



**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI
FARKINDALIKLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

Mehmet Varol ÖZBEK
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Perihan ŞARA HÜRSOY

UŞAK
Mayıs, 2025

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIKLARI
ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Varol ÖZBEK

MAYIS, 2025

UŞAK

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIKLARI
ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Varol ÖZBEK

MAYIS, 2025

UŞAK

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Varol ÖZBEK



**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIKLARI
ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
(Yüksek Lisans Tezi)**

Mehmet Varol ÖZBEK

**UŞAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Temel Eğitim Anabilim Dalı**

Mayıs 2025

ÖZET

Bu araştırma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Samsun il merkezindeki bir devlet okulunda öğrenim gören 29 ilkokul 2. sınıf öğrencisinin akran zorbalığı algı düzeylerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Karma yöntem deseninin benimsendiği çalışmada, nicel veriler Kutlu ve Aydın (2005) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Ölçeği” ile; nitel veriler ise yarı yapılandırılmış öğrenci görüşme formu, öğrenci mektupları ve veli geri bildirim formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sürecinde önce öğrencilerin zorbalık algı düzeyleri “Akran Zorbalığı Ölçeği” ile ölçülmüş, ardından beş hafta boyunca “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitimi” programı uygulanmıştır. Uygulama öncesi ve sonrasında elde edilen nicel veriler bağımlı gruplar t-testi ile karşılaştırılarak, eğitimin algı düzeylerindeki değişim istatistiksel olarak incelenmiştir. Nitel veriler ise içerik analizi yöntemiyle tema ve kodlara ayrılarak, öğrencilerin ve velilerin eğitim programı hakkındaki görüşleri sistematik biçimde analiz edilmiştir. Bulgular, eğitim sonrası “Akran Zorbalığı Ölçeği” puanlarında anlamlı artışlar olduğunu; öğrencilerin zorbalık davranışlarını daha iyi tanımlama ve bu davranışlardan uzak durma eğilimi kazandıklarını göstermiştir. Öğrenciler programı eğlenceli, öğretici ve faydalı bulduklarını; öncesinde zorbalık konusunda sınırlı bilgiye sahipken eğitimin kavramsal bilgi edinmelerine ve uygun tepki verme becerilerini geliştirmelerine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Veliler de programı genel

olarak olumlu karşılayıp çocuklarında değişimler gözlemlemeye başladıklarını, zorbalığın günümüzün en büyük sorunlarından biri olması sebebiyle bu tarz eğitimlerin ileride de devam etmesi gerekliliğinden memnuniyetle bahsetmişlerdir.

Çalışmanın bulguları, ilkokul ikinci sınıf düzeyinde yapılandırılmış akran zorbalığı farkındalık eğitiminin, öğrencilerin zorbalık algı ve tepkilerinde anlamlı iyileşme sağladığını göstermiş; akran zorbalığına yönelik farkındalık eğitimlerinin veli-öğretmen iş birliğiyle süreklilik kazanması gerektiğinin altını çizmiştir.

Anahtar Kelimeler: *zorbalık, zorbalık türleri, zorbalık farkındalığı, zorbalık karşıtı eğitim, ilkokul 2. Sınıf*

Sayfa Adedi: 185

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Perihan ŞARA HÜRSOY

**A STUDY ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' PEER BULLYING
AWARENESS
(M. Sc. Thesis)**

Mehmet Varol ÖZBEK

**UŞAK UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
Department of Primary Education**

May 2025

ABSTRACT

ABSTRACT

This study aimed to assess the peer-bullying awareness levels of 29 second-grade elementary students attending a public school in the central district of Samsun during the 2024-2025 academic year. Employing a mixed-methods design, quantitative data were gathered via pre- and post-test forms of the “Peer Bullying Scale” (Kutlu & Aydın, 2005), while qualitative data were obtained through a semi-structured student interview form, student letters, and a parent feedback form.

Initially, students’ bullying awareness was measured with the Peer Bullying Scale; this was followed by a five-week “Peer-Bullying Awareness Training” program. Quantitative pre- and post-intervention scores were compared using paired-samples t-tests to evaluate changes in awareness levels. Qualitative data were analyzed thematically through content analysis to capture students’ and parents’ perspectives on the training.

The findings indicated a statistically significant increase in Peer Bullying Scale scores after the intervention, suggesting that students were better able to identify bullying behaviors and showed a greater tendency to avoid them. Students described the

program as enjoyable, instructive, and beneficial; they reported that, although they had limited knowledge of bullying beforehand, the training enriched their conceptual understanding and improved their ability to respond appropriately. Parents also reacted positively, noting observable changes in their children and expressing satisfaction that such training—given the contemporary importance of addressing bullying—should continue in the future.

In conclusion, a structured awareness-raising program at the second-grade level significantly improved students' bullying awareness and response strategies. It is recommended that such interventions be maintained periodically and systematically, in collaboration with students, parents, and teachers.

Keywords: *Bullying, types of bullying, bullying awareness, anti-bullying education, primary school 2nd grade*

Number of pages: 185

Thesis Advisor: Asst. Prof. Perihan ŞARA HÜRSOY

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI



ÖNSÖZ

*gelecekte zorbalığın olmayacağını dilediğimiz bir dünyaya gözlerini açmaya
hazırlanan bebeğimize ithafen...*

“İlkokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Farkındalıkları Üzerine Bir Çalışma” adlı bu tezin, günümüzün en önemli sorunlarından biri olarak kabul edilen akran zorbalığı konusuna ilgi duyan herkese; tüm eğitim-öğretim paydaşlarına ve akademik camiaya katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Yüksek lisans sürecim boyunca hem tez hem ders dönemlerinde bitmek bilmeyen enerjisiyle ve büyük sabrıyla sorularımı yanıtlayan; yalnızca akademik değil, yaşamın her alanında bana rehberlik eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Perihan Şara Hürsoy’a ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışma, benimle birlikte; karamsarlığa kapıldığım ve tezin tamamlanacağına dair inancımı yitirdiğim anlarda beni yeniden motive eden ve harekete geçiren değerli hocamın da eseridir.

Tez savunma sürecinde yapıcı eleştirileri ve değerli katkılarıyla bana destek olan jüriler sayın Doç. Dr. Tuncay Canbulat ve Doç. Dr. Cüneyt Akar hocalarımla, benden değerli görüş ve önerilerini esirgemeyen Doç. Dr. Yeliz Temli Durmuş hocama gönülden teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte maddi ve manevi desteğini her daim hissettiren anneme, babama, ablama ve kardeşime; yükümü hafifleten, sabrıyla ve varlığıyla bana güç veren ve yakın zamanda yeniden anne olacağını öğrendiğim sevgili eşime ve biricik oğluma sonsuz teşekkürlerimle...

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mehmet Varol ÖZBEK

Doğum Yeri ve Tarihi :

Lisans Öğretimi : Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Sınıf Öğretmenliği

Bilimsel Faaliyetleri : Mehmet Varol Özbek & Dr. Öğr. Üyesi Perihan Şara Hürsoy. (2024). Zorbalık Müdahale ve Önleme Programları Üzerine Bir İnceleme. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 11(114),2870-2887. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14585179>

Mesleki Deneyim

Çalıştığı Kurumlar : 2014 - 2015 Özel Çardak Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
2015 - Milli Eğitim Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xix
1.BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3. PROBLEM CÜMLESİ.....	4
1.3.1. Alt Problemler	4
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. AKRAN ZORBALIĞI KAVRAMI	7
2.2. AKRAN ZORBALIĞININ TARİHÇESİ	8
2.3. AKRAN ZORBALIĞININ TÜRLERİ	9
2.3.1. Fiziksel Zorbalık.....	10
2.3.2. Sözel Zorbalık.....	12
2.3.3. Sosyal (İlişkisel) Zorbalık	12

2.3.4.	Siber Zorbalık.....	13
2.3.5.	Cinsel Zorbalık.....	14
2.4.	AKRAN ZORBALIĞININ YAYGINLIĞI.....	14
2.5.	ZORBALIKTA ROLLER.....	15
2.6.	İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	17
2.6.1.	Yurt İçinde Akran Zorbalığı İle İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar.....	17
2.6.2.	Yurt Dışında Akran Zorbalığı İle İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar.....	25
2.7.	DÜNYADA EN ÇOK KULLANILAN AKRAN ZORBALIĞI PROGRAMLARI.....	29
2.7.1.	Zorbalığa Karşı (Kiusaamista Vastaan)	29
2.7.2.	Olweus Zorbalık Önleme Programı (OBPP).....	32
2.7.3.	Stac Zorbalığa Müdahale Programı (Stac Bullying Intervention Program).....	36
2.7.4.	Aktif Başlangıç (The Active Start).....	39
2.7.5.	Abbl Zorbalığı Önleme Programı (Abbl Bullying Prevention Program).....	40
2.7.6.	Okul Temelli Müdahaleleri Teşvik Etmeye Yönelik Kanıt Tabanını Güçlendirme (Strengthening Evidence base on scHool-based intErventions for pRomoting).....	41
2.7.7.	Öğrenci Aile Ofisi (Student Family Office)	43
2.7.8.	Zorbalık Literatürü Projesi-Ahlaki Kopukluk Versiyonu (The Bullying Literature Project-Moral Disengagement Version)	44
2.7.9.	Video Tabanlı Okul Şiddetini Tespit Eden Algoritma (A Video-Based School Violence Detecting Algorithm).....	44
2.7.10.	Siber Dostu Okullar (Cyber Friendly Schools)	44
2.7.11.	Tuzağa Düşmeyelim! (Noncadiamointrappola!)	45
2.7.12.	Kökler (Roots)	47

2.7.13.	Viyana Sosyal Yeterlilik Eğitimi (Vienna Social Competence Training)	48
2.8.	TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞI ÖNLEME VE MÜDAHALE PROGRAMLARI.....	49
2.8.1.	İlkokullar İçin Akran Zorbalığı Önleme Modülü.....	49
2.8.2.	Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programı	51
2.8.3.	Çocuklar İçin Zorbalığı Önleme Programı	52
2.8.4.	İnternet Oyun Oynama Bozukluğuna ve Duygu Düzenleme Becerilerine Dayalı Zorbalığa Müdahale Programı	53
2.8.5.	Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı (Bully Proofing Your School Program).....	55
2.8.6.	Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Saldırganlık Eğilimi Ve Akran Zorbalığı Gösteren Çocuklarda Davranış Değiştirmeye Yönelik Eğitici Drama Programı	57
2.9.	ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIKLARIYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR	57
2.9.1.	Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı	57
2.9.2.	Erken Çocuklukta Zorbalığa Yönelik Farkındalık Programı (ZOYFA).....	59
2.9.3.	Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Akran Zorbalığını Azaltma Programı.....	61
2.9.4.	İlkokul Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Duygusal Farkındalık Etkinliklerinin Akran Zorbalığını Önlemede Etkisi	62
2.9.5.	Akran Zorbalığı Farkındalık Programı.....	63
3.	BÖLÜM: YÖNTEM	67
3.1.	ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	67
3.2.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	67
3.3.	ARAŞTIRMANIN MODELİ	67
3.4.	ÇALIŞMA GRUBU	68

3.5.	VERİ TOPLAMA ARACI	68
3.5.1.	Akran Zorbalığı Ölçeği.....	68
3.5.2.	Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı- Öğrenci Formu (Form 2).....	73
3.5.3.	Görüşme Formu	74
3.5.4.	Öğrenci Mektupları	76
3.5.5.	Veli Geri Bildirim Formu	77
3.6.	VERİLERİN ANALİZİ.....	78
4.	BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	80
4.1.	1. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	80
4.2.	2. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	81
4.3.	3. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	82
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	84
	Katılımcıların uygulama öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 9’da verilmiştir:.....	84
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	87
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	88
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	90
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	91
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	92
	Katılımcıların Uygulama Öncesi “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	94

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	95
4.4. 4. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	97
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Sence akran zorbalığı nedir?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	99
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	102
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	104
Katılımcıların uygulama sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 20’de verilmiştir:	104
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	106
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	108
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	110
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	113
Katılımcıların Uygulama Sonrası “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri	115
4.5. 5. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	118
4.6. 6. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	123
5. BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA	128
5.1 Öğrencilerin Uygulama Öncesinde Akran Zorbalığı Rollerine Yönelik Algıları ile İlgili Sonuç ve Tartışma	128
5.2. Öğrencilerin Uygulama Sonrasında Akran Zorbalığı Rollerine Yönelik Algıları ile İlgili Sonuç ve Tartışma	129

5.3. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Uygulama Öncesi Akran Zorbalığına Yönelik Farkındalık Düzeyleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma	130
5.4. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Uygulama Sonrasında Akran Zorbalığına Yönelik Farkındalık Düzeyleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma	131
5.5. Öğrencilerin Uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Hakkında Görüşleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma	135
5.6. Velilerin, Uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Hakkında Görüşleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma	135
6.BÖLÜM: ÖNERİLER.....	137
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	154
EK-1: Akran Zorbalığı Ölçeği	154
EK-2: Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kağıdı Öğrenci Formu Form 2 (1. ve 2. sınıflar için)	156
EK-3: Veli Geri Bildirim Formu: Akran Zorbalığı Farkındalık Programı	157
EK-4: Etik Kurul Onayı.....	157
EK-5: Farkındalık Programı Uygulama ve Form Kullanım İzni.....	158
EK-6: Ölçek Kullanım İzni	158
EK-7: Form 4-Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Akran Zorbalığı Bulmacası (1. Ve 2. sınıflar için)	159
EK-8: Form 5 - Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Formu (Örnek Olay 1-2-3).....	160
EK-9: Form 7- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Güvenebileceğimiz Kişiler Etkinlik Formu	163

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ölçeğin Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	69
Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Uyum İndeksleri ve Modifikasyon Sonuçları	70
Tablo 3. Zorba, Kurban ve Nötr Puanlarının Betimleyici İstatistikleri.....	72
Tablo 4. Ölçekten Alınan Puanlara Göre Öğrencilerin Kategorilere Göre Dağılımı	72
Tablo 5. Ölçeğin normal dağılıma uygunluğu için Skewness ve Kurtosis değerleri	78
Tablo 6. Öğrencilerin Uygulama Öncesinde Akran Zorbalığı Rollerine İlişkin Algıları	80
Tablo 7. Öğrencilerin Uygulama Öncesinde ve Sonrasında Akran Zorbalığı Rollerine İlişkin Algılarının Karşılaştırılması.....	81
Tablo 8. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kağıdı Öğrenci Formu'na (Form 2) Uygulama Öncesinde Verilen Yanıtların Yüzdelik Dağılımları ve Frekansları	83
Tablo 9. Katılımcıların uygulama öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri.....	84
Tablo 10. Katılımcıların uygulama öncesi “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri.....	87
Tablo 11. Katılımcıların uygulama öncesi “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri	88
Tablo 12. Katılımcıların uygulama öncesi “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri	90
Tablo 13. Katılımcıların uygulama öncesi “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri.....	91
Tablo 14. Katılımcıların uygulama öncesi “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri	92
Tablo 15. Katılımcıların uygulama öncesi “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri	94

Tablo 16. Katılımcıların uygulama öncesi “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri	95
Tablo 17. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı Öğrenci Formu’na (Form 2) Farkındalık Programı Sonrası Verilen Yanıtların Yüzdelik Dağılımları ve Frekansları.....	97
Tablo 18. Katılımcıların uygulama sonrası “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri.....	99
Tablo 19. Katılımcıların uygulama sonrası “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri.....	102
Tablo 20. Katılımcıların uygulama sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri	104
Tablo 21. Katılımcıların uygulama sonrası “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri	106
Tablo 22. Katılımcıların uygulama sonrası “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri	108
Tablo 23. Katılımcıların uygulama sonrası “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri	111
Tablo 24. Katılımcıların uygulama sonrası “Bu durumu kimlerle paylaşırısın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri.....	113
Tablo 25. Katılımcıların uygulama sonrası “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Olweus Zorbalık Çemberi (Olweus, 2003; akt. Karataş,2011).	16
Şekil 2. 2009-2024 yıllarında Finlandiya KiVa okullarında 1-9. sınıf öğrencilerin ayda 2-3 kez veya daha sık zorbalığa uğrama/başkalarına zorbalık yapma yüzdeleri.	31
Şekil 3. Uygulama öncesi görüşlere ilişkin kelime bulutu	97
Şekil 4. Uygulama sonrası görüşlere ilişkin kelime bulutu	117
Şekil 5. Öğrencilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” Sorusuna Verilen Yanıtların İçerik Analizi.....	119
Şekil 6. Velilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” Sorusuna Verilen Yanıtların İçerik Analizi.....	124

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamalar ile aşağıda sunulmuştur.

Simge	Açıklama
%	Yüzde
N	Birey Sayısı
t	İki ortalama arasındaki farkın test değeri
p	Anlamlılık
F	Varyans Analizi
F	Frekans

Kısaltma	Açıklama
SPSS	Statistical Package for the Social Science
Vd	Ve diğerleri
Ö	Öğrenci
Uö	Uygulama Öncesi
Us	Uygulama Sonrası
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi



1.BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Günümüzde şiddet içerikli davranışlar önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullarda görülen akran zorbalığı olayları ise pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de giderek artmaktadır. Araştırmalar, akran zorbalığının çocuk ve ergenlerin psikolojik ve fiziksel sağlığını kısa ve uzun vadede olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, bu konuda yapılan çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmakta, yeni eğitim politikaları hazırlanmakta ve farkındalık çalışmalarının ve önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi büyük önem kazanmaktadır. Bu programlar arasında bütüncül okul yaklaşımını benimseyen kanıta dayalı programların, akran zorbalığını önleme ve azaltmada en etkili programlar olduğu belirlenmiştir (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021).

Olweus (1993), akran zorbalığını ‘bir veya bir grup öğrencinin bir başka öğrenciye karşı uyguladıkları saldırgan davranışlar’ olarak tanımlamıştır. Bu davranışlar, çocuklar ve gençler arasında yaygın bir sorun olarak, sosyal ilişkileri olumsuz etkileyen ve bireylerin psikolojik sağlığını tehdit eden bir davranış biçimidir. Zorbalık, yalnızca mağdurları değil, aynı zamanda zorba ve izleyici konumundaki bireyleri de etkileyerek geniş bir etki alanı oluşturur. Bu durum, toplumda sağlıklı sosyal etkileşimlerin gelişimini engelleyebilir.

Okulda zorbalık öğrencileri sadece psikososyal, duygusal ve fiziksel olarak etkilemekle kalmamakta aynı zamanda öğrencilerin akademik başarılarını ve sınıf içindeki çalışmalarını da etkilemektedir (Korkmaz, Erkin ve Atbaşı, 2021). Zorbalık ve okul başarısı arasında doğrudan ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Olweus (1993), zorbalık mağduru olan öğrencilerin okulda daha düşük başarılar gösterdiğini ve bu öğrencilerin sık sık okula gitmekten kaçındığını belirtmiştir. Juvonen ve Graham (2001), zorbalığa uğrayan öğrencilerin okula olan ilgilerinin azaldığı ve bu durumun onların akademik başarılarını olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşmıştır (Schwartz, Hopmeyer, Nakamoto ve Toblin, 2005). Kepenekçi ve Çinkır (2006)‘ın yaptığı araştırma, zorbalığa uğrayan öğrencilerin akademik başarıları ve genel psikolojik sağlıkları üzerindeki olumsuz etkileri vurgulamaktadır. Bu çalışmada, zorbalık mağduru öğrencilerin yaşadığı başlıca sorunlar arasında okulu sevmenin

azalması, devamsızlık, akademik başarının düşmesi ve özdeğer sorunları yer almaktadır. Bu tür öğrenciler genellikle kendilerini değersiz ve işe yaramaz hissederler, bu da onların akademik ve sosyal gelişimlerini olumsuz şekilde etkiler.

İlkokul 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında zorbalık konusunun nasıl ele alındığının tespit edildiği bir çalışmada, zorbalıkla ilgili örneklerin en fazla 2. sınıf kitaplarında bulunduğu; bu örnekleri 3. sınıf kitaplarının takip ettiği; 1. sınıf kitaplarında ise zorbalık örneklerinin en az düzeyde yer aldığı bulgularına ulaşılmıştır (Sönmez, 2021). Bu örnekler en çok "**Okulumuzda Hayat**" teması içinde bulunmaktadır. Ayrıca "**Güvenli Hayat**" ve "**Ülkemizde Hayat**" temalarında da zorbalık ile ilgili içeriklere yer verilmiştir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan zorbalık örneklerinin ilişkili olduğu zorbalık türleri sözel zorbalık, fiziksel zorbalık ve duygusal-ilişkisel zorbalıktır. Ders kitaplarında zorbalığın öğrenci üzerindeki en yaygın etkisi, "incinme/kırılma" ve "üzülme" olarak yansıtılmıştır. Öğrencilerin zorbalık karşısında yaşadığı olumsuz duyguların belirtilmesi, farkındalık oluşturma açısından önemli bir unsur olarak görülmüştür. Hayat Bilgisi ders kitaplarının zorbalıkla mücadele konusunda sunduğu öneriler arasında öğretmenden yardım alma, aileden yardım isteme, empati geliştirme ve arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurma yer almaktadır. Ancak, kitaplarda öğrencilerin zorbalıkla mücadelede kullanabilecekleri farklı stratejilere yeterince detaylı yer verilmediği belirlenmiştir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında zorbalık konusuna belli ölçüde yer verilse de konunun daha sistemli ve kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Özellikle zorbalık türlerinin ayrıntılı şekilde tanıtılması, öğrencilerin bu davranışları daha iyi fark etmelerini sağlayacaktır. Zorbalıkla mücadele yöntemlerine ilişkin kitaplarda daha fazla strateji sunulmalı, sadece öğretmen veya aile desteği önerilmekle kalmayıp, öğrencilerin problem çözme becerilerini de geliştirilmeye yönelik etkinlikler eklenmelidir. Gerçek hayat senaryoları ve interaktif etkinliklerle öğrencilerin farkındalığını artırmak, zorbalıkla başa çıkma yollarını somutlaştırmak önemlidir. Ayrıca, öğretmen ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesi için ek kaynaklar sağlanarak okul içinde iş birliği desteklenmelidir. Ders kitaplarının düzenlenmesi sürecinde, zorbalık konusuna yönelik daha işlevsel ve çözüm odaklı içeriklerin eklenmesi, öğrencilerin güvenli bir okul ortamında eğitim almalarına katkı sağlayacaktır (Sönmez, 2021).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan ve 9 Eylül 2024'ten itibaren okul öncesi, ilkokul 1. sınıf, ortaokul 5. sınıf ve lise 9. sınıftan başlamak üzere kademeli şekilde uygulanacak “Yetkin ve Erdemli İnsan : Akran Zorbalığını Önleme ve Müdahale Programı”, öğrencilerin sosyal-duygusal öğrenme becerilerini destekleyerek akran zorbalığı konusunda farkındalık kazanmalarını, süreçle ilgili doğru bilgi edinmelerini ve uygun davranışlar geliştirmelerini amaçlamaktadır. Program kapsamında her eğitim kademesinde çalışan okul idarecileri ve öğretmenlerine akran zorbalığı ve siber zorbalık ile mücadele eğitimleri verilmesi planlanmaktadır. Ancak programın farkındalık oluşturma-önleme çalışmaları kapsamındaki hedef kitle okul yöneticileri, öğretmenler ve öğrencilerle sınırlı kalmayıp; velilere, okulun güvenlik personeline, kantin çalışanlarına, temizlik personeline ve hatta servis şoförlerine kadar uzanmaktadır. Bu süreçte okulda çalışan temizlik ve güvenlik personeli, kantin çalışanları, servis şoförleri de zorbalığa şahit oldukları durumlarda izlemeleri gereken yol haritası hakkında bilgilendirilecektir. Aynı süreçte de velilere zorbalık türleri, zorbalıkta roller, zorba ya da mağdur öğrenci velisi oldukları durumlarda yapmaları gerekenler konusunda bilgilendirilecektir. Sonraki aşamada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5 haftalık Akran Zorbalığı Farkındalık Programları; okul öncesinde okul öncesi öğretmeni, ilkokullarda sınıf öğretmeni, ortaokullarda şube rehber öğretmeni, ortaöğretim kurumlarında sınıf rehberlik hizmetlerini yürütmekle görevli öğretmen tarafından tüm sınıf düzeylerinde eş zamanlı olarak uygulanacaktır. Farkındalık Programı sonra okul psikolojik danışmanları ve rehber öğretmenleri tarafından ihtiyaç duyulan öğrencilere yönelik bireysel çalışmalar ya da grup çalışmaları yapılması planlanmaktadır. Bunlara ek olarak yıl içerisinde her ay ayın sınıf seçilmesi, pano ve afiş hazırlanması, münazara gibi çalışmalarla Yetkin ve Erdemli İnsan” Akran Zorbalığını Önleme ve Müdahale Programı’nın etkililiğinin artırılması planlanmaktadır. ‘Yetkin ve Erdemli İnsan” Akran Zorbalığını Önleme ve Müdahale Programı, ülkemizde planlanan en kapsamlı ve bütüncül anlayışa sahip zorbalık önleme ve müdahale programı olması yönüyle dikkat çekmektedir.

Tüm bu ifadeler doğrultusunda, öğrencilerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek, onların akademik başarılarını düşüren akran zorbalığının tespit edilmesi ve akran zorbalığını azaltacak programların hazırlanarak uygulanması önem arz etmektedir. Öğrencilere yönelik uygulanacak akran zorbalığı farkındalık

programlarının okullarımızda görülen zorbalık davranışlarını azaltacağı ön görülmektedir. Bu araştırmada ilkokul 2.sınıf öğrencilerine uygulanan akran zorbalığı farkındalık eğitimi ile öğrencilerin akran zorbalığı farkındalıkları karşılaştırılarak incelenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Gerçekleştirilmesi planlanan bu çalışmada, ilkokul 2.sınıf öğrencilerine uygulanan akran zorbalığı farkındalık eğitiminin, öğrencilerin zorbalık konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerine etkisinin ölçülmesi amaçlamaktadır.

1.3. PROBLEM CÜMLESİ

Araştırmanın problem cümlesi “İlkokul 2. Sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına yönelik algıları ve farkındalıkları ne düzeydedir?” şeklinde oluşturulmuştur.

1.3.1. Alt Problemler

Gerçekleştirilecek bu çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranması planlanmaktadır:

- 1- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesinde öğrencilerin akran zorbalığı rollerine yönelik algıları ne düzeydedir?
- 2- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesi ve sonrası öğrencilerin akran zorbalığı rollerine yönelik algılarında anlamlı bir fark var mıdır?
- 3- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesi öğrencilerin akran zorbalığına yönelik farkındalık düzeyleri nasıldır?
- 4- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama sonrası öğrencilerin akran zorbalığı farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark var mıdır?
- 5- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?
- 6- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik veli görüşleri nelerdir?

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Akran zorbalığı, çocukların okul yaşamında karşılaştıkları en yaygın ve olumsuz sosyal problemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Erken yaşlarda başlayan zorbalık deneyimleri, çocukların psikososyal gelişimini, özsaygısını, akademik başarısını ve genel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmekte; ilerleyen dönemlerde de kalıcı duyuşsal ve davranışsal sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, zorbalığın önlenmesi ve yönetilmesine yönelik erken müdahaleler büyük önem taşımaktadır. Zorbalık davranışlarını engellemenin ön koşullarından biri, çocuklara zorbalık farkındalığı kazandırmaktır. Çünkü çocukların zorbalığı tanımaları ve fark etmeleri, bu tür davranışlara karşı bilinçli tutum geliştirmelerinde temel bir adımdır.

İlkokul dönemindeki çocukların sosyal ve duygusal gelişim süreçleri henüz tamamlanmamış olduğu için, bu yaş grubunda uygulanacak farkındalık ve eğitim programları, zorbalıkla mücadelede etkili birer araç olarak öne çıkmaktadır. Öğrencilerin zorbalığı tanımaları, etkilerini kavramaları ve uygun davranış biçimleri geliştirmeleri; sağlıklı iletişim, empati ve problem çözme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Ayrıca, bu tür eğitim programları, öğrenciler arasında olumlu sosyal ilişkilerin kurulmasına, okul ortamında güvenli ve destekleyici bir iklimin yaratılmasına zemin hazırlar.

Araştırma kapsamında yürütülen “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitimi” programı gibi yapılandırılmış müdahaleler, öğrencilerin sadece bilişsel düzeyde değil, duygusal ve davranışsal boyutlarda da gelişim göstermesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, eğitim sürecine dahil edilen veliler ve öğretmenler aracılığıyla, okul dışı ortamda da destekleyici bir sosyal yapı oluşturulmasına katkı sağlanmaktadır. Bu bağlamda, aile-okul iş birliği zorbalıkla mücadelede kritik bir rol üstlenmektedir.

Bu araştırma, ilkokul 2. sınıf düzeyinde, hem nicel hem nitel verilerle desteklenen kapsamlı bir değerlendirme yaparak; zorbalıkla ilgili farkındalık ve davranış değişikliklerinin erken dönemde nasıl geliştirilebileceğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, benzer yaş gruplarında uygulanabilecek programların tasarlanması ve yaygınlaştırılması için temel oluştururken, eğitim politikalarının ve okul müdahale stratejilerinin şekillendirilmesinde de rehberlik etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, akran zorbalığının önlenmesi ve yönetiminde erken yaşta farkındalık kazandırmanın gerekliliğine dikkat çekmekte, ilkokul düzeyinde sistematik ve etkili eğitim programlarının önemini vurgulamaktadır. Böylece, ocukların daha sağlıklı sosyal ortamlarda gelişmelerine ve ileriki yaşantılarında daha olumlu sosyal beceriler kazanmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.



2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın konusu ile ilgili temel kavram ve açıklamalara, araştırma konusuyla ilgili alan yazın kapsamında zorbalığı önleme ve müdahale çalışmalarına yer verilmiştir.

2.1. AKRAN ZORBALIĞI KAVRAMI

Akran zorbalığı okullarda sıkça görülen şiddet davranışlarından ve 1970’li yıllarda Norveçli psikolog Dan Olweus’un yaptığı çalışmalarla araştırma konusu olmuştur. Akran zorbalığının sebepleri arasında, düşük empati ve duygusal kontrol eksiklikleri (Sutton, Smith, ve Swettenham, 1999), aşağılık duyguları ve kendine güven eksikliği (Hawker ve Boulton, 2000), aşırı otoriter ya da ihmalkar ebeveyn tutumları (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998), aile içi şiddet ve travma sebepli zorbalık davranışlarını normalleştirme (Jaffee ve Maikovich-Fong, 2011), okullarda öğretmen ve yönetici tutumları ile okulların zorbalık karşıtı politikaların yokluğu (Rigby, 2003), sosyal desteği olmama, okulda yalnız kalma, dışlanma durumu (Espelage ve Swearer, 2003), toplumsal cinsiyet normları ve eşitsizlikler (DeWall ve Bushman), şiddet içeren televizyon programları, videolar ve video oyunları (Anderson ve Dill, 2000), grup içindeki popülerlik ve kabul görme isteği (Sijtsema, Veenstra, Lindenberg ve Salmivalli, 2009) gösterilmektedir. Akran zorbalığının farklı tanımları incelendiğinde, güç dengesizliğine dayalı, tekrar eden olumsuz davranışlar (Olweus, 1993), bir ya da daha fazla kişi tarafından, güç dengesizliği kullanılarak, bir kişiye karşı kasıtlı olarak tekrarlanan zarar verici eylemler (Craig ve Pepler, 1997), bir kişi ya da grubun diğerlerine zarar vermek amacıyla, genellikle bir güç dengesizliği kullanarak, belirli bir kişiye karşı tekrarlanan saldırgan davranışlar sergilemesi (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman ve Kaukiainen, 1996), tek bir kişinin ya da bir grup bireyin, başka bir kişiye sürekli olarak zarar vermek amacıyla şiddet içeren davranışlar sergilemesi (Björkqvist, 1994), sürekli uygulanan gücün sistematik olarak kötüye kullanımı (Güvenir, 2004) gibi farklı tanımlar olduğu görülmektedir. Akran zorbalığı davranışında bulunan ve zorbalığa maruz kalanlar arasında güç dengesizliği olması, zorbalık davranışının bilinçli ve sürekli yapılması zorbalık davranışının genel ölçütleri olarak belirtilmiştir (Çankaya, 2011).

Zorbalığa maruz kalmanın ise bireyler üzerinde pek çok olumsuz etkisi vardır. Akran zorbalığı, yalnızca mağdurlar üzerinde değil, aynı zamanda zorbalığı gerçekleştiren bireyler üzerinde de çeşitli olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çeşitli bilimsel araştırmalar, akran zorbalığının bireyler üzerinde derin ve uzun süreli etkiler bırakan bir travma kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle bu tür olumsuz davranışlara sürekli olarak maruz kalan bireylerde, zamanla ciddi düzeyde fiziksel ve psikolojik sağlık problemlerinin gelişebileceği vurgulanmaktadır (Üneri ve Tanıdır, 2012). Literatürde yer alan bulgular, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarılarında belirgin düşüşler yaşadıklarını, benlik saygılarında azalma görüldüğünü, okul kaynaklı kaygı ve korkular geliştirdiklerini ve sosyal etkileşim kurmada güçlük çektiklerini göstermektedir (Çankaya, 2011; Özbilen vd., 2017). Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar, akran zorbalığına maruz kalan çocukların yoğun biçimde kaygı, içe yönelmiş öfke, çaresizlik, değersizlik ve yalnızlık gibi olumsuz duygusal tepkiler geliştirdiklerini ortaya koymaktadır (Atik ve Kemer, 2008).

2.2. AKRAN ZORBALIĞININ TARİHÇESİ

Dan Olweus (1931-2020) akran zorbalığı ile ilgili ilk sistematik ve bilimsel çalışmaları gerçekleştiren bilim insanıdır. Olweus, zorbalık olgusunun sadece "fiziksel şiddet"ten ibaret olmadığını, aynı zamanda psikolojik ve sosyal bir boyutunun da bulunduğunu belirtmiştir. Olweus, zorbalığın bireyler arasında devamlı bir hiyerarşi oluşturduğunu ve bu durumun kurbanların uzun süreli psikolojik etkiler yaratabileceğini ifade etmiştir. Olweus, 1970’lerde akran zorbalığının görülme sıklığını, türlerini ve nedenlerini inceleyen çalışmalara başlamış ve 1973’te bu alandaki ilk bilimsel yayın olarak kabul edilen ‘Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys’ isimli kitabını yayınlamıştır (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021). Olweus, 1980’lerde akran zorbalığına yönelik müdahaleler geliştirmeye başlamıştır. 1982’de, Norveç’teki okullarda uygulamaya koyduğu "Olweus Programı", zorbalıkla mücadeledeki ilk büyük ölçekli ve yapılandırılmış programlardan biri olmuştur. Olweus’un geliştirdiği bu program, öğrencilere zorbalığın ne olduğunu öğretmeyi, öğretmenlere zorbalığa karşı nasıl tutum alacaklarını öğretmeyi ve okulda daha sağlıklı bir sosyal ortam yaratmayı hedeflemiş ve zaman içinde farklı ülkelerde de benimsenerek okullarda zorbalığa karşı etkili bir müdahale aracı olarak kullanılmıştır. 1990’lardan itibaren Olweus’un çalışmaları uluslararası alanda dikkat çekmiş ve birçok

ülke, okullarında zorbalığa karşı mücadele için benzer programlar başlatmaya başlamıştır.

Sonuç olarak akran zorbalığı kavramı, zaman içinde genişleyen bir anlayışla şekillenmiştir. Başlangıçta yalnızca fiziksel şiddet ve tehditlere dayalı bir fenomen olarak görülen zorbalık, günümüzde daha karmaşık ve çeşitli biçimleriyle ele alınan bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Zorbalığa karşı geliştirilen müdahaleler hem eğitimciler hem de toplum genelinde önemli bir farkındalık yaratmış, okullarda güvenli bir ortam sağlanması adına adımlar atılmasını sağlamıştır.

2.3. AKRAN ZORBALIĞININ TÜRLERİ

Akran zorbalığı, bireylerin sosyal çevrelerinde, özellikle okul ortamlarında, güç dengesizliklerini kullanarak başkalarına zarar verme amacıyla sergiledikleri sistematik davranışları ifade etmektedir. Bu tür davranışlar, fiziksel, sözel, sosyal (ilişkisel) ve siber (dijital) biçimlerde ortaya çıkabilmektedir (Olweus, 1993; Elliot, 1997; Hinduja ve Patchin, 2014). Zorbalık, ortaya çıkış biçimine göre de sınıflandırılmakta; doğrudan zorbalık fiziksel ve sözel eylemleri kapsarken, dolaylı zorbalık ise sosyal dışlama ve dijital ortamda gerçekleştirilen saldırıları içermektedir (Juvonen ve Graham, 2001).

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, zorbalığın farklı türlerinin zamanla daha ayrıntılı biçimde tanımlanmaya başlandığı görülmektedir. 1980’li yıllarda fiziksel ve sözel zorbalık ilk kez sistematik olarak ele alınırken, 1990’lı yıllarda ilişkisel ve dolaylı zorbalık türleri de araştırmalara konu olmuştur (Slonje ve Smith, 2008). Olweus ve Limber (2010a), ilk çalışmalarında yalnızca fiziksel saldırganlığı zorbalık kapsamında değerlendirirken, zamanla doğrudan ve dolaylı zorbalık arasında kavramsal ayrım yaparak bu alana önemli katkılar sunmuşlardır. Doğrudan zorbalık, mağdura yönelik açık saldırgan davranışları içerirken; dolaylı zorbalık, bireyin grup dışına itilmesi, dedikodulara konu edilmesi ya da sosyal olarak izole edilmesi gibi daha örtük biçimlerde zarar verme eğilimlerini kapsamaktadır. Sonraki çalışmalarda sözel zorbalık da tanımlamalar arasında yerini almış ve bağımsız bir tür olarak ele alınmıştır (Yağız, 2024).

Akran zorbalığı, eğitim kurumlarında öğrencilerin karşılaşabileceği yaygın ve çok yönlü bir sorundur. Fiziksel zorbalık; itme, vurma veya tekme atma gibi fiziksel güç kullanımıyla gerçekleşen eylemleri içerir. Sözel zorbalık ise hakaret etme, isim takma ya da küçük düşürücü sözler kullanma gibi sözlü ifadeler yoluyla mağdura zarar vermeyi amaçlar. İlişkisel (sosyal) zorbalık, bireyin sosyal ilişkilerini zedelemeye yönelik dışlama ya da dedikodu gibi dolaylı yollarla kendini gösterir (Olweus, 1993). Teknolojik araçların yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylere dijital platformlar üzerinden zarar verme biçimi olan siber zorbalık da giderek yaygınlaşmaktadır (Slonje ve Smith, 2008).

Zorbalık türlerinin sınıflandırılması, alan yazında farklı şekillerde ele alınsa da ortak görüş, bu tür davranışların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal sonuçlar doğurduğu yönündedir. Akran zorbalığı, mağdurun özsaygısını, özgüvenini ve sosyal güvenlik hissi zedeleyerek ciddi duygusal zararlara neden olabilir. Bu nedenle, zorbalığın nedenlerinin, belirtilerinin ve sonuçlarının doğru şekilde tanımlanması, etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Her bir zorbalık türünün kendi dinamikleriyle ele alınması, çözüm sürecinin başarısını artırmakta ve önleyici yaklaşımların etkisini güçlendirmektedir (Yurtal, 2006).

2.3.1. Fiziksel Zorbalık

Fiziksel zorbalık, başkalarına zarar vermek amacıyla fiziksel güç kullanımıdır. Bu tür zorbalık, vücuda doğrudan zarar vermek için yumruklama, tekmeleme, itme, ısırma, eşyaları kırma gibi davranışlar içerir. Fiziksel zorbalık, genellikle zorbalık yapan kişi ile mağdur arasında belirgin bir güç farkı olduğunu gösterir ve mağdurun fiziksel ya da psikolojik olarak yaralanmasına yol açabilir. Fiziksel zorbalık, özellikle okul öncesi dönem ve ilkokulda en sık görülen zorbalık türüdür. Bu zorbalık türü diğer türlere kıyasla öğretmenler ve diğer öğrenciler tarafından kolaylıkla fark edilebilir. Bu nedenle, öğretmenlerin fiziksel zorbalığa diğer zorbalık türlerine kıyasla daha sıklıkla ve anında müdahale ettiği belirlenmiştir (Smith, 2016; Vlachou, Andreou, Botsoglou ve Didaskalou, 2011).

Fiziksel zorbalık, doğrudan gözlemlenebilen bir davranış olduğu için fiziksel zorbalık yapan kişiler çevrelerinde hızla tanınır. Zamanla daha da saldırgan bir tutum

sergileyebilirler ve bu eğilimleri yetişkinlik döneminde de devam edebilir (Beale ve Scott, 2001). Ayrıca Pişkin ve Ayaş 'a (2011) göre, fiziksel zorbalık, bireylerin yaşı ilerledikçe azalırken, zamanla farklı zorbalık türlerine dönüşebilir.

Bir kişinin fiziksel zorbalığa maruz kaldığını kanıtlamak için yara izleri, nedeni belirsiz yaralanmalar, yeme ve uyku alışkanlıklarında değişimler, sosyal çevreden uzaklaşma, bedensel rahatsızlıklarla kendini gösteren stres, kaybolan eşyalar, sık sık ağlama veya öfke patlamaları gibi belirtiler örnek olarak gösterilebilir (Erk, 2019).

Fiziksel Zorbalık Davranışları:

- Tekme atmak
- Tokat atmak
- Yumruklamak
- Çelme takmak
- Vurmak
- İtmek
- Tükürmek
- Isırmak *
- Boğazını sıkmak *
- Kulağını/kolunu çekmek*
- Sandalyesini altından çekmek *
- Oyuncaklarını kırmak*
- Oyuncak ile vurmak*
- Oyuncak atmak, fırlatmak*
- Resim kalemlerini fırlatmak *
- Yaptığı etkinliği/resmi yırtmak*

*Okul öncesi dönem çocukları arasında yaygın olan davranışlar.

- Saçını çekmek, kesmek
- Eşyalarına zarar vermek, eşyalarını çalmak
- Haraç almak, harçlığını almak
- Sınıfa/tuvalete kilitlemek
- Tuvaletin kapısını izinsiz açmak
- Uygunsuz el hareketleri yapmak

- Okul çıkışında darp etmek (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021).

2.3.2. Sözel Zorbalık

Sözel zorbalık dışarıdan gözlemlenebilmesi bakımından fiziksel zorbalığa benzese de etkileri en uzun süren zorbalık olması sebebiyle diğer zorbalık türlerinden ayrılır (Adamson vd., 2004). Bu durum, sözel zorbalığın duygusal açıdan en fazla zarar veren ve en yıkıcı zorbalık türü olmasından kaynaklanmaktadır (Gökler, 2009). Sözel zorbalık kişiye yönelen, alaycı, küçümseyici veya tehditkâr sözlü saldırılardır. Sözel zorbalık sadece bireysel ilişkilerde değil, aynı zamanda grup dinamiklerinde de büyük rol oynar ve zorbalık yapan kişi, kurbanı toplumdan dışlama ya da ona psikolojik baskılarla zarar vermek için akran zorbalığının bu türünü saldırılarında kullanır (Espelage ve Swearer, 2003).

Sözel Zorbalık Davranışları:

- İsim/lakap takmak (örn. dombili, şişko, ezik, inek)
- Hakaret etmek
- Küfürlü konuşmak
- Alay etmek
- Dalga geçmek
- Küçük düşürücü sözler söylemek
- Bağırmak
- Azarlamak
- Laf ile sataşmak (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021).

2.3.3. Sosyal (İlişkisel) Zorbalık

Ayas ve Pişkin (2011) 'e göre bu zorbalık türü öğrencilerin sosyal ilişkilerine zarar vermeyi amaçlar ve öğretmenlerle diğer öğrenciler tarafından tespit edilmesi daha zordur. Tespitinin diğer zorbalık türlerine göre daha zor olması, bu zorbalık türüne müdahalenin de daha az yapılmasına sebep olur. İlişkisel zorbalık doğrudan tespit edilemediği için dolaylı zorbalık kategorisine dahil edilir (Bosworth vd., 1999). Toplumsal dışlama olarak da alan yazında isimlendirilen ilişkisel zorbalık, en fazla kızlar arasında ortaya çıkmakta ve genellikle ‘‘dışlama, gruba kabul etmeme’’ şeklinde

görülmektedir (Gökler, 2007). İşte bu sebeplerle sosyal (ilişkisel) zorbalığın diğer zorbalık türlerine kıyasla etkileri daha yaralayıcı ve ağırdır.

İlişkisel Zorbalık Davranışları:

- Hakkında dedikodu yapmak ve yaymak
- Asılsız söylentiler yaymak
- Sırlarını ortaya çıkarmak
- Arkadaş grubundan dışlamak, soyutlamak
- Yanına oturmasını istememek/oturmasına izin vermemek
- Toplum içinde utandırmak veya küçük düşürmek
- Jest ve mimikler ile istenmediğini hissettirmek
- Görmezden gelmek
- Küsmek
- Kıskandırmak
- Taklit etmek
- Kıs kıs gülmek
- Tehdit etmek
- Okul dışı aktivitelere dâhil etmemek (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021).

2.3.4. Siber Zorbalık

Teknolojik aletlerle (cep telefonu, tablet, bilgisayar) 7 gün 24 saat ve hızlı bir şekilde yapılabilen, zorbanın anonim olduğu ya da kimliğini kasıtlı olarak gizleyebildiği ve çok geniş kitlelere ulaşmanın mümkün olduğu zorbalık türüdür (Hinduja ve Patchin, 2014). Zorbalığın türleri genellikle okul ortamında görülürken, sanal ortamda gerçekleşen siber zorbalık ise çoğunlukla okul dışında meydana gelmektedir (Smith vd., 2008). 30 ülkeden 170.000'i aşkın katılımcıdan elde edilen veriye göre, her üç gençten biri siber zorbalığa maruz kalmaktadır ve her beş gencin biri siber zorbalık ve şiddet sebebiyle okuldan kaçmaktadır (UNICEF: Children and Digital Bullying Report, 2020).

Siber Zorbalık Davranışları:

- Kişiden habersiz onun bilgilerini kullanarak hesap açmak
- Sosyal medya aracılığıyla uygunsuz içerik paylaşmak
- Sosyal medyada kötü yorumlar yazmak ve hakaret etmek

- Sosyal medya hesaplarından dışlamak
- İzinsiz olarak fotoğrafını/videosunu paylaşmak
- Özel fotoğraflarını ve görüşmelerini başkaları ile paylaşmak (Doğan ve Vural Yüzbaşı, 2021).

2.3.5. Cinsel Zorbalık

Karşı cinsi rahatsız eden cinsel içerikli paylaşımlar yapmak, kelimeler kullanmak, karşı cinsi zorla öpmek, dokunmak, fiziksel ya da sözlü tacizde bulunmak cinsel zorbalık kapsamındadır (Ayas ve Pişkin, 2015). Cinsel zorbalık, yalnızca fiziksel temasla sınırlı kalmayıp; rıza olmadan yapılan cinsel içerikli konuşmalar, mesajlar, imalar ve müstehcen şakaları da kapsamaktadır. Bu tür davranışlar mağdurun psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Genellikle kız öğrencilere yönelik gerçekleşse de, erkek öğrenciler de bu zorbalığa maruz kalabilmektedir (Çölmekçi, 2022).

Cinsel zorbalık, diğer türlere kıyasla mağdur üzerinde uzun süreli psikolojik ve duygusal etkiler bırakabilir. Mağdurlar, yaşadıkları durumu ifade etmekte zorluk çeker ve bu, çoğu zaman fark edilmeden devam eder. Bu nedenle, erken tespit ve önleme için ailelerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin farkındalıklarını artırarak etkili müdahale yöntemleri geliştirmeleri önemlidir.

2.4. AKRAN ZORBALIĞININ YAYGINLIĞI

Dünya'nın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalar akran zorbalığının tüm dünyada yaygın ve giderek artan bir problem olduğunu ortaya koymuştur. Yaklaşık olarak her gün 200 milyon çocuk ve ergen akranları tarafından zorbalığa maruz kalmaktadır (Spiel, Salmivalli ve Smith, 2011). Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi 'ne (NCES) göre her beş öğrenciden biri (%20,2) zorbalığa uğramakta, erkek öğrenciler kızlara oranla fiziksel zorbalığa daha fazla maruz kalmakta, kız öğrencilerse genel anlamda erkeklere göre zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır (Student Reports of Bullying: Results From the 2017 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey, 2017). Başka bir çalışmada 9-12 yaş aralığındaki çocukların %20,9'u siber zorbalığa uğramış, başkalarına siber zorbalık yapmış veya siber zorbalığa tanık olmuş, %49,8'i okulda zorbalığa maruz kalmış, %14,5'i çevrimiçi zorbalığa maruz kalmıştır (Patchin ve Hinduja, 2020).

Türkiye’de akran zorbalığının yaygınlığına baktığımızda zorbalığa maruz kalma oranının en yüksek olduğu, zorba ve zorba-kurban oranlarının zorbalığa maruz kalanların oranını takip ettiği görülmektedir (Pekel, 2004; Pişkin, 2003). Ülkemizde farklı yaş dönemlerinde akran zorbalığının yaygınlığının ortaya konduğu çalışmalar bulunmaktadır. Ülkemizde akran zorbalığının okul öncesi dönemde %7 ile %55 arasında (Salı, 2014; Tuğrul ve Metin Aslan, 2014), ilkokul döneminde %5 ile %65 arasında (Kapıcı, 2004; Sarı ve Demirbağ, 2019), ortaokul döneminde %8 ile %51 arasında (Dölek, 2002), lise döneminde ise %24 ile %38 arasında (Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Gültekin ve Sayıl, 2005) olduğu yapılan çalışmaların bulguları arasındadır.

2.5. ZORBALIKTA ROLLER

Akran zorbalığı, okul ortamlarında yalnızca zorba ve mağdur rollerinden ibaret olmayan, çok boyutlu bir sosyal süreçtir. Yapılan araştırmalar, zorbalık olaylarında öğrencilerin farklı roller üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Bu roller genel olarak dört temel kategoride toplanmaktadır: zorbalık yapanlar (zorbalar), zorbalığa maruz kalanlar (kurbanlar), hem zorba hem kurban özellikleri gösterenler (zorba-kurbanlar) ve olaylara doğrudan müdahale etmeyen izleyiciler (Menesini ve Salmivalli, 2017; Craig, 1998).

Zorba öğrenciler, çoğunlukla başkalarına fiziksel ya da psikolojik zarar vererek grup içinde güç ve kontrol sağlamaya çalışan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Kurbanlar ise, genellikle savunmasız, sosyal açıdan daha içe kapanık ve akran grupları içinde izole kalan bireylerdir (Olweus, 1993). Zorba-kurban olarak adlandırılan grup, hem başkalarına zorbalık uygulayabilen hem de zaman zaman başkalarının zorbalığına maruz kalabilen öğrencileri kapsamaktadır. İzleyiciler ise zorbalık olaylarına doğrudan karışmayan, ancak gözlemledikleri durum karşısında verdikleri tepkilerle sürecin devamını ya da sonlanmasını etkileyebilecek bireylerdir (Salmivalli, vd., 1996).

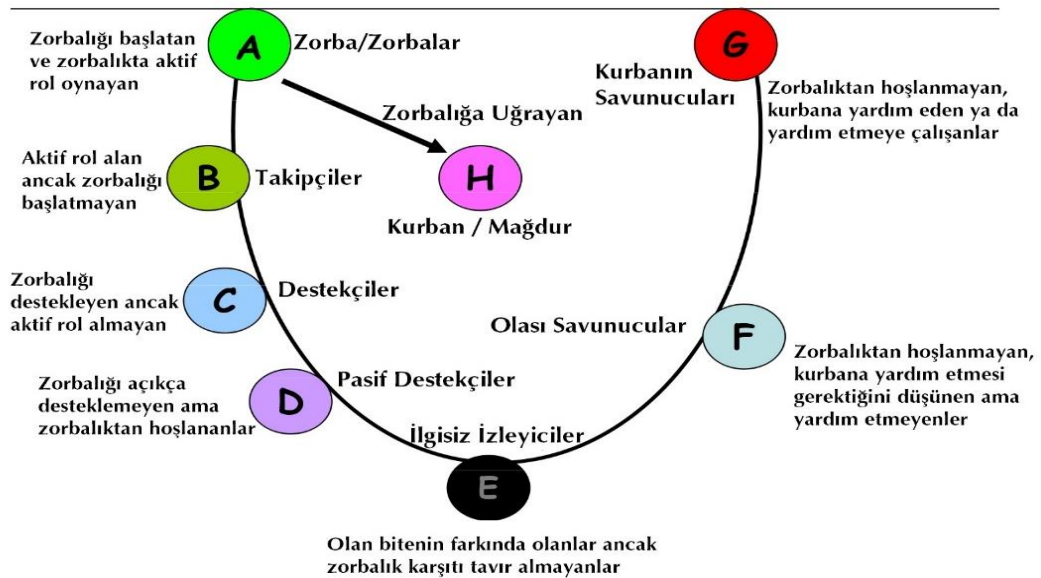
Bu dört ana role ek olarak, Salmivalli vd. (1996), zorbalık döngüsünde yer alan diğer alt rolleri de tanımlamıştır. Zorbalığı başlatmayan fakat sürece aktif olarak dâhil olan yandaşlar; doğrudan zorbalık yapmadan zorbaları destekleyen pasif zorbalar; zorbalığı desteklememesine rağmen bundan hoşlanan pasif destekleyiciler (potansiyel

zorbalar); yardım edilmesi gerektiğini düşünse bile müdahale etmeyen olası koruyucular ve son olarak mağdura destek sunan, zorbalığa açıkça karşı çıkan aktif koruyucular bu rollere örnek olarak verilebilir. Bu çeşitlilik, zorbalığın yalnızca zorba ve kurban etkileşiminden ibaret olmadığını, sosyal bağlamın tüm aktörlerinin sürece etkide bulunduğunu göstermektedir.

Olweus (2003), bu çok aktörlü yapıyı “Zorbalık Döngüsü” kavramıyla açıklamış ve öğrencilerin zorbalık karşısındaki tepkilerinin, olayın seyri üzerinde belirleyici rol oynadığını ifade etmiştir. Bu döngüde yalnızca zorba ve kurban değil, çevredeki diğer öğrencilerin tutumları da zorbalığın devam edip etmeyeceğini doğrudan etkilemektedir.

Şekil 1. Olweus Zorbalık Çemberi (Olweus, 2003; akt. Karataş, 2011).

Zorbalık Döngüsünde Öğrencilerin Aldıkları Roller Nelerdir ?



Olweus'un (2003) tanımladığı zorbalık döngüsünde merkeze kurban yerleştirilir ve bu kişi “Y” harfiyle temsil edilir. Zorbalık çevresinde yer alan bireyler ise farklı roller üstlenir. “A” grubu, zorbalığı başlatan ve doğrudan uygulayan kişilerdir. “B” grubundakiler, zorbalığı başlatmasalar da olay anında aktif rol oynayan yandaşlardır. “C” ise zorbalığa doğrudan katılmayan fakat zorbalara dolaylı destek sunan bireyleri ifade eder. “D” grubu, açıkça zorbalığı desteklemese de bu durumdan keyif alan, pasif bir tutum sergileyen kişileri kapsar. “E” grubundakiler yalnızca izleyici konumundadır ve ne müdahale ederler ne de destek olurlar. “F” grubu,

zorbalığı onaylamayan ve kurbanı yardım edilmesi gerektiğini düşünen bireylerden oluşur; ancak bu düşüncelerini eyleme dökmezler. Son olarak “G” grubunda yer alan kişiler, zorbalığa karşı net bir duruş sergileyerek kurbanı destek olurlar ve durumu sona erdirmek için aktif çaba gösterirler.

Öte yandan, çocukların bu rollerden birini erken yaşlarda benimsemeye başladığı yönünde bulgular da mevcuttur. Monks vd. (2005), çocukların gelişimsel özellikleri ve çevresel etmenlere bağlı olarak roller arasında geçişler yapabildiğini vurgulamıştır. Örneğin, bir çocuk aile ortamında mağdur olurken, okul ortamında zorba davranışlar sergileyebilmektedir (Salmivalli vd., 1996).

Sonuç olarak, akran zorbalığı çok boyutlu ve dinamik bir olgudur. Zorbalığa dair roller yalnızca fail ve mağdurla sınırlı kalmayıp, izleyiciler ve farklı düzeylerde sürece katkı sunan bireyleri de içermektedir. Bu nedenle, okul temelli müdahale programlarının yalnızca zorbalık yapan ya da maruz kalan bireylere değil, tüm öğrenci gruplarına yönelik olması gerektiği söylenebilir.

2.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İlgili araştırmalar bölümünde temel eğitim seviyesinde akran zorbalığına yönelik yapılan bazı çalışmaların bulgularına yer verilmiştir.

2.6.1. Yurt İçinde Akran Zorbalığı İle İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

Pişkin (2010), Ankara’daki 4.–8. sınıf ilköğretim öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, öğrencilerin %35.1’inin akran zorbalığına maruz kalan “kurban”, %30.2’sinin hem zorbalık yapan hem de maruz kalan “zorba-kurban” ve %6.2’sinin ise sadece “zorba” olduğunu belirlemiştir. Erkek öğrenciler daha çok zorba ve zorba-kurban olarak yer alırken, kız öğrenciler daha çok kurban konumundadır. En yaygın zorbalık türü sözel zorbalık olup, bunu fiziksel zorbalık izlemektedir. Sosyoekonomik düzey açısından değerlendirildiğinde, yüksek düzeydeki öğrenciler daha çok zorbalık yaparken, düşük düzeydeki öğrenciler daha fazla hem zorbalığa uğramakta hem de zorbalık yapmaktadır. Çalışmada, zorbalığın yaygın ve ciddi bir sorun olduğu vurgulanmış, etkili müdahale programlarına ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır.

Uysal (2011), 60–72 aylık çocuklar arasında görülen saldırgan davranışları çeşitli değişkenler açısından incelemeyi ve zorbalık davranışlarını farklı gözlem araçlarıyla ayrıntılı biçimde değerlendirmeyi amaçladığı çalışmasında, zorbalığın özellikle serbest zaman etkinliklerinde ve her iki etkinlik türü sırasında sözel biçimde daha sık ortaya çıktığını belirtmiştir. Gözlemler sonucunda, zorba ve zorba-kurbanların genellikle vurma davranışı sergilediği; zorba-kurbanların hem zorbalık yaptığı hem de vurma davranışına maruz kaldığı; kurbanların ise daha çok zorla alma davranışlarına hedef olduğu saptanmıştır. Ayrıca, gözlem bulgularının öğretmen görüşmeleriyle örtüştüğü ve bazı çocuklar açısından tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir.

Öksüz, Çevik ve Kartal (2012), Rize ilindeki 4. ve 5. sınıf öğrencileriyle yürüttükleri araştırmada, akran zorbalığı olaylarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu ya zorbalık uygulamış ya da zorbalığa maruz kalmıştır. En yaygın zorbalık türlerinin sözel ve fiziksel zorbalık olduğu, bu olayların en çok sınıfta ve teneffüslerde yaşandığı belirlenmiştir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler genellikle sınıf öğretmenlerinden veya ailelerinden yardım istemektedir. Zorbalık yapan öğrenciler çoğunlukla erkek ve kendilerinden büyük olanlar olup, zorbalığın daha çok teneffüslerde gerçekleştiği saptanmıştır. Ayrıca zorba ve kurban öğrencilerin “bedensel-zihinsel jimnastik” ve “bilimsel farkındalık” kulüplerine daha fazla ilgi gösterdikleri bulunmuştur.

Cenkseven Önder ve Sarı (2012), bu çalışmada ilköğretim öğrencilerinin akran zorbalığına karışma durumlarını (zorba, kurban, zorba/kurban, karışmayan) ve cinsiyetlerine göre okul yaşam kalitesi algılarını incelemiştir. Adana’da 4.–7. sınıflarda öğrenim gören 569 öğrenciyle yürütülen çalışmada, öğrencilerin %5.1’i zorba, %6’sı kurban, %8.3’ü zorba/kurban ve %80.7’si zorbalığa karışmayan olarak sınıflandırılmıştır. Kız öğrenciler genellikle zorbalığa karışmayan grupta yer alırken; erkek öğrenciler zorba ve zorba/kurban gruplarında daha fazla temsil edilmiştir. Kızlar, okul yaşam kalitesinin tüm boyutlarında erkeklere göre daha yüksek algıya sahiptir. Zorba, kurban ve zorba/kurban olan öğrencilerin okul yaşam kalitesi puanları, zorbalığa karışmayanlara kıyasla anlamlı düzeyde daha düşüktür. En belirleyici boyutlar öğretmenlerle ilişkiler, okul yönetimi ve öğrenci ilişkileri olmuştur. Regresyon analizine göre okul yaşam kalitesi, zorba olmayı %14; kurban olmayı ise %9 oranında yordayabilmektedir. Öğretmenlerle olumlu ilişkiler ve güçlü sosyal statü

algısı, zorbalığa karışmama ile ilişkili bulunmuştur. Bulgular, okul yaşam kalitesini artırmaya yönelik müdahalelerin akran zorbalığını azaltmada etkili olabileceğini göstermektedir.

Üstündağ Şener vd. (2015), Uşak ilinde görev yapan 545 öğretmenin görüşlerine dayanarak öğrencilerin zorba davranışlara başvurma düzeylerini ve bu davranışları hangi ortamlardan öğrendiklerini incelemiştir. Bulgulara göre, öğrenciler en sık okul arkadaşlarından öğrendikleri doğrudan, dolaylı ve sözel zorbalık türlerine başvurmaktadır. En yaygın zorbalık davranışları arasında sırada öne geçme, oyunda hile yapma ve söz kesme yer alırken; televizyon ve okul çevresi de öğrenme ortamı olarak öne çıkmaktadır. Zorbalık düzeyi okul türü, öğretmen kıdemi ve sosyoekonomik çevreye göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Kale ve Demir (2017), Ankara ili Çubuk ilçesindeki 3. ve 4. sınıf ilkokul öğrencileriyle yürüttükleri araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin görüşlerini çeşitli demografik değişkenler açısından incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, 4. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerine göre daha fazla zorbalık yaptıkları, ayrıca anne-babası ayrı olan öğrencilerin hem zorbalık yapma hem de zorbalığa maruz kalma düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak cinsiyet, sosyoekonomik düzey, anne-baba eğitimi, meslek durumu ve kardeş sayısı gibi diğer değişkenler açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Çalışma, özellikle aile yapısının zorbalık davranışları üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir.

Tekce (2019), ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, akran zorbalığı ile arkadaşlık niteliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %1,9'u zorba, %27,8'i kurban, %45,9'u zorba-kurban ve %24,4'ü katılmayanlar statüsünde yer almıştır. En sık karşılaşılan zorbalık türü fiziksel zorbalıktır, en az rastlanan eşyalara zarar vermedir. Zorbalık yapma ve maruz kalma durumları cinsiyet, sınıf düzeyi ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterirken; arkadaşlık niteliği yalnızca baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Ayrıca, arkadaşlık niteliği ile zorbalık davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu, yani arkadaşlık niteliği arttıkça zorbalık davranışlarının azaldığı belirlenmiştir.

Barik (2020), ilkokul 4. sınıf öğretmenleri ve öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, öğretmenlerin akran zorbalığını önlemede en sık “uyarma”, “doğru davranışa yönlendirme”, “aileyle iş birliği kurma” ve “empati geliştirme” gibi stratejileri kullandıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin en çok karşılaştıkları güçlük ise ailelerin durumu kabullenmemesi ve iş birliği yapmamasıdır. Öğrenci görüşlerine göre ise öğretmenlerin sıklıkla sözel tepki verdiği, bazı öğrencilerin bu tepkiyi onayladığı, bazı öğrencilerin ise öğretmenin duruma tepkisiz kalmasını tercih ettiği belirlenmiştir.

Hamurcu (2020), Ankara'nın Pursaklar ilçesindeki ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin en sık fiziksel (itme, tekmeleme, vurma), sözel (kötü söz söyleme, hakaret, tehdit), duygusal (dışlama, yalnız bırakma) ve eşyaya yönelik (eşyalara zarar verme) zorbalıklara maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Zorbalık davranışlarının çoğunlukla erkek öğrenciler tarafından yapıldığı, kurbanların ise genellikle güçsüz, utangaç ya da sosyal açıdan dezavantajlı bireyler olduğu belirlenmiştir. Zorbalığın sıklığı, cinsiyet, sınıf düzeyi ve etnik köken değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin algılarının okullardaki güvenli ortamın oluşturulmasında önemli olduğu vurgulanmıştır.

Avşar (2020), Galler bölgesindeki ilkokul altıncı sınıf öğrencileriyle yürüttüğü araştırmasında, STAC stratejilerinin akran zorbalığına seyirci kalan öğrencilerin savunuculuk becerileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Müdahale grubuna uygulanan üç oturumluk eğitim programı sonucunda, öğrencilerin zorbalığa müdahale etme özgüvenlerinin anlamlı şekilde arttığı; ancak zorbalık bilgisi, STAC stratejileri bilgisi ve arkadaşlık niteliği açısından anlamlı bir farklılık gözlenmediği bulunmuştur. STAC eğitiminin, öğrenci savunuculuğunu ve zorbalığa müdahale becerilerini artırmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, STAC stratejilerinin farklı kültürel bağlamlarda da kullanılabilir olduğunu ortaya koymuştur.

Kutlu (2020), Afyonkarahisar'da 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarını ölçmek amacıyla sekiz oturumluk bir eğitim programı uygulamıştır. Eğitim öncesi öğrenciler zorbalığı “kavga etmek” olarak tanımlarken, eğitim sonrası “güç dengesizliği” olarak tanımlamışlardır. Zorbalık olaylarının en çok okul bahçesinde ve okula gidiş-

gelişlerde yaşandığı belirtilmiştir. Öğrenciler, zorbalığın nedenleri olarak oyun sırasında çıkan tartışmalar ve sebepsizce yapılan fiziksel müdahaleleri göstermiştir. Öğretmenlerin zorbalığa çoğunlukla “uyarma” ve “kıзма” yoluyla müdahale ettiği, öğrencilerin ise zorbalığı önlemede “saygı ve anlayış”ın önemli olduğunu düşündükleri ifade edilmiştir.

Çarkıt ve Bacanlı (2020), ilkokul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin görüşlerine dayanarak akran zorbalığını incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin büyük çoğunluğu okul ve sınıf ortamlarında akran zorbalığıyla karşılaştıklarını belirtmiş; en yaygın zorbalık türlerinin fiziksel ve sözel zorbalık olduğu saptanmıştır. Öğrenciler en çok oyun sırasında, anlaşmazlık yaşadıklarında ve dikkat çekmek istediklerinde zorbalık yapmaktadır. Zorbalığa maruz kalan öğrenciler çoğunlukla öğretmene şikâyet etme, sessiz kalma ya da saldırganca karşılık verme tepkileri göstermektedir. Zorbalığın en önemli nedenleri arasında ailevi sorunlar, çevresel etkenler ve medya etkisi yer almaktadır. Öğretmenler, zorbalıkla baş etmek için rehberlik servisine, okul idaresine ve ailelere başvurdıklarını; uyarı, bireysel görüşme ve empati geliştirme gibi müdahale yöntemleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Zorbalığın önlenmesi için aile eğitimi, empati becerilerinin kazandırılması ve psiko-sosyal destek programlarının uygulanması önerilmiştir.

Elmacıgil (2021), ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, bilgisayar oyun bağımlılığı ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, bilgisayar oyun bağımlılığı ile akran zorbalığına uğrama ve zorbalık yapma arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bilgisayar oyun bağımlılığı arttıkça akran zorbalığı yapma ve maruz kalma durumlarının da arttığı görülmüştür. Ayrıca, zorbalık yapma ve uğrama arasında pozitif yönlü, bilgisayar oyun bağımlılığı ile zorbalık davranışları arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Kısadal (2022), ilkokul 4. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü araştırmasında, öğrencilerin hoşgörü eğilimleri ile akran zorbalığı davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin hoşgörü eğilimleri arttıkça zorbalık yapma davranışlarının azaldığı bulunmuştur. Hoşgörü eğilimi ile zorbalık yapma arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu, ancak zorbalığa maruz kalma ile anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır. Ayrıca cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve anne-baba eğitim durumu gibi değişkenlerin hoşgörü ve zorbalık düzeylerini farklı

şekillerde etkilediği belirlenmiştir. Araştırma, hoşgörü değerinin akran zorbalığını azaltmada önemli bir yordayıcı olduğunu ortaya koymuştur.

Altuntaş ve Sulak (2022), ilkokullarda yaşanan akran zorbalığını sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, öğretmenler sınıflarında en çok sözel ve fiziksel zorbalık türleriyle karşılaştıklarını belirtmiş; en sık gözlemlenen sözel zorbalıklar arasında alay etme, küfür ve lakap takma yer almıştır. Akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin genellikle içine kapanma, öğretmene şikâyet etme ve karşılık verme gibi tepkiler verdikleri saptanmıştır. Öğretmenler, zorbalık durumlarında öğrencilerle özel görüşme yapma, empati kurmalarını sağlama ve ailelerle iletişime geçme gibi müdahalelerde bulunmuştur. Zorbalığa uğrayan öğrencilerin genellikle sessiz, çekingen ve özgüven eksikliği yaşayan bireyler olduğu; zorbalık yapan öğrencilerin ise çoğunlukla aile ilgisinden yoksun, agresif ve dikkat çekme isteği olan bireyler olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenler, akran zorbalığıyla başa çıkmada aile bilgilendirmesi ve değerler eğitiminin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Kocuk (2022), İstanbul’da görev yapan 12 sınıf öğretmeniyle gerçekleştirdiği çalışmada, öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşlerini incelemiştir. Araştırmada öğretmenler, akran zorbalığını en çok “kaba kuvvet”, “sözel şiddet” ve “baskı” olarak tanımlamışlardır. Zorbalık uygulayan öğrencilerin genellikle erkek, 7–8 yaş aralığında, ailesel sorunları olan, öfke problemi yaşayan, fiziksel olarak güçlü, kendini ifade edemeyen ve okul başarısı düşük bireyler olduğu ifade edilmiştir. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ise utangaç, içe kapanık, fiziksel olarak zayıf, özgüvensiz ve boyun eğici özellikler taşıdığı belirtilmiştir. En yaygın zorbalık türleri fiziksel ve sözel zorbalık olarak öne çıkarken; öğretmenler akran zorbalığının temel nedenleri arasında ailesel sorunlar, sosyal medya, çevresel etkiler ve dikkat çekme isteğini göstermişlerdir. Öğretmenler, akran zorbalığıyla baş etmede en çok rehberlik servisiyle ve aileyle iş birliği yaptıklarını; ayrıca sınıf içi etkinlikler, seminerler ve bireysel ilgilenme gibi yöntemleri benimsediklerini belirtmişlerdir.

Bekiroğlu ve Ütkür Güllühan (2022), İstanbul’daki ilkokul öğrencileriyle gerçekleştirdikleri fenomenolojik çalışmada, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin deneyimlerini derinlemesine incelemişlerdir. Çalışmada, 1–4. sınıf düzeyindeki 12 öğrenciyle yapılan görüşmeler sonucunda, öğrencilerin özellikle 2, 3 ve 4. sınıf

seviyelerinde fiziksel ve sözel zorbalığı tanımlayabildikleri, ancak 1. sınıf öğrencilerinin zorbalık kavramına dair bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Öğrenciler en sık ayda 1-3 kez zorbalığa maruz kaldıklarını ve bu durumlarda ilk olarak öğretmenlerine veya ailelerine başvurdıklarını belirtmişlerdir. Zorbalık sonrasında ağlama, öfke, kızgınlık ve okula gitmek istememe gibi duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu kurban olduktan sonra zorbalık yapmadığını belirtmiş, yalnızca bir öğrenci bunun kötü bir davranış olduğunu fark edip özür dilemiştir. Zorbalığı önlemek için en çok "korkmadan kendini savunmak", "sınıf kurallarına uymak" ve "özür dilemek" gibi öneriler sunulmuştur. Bazı öğrenciler ise zorbalık yapan kişiyle karşılaştıklarında “hiçbir şey yapmam” ya da “bana yaptığını yaparım” gibi tepkiler vereceklerini belirtmiştir.

Kutlu ve Karaca (2022), “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı”nın ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına yönelik görüşlerine etkisini incelemişlerdir. Afyonkarahisar’da üç farklı sosyoekonomik düzeyi temsil eden ilkokullarda 96 öğrenciyle yürütülen çalışmada, sekiz oturumluk farkındalık eğitimi uygulanmıştır. Program öncesi öğrenciler zorbalığı genellikle "kavga etmek" olarak tanımlarken, program sonrası "güç dengesizliği", "kasıt" ve "süreklilik" gibi akademik tanımlamalara yönelmişlerdir. Zorbalığa verilen tepkilerde de olumlu yönde değişim gözlenmiş; "karşılık veririm" diyen öğrenci sayısı azalırken, "öğretmene ya da aileye söylerim", "görmezden gelirim" gibi uygun başa çıkma yöntemleri artmıştır. Öğrenciler zorbalıkla en çok bahçede ve okula gidiş-gelişlerde karşılaştıklarını belirtmiş; şiddet davranışlarını genellikle oyun sırasında yaşanan tartışmalara veya nedensiz fiziksel temaslara bağlamışlardır. Araştırma sonucunda, eğitim programının öğrencilerin zorbalığı tanıma, başa çıkma ve müdahale biçimlerini geliştirme konusunda etkili olduğu görülmüştür.

Eroğlu Demirhan (2023), Tokat ilinde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ve taşınmalı eğitim alan ilkokullarda öğrenim gören öğrencilerle yürüttüğü nitel araştırmasında, bu öğrencilerin akran zorbalığına dair yaşantılarını ve görüşlerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan okullarda akran zorbalığı oldukça nadir görülürken, taşınmalı ilkokullara devam eden öğrenciler daha sık zorbalığa maruz kalmaktadır. Taşınmalı eğitim alan öğrenciler, okul yolculuğunda başlayan zorbalığın sınıfta, bahçede ve yemekhane gibi ortamlarda

devam ettiğini belirtmiştir. Bu öğrencilerin dışlanma, oyunlara alınmama, küçük düşürülme ve “köylü” gibi ayrımcı tutumlara maruz kaldıkları; kendilerini okulda yabancı ve ötekileştirilmiş hissettikleri görülmüştür. Buna karşın, birleştirilmiş sınıfa devam eden öğrenciler görüşmelerde kendilerini daha rahat ifade etmiş ve daha az zorbalık yaşadıklarını aktarmışlardır.

Mutlu Yılmaz (2023), ilkokul öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, akran zorbalığı ile okula bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gümüşhane ili Kelkit ilçesindeki 415 üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencisinden toplanan veriler sonucunda, öğrencilerin hem okula hem arkadaşlarına hem de öğretmenlerine bağlılık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre öğretmene bağlanma, fiziksel ve sözel zorbalık puanlarında daha yüksek skorlar almıştır. İlginç bir şekilde, öğretmenle etkileşimini kötü veya orta olarak değerlendiren öğrenciler, öğretmenle iyi ilişkisi olanlara göre daha yüksek bağlılık puanlarına sahiptir. Akademik başarısı yüksek öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet puanlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca bazı zorbalık ve mağduriyet türlerinin, okula bağlılık puanlarını anlamlı şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Araştırma, cinsiyet, sınıf düzeyi ve sosyal kulüp seçimi gibi faktörlerin zorbalık davranışlarında anlamlı farklılıklar oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Şanal (2024), okul öncesi dönemde öğretmen ve ailelerin akran zorbalığına ilişkin algılarını incelemiştir. Giresun ilinde 3-6 yaş grubu çocukların ebeveynleri ve öğretmenleriyle yürütülen araştırmada, öğretmenlerin ve ailelerin zorbalık türlerini algılamalarında farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar, sözel ve ilişkisel zorbalığı fiziksel zorbalıktan daha önemli bulmuşlardır. Öğretmenlerin yaş ve hizmet yılı, ailelerin ise cinsiyet ve gelir düzeyleri, zorbalıkla mücadelede tutumlarını etkilemiştir. Öğretmenler, zorbalıkla başa çıkmada empati kurma, olumlu iletişimi teşvik etme ve sonuçları hakkında konuşma gibi yöntemleri tercih ederken; aileler, davranışın nedenini anlama ve empati geliştirme yaklaşımlarını benimsemiştir. Araştırma, okul öncesi dönemde akran zorbalığına karşı hem öğretmenlerin hem de ailelerin algılarının ve müdahale biçimlerinin belirlenmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Gürel (2024), okul öncesi dönemdeki çocukların duygu düzenleme becerileri ile akran zorbalığına uğrama düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma

sonucunda, çocukların duygu düzenleme becerilerinin cinsiyet, doğum sırası, baba eğitim düzeyi ve aile gelir düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı; yaş, kardeş sayısı ve anne eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı bulunmuştur. Akran zorbalığına uğrama düzeyleri ise yaş (özellikle sözel zorbalık), cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılıklar göstermiştir. Duygu düzenleme becerileri ile akran zorbalığına uğrama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiş; bu durum, duygu düzenleme becerisi yüksek olan çocukların akran zorbalığına daha az maruz kaldığını göstermektedir.

Demircioğlu (2024), ilkokul öğrencilerinin akran zorbalığına maruz kalma düzeylerini cinsiyet, sınıf seviyesi ve teknolojik araç kullanımı gibi değişkenler açısından incelemiştir. Ege Bölgesi'nde 282 öğrenciyle yürütülen çalışmada, öğrencilerin %41'inin zorbalığa maruz kaldığı ve en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu belirlenmiştir. Fiziksel zorbalıkta itme, saç-kulak çekme; sözel zorbalıkta ad takma ve alay etme; duygusal zorbalıkta ise gruptan dışlama ve küçük düşürme gibi davranışlar en sık karşılaşılan eylemler olmuştur. Erkek öğrenciler ve 4. sınıf öğrencileri zorbalığa daha fazla maruz kalırken, televizyon izleme süresi ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış; ancak cep telefonu ve tablet kullanım süresi ile zorbalığa maruz kalma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

2.6.2. Yurt Dışında Akran Zorbalığı İle İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

Pateraki ve Houndoumadi (2001), Atina'daki ilkokullarda 7–11 yaş arası 1312 öğrenciyle gerçekleştirdikleri çalışmada, akran zorbalığının yaygınlığını, türlerini ve cinsiyet ile yaşa göre farklılıklarını incelemişlerdir. Öğrencilerin %14.7'si kendini kurban, %6.2'si zorba ve %4.8'i hem zorba hem kurban olarak tanımlamıştır. Erkek öğrencilerde hem zorbalık yapma hem de zorba/kurban olma oranı kızlara göre daha yüksektir. En yaygın zorbalık türleri “isim takma/alay etme” ve “itme, vurma” gibi doğrudan fiziksel ve sözel zorbalıklardır. Kız öğrenciler daha çok dolaylı (dedikodu, dışlama), erkekler ise doğrudan fiziksel zorbalık uygulamaktadır. Zorbalık yaş ilerledikçe azalmakta ve daha dolaylı biçimlere dönüşmektedir. Katılımcıların yaklaşık %33'ü zorbalığa tanık olduğunda katılmak zorunda hissettiğini belirtmiştir. Çalışma, Yunanistan'da sistematik bir zorbalık araştırmasının ilk örneklerinden biri olup, öğretmenler ve toplum için farkındalık çağrısında bulunmaktadır.

Siegel (2008), ilkokul düzeyinde uygulanan okul çapında olumlu davranış destek programlarının (SWPBS) etkililiğini incelemiştir. Çalışma, geleneksel cezaya dayalı yaklaşımların yerine proaktif, önleyici ve olumlu davranışlara odaklanan sistemlerin, sınıf yönetimini ve öğrenci başarısını olumlu etkilediğini göstermektedir. SWPBS modeli kapsamında tüm okul çalışanları ortak davranış beklentileri belirler, bu beklentiler öğrencilere açıkça öğretilir ve olumlu davranışlar sürekli pekiştirilir. Araştırmanın bulgularına göre; SWPBS uygulaması sayesinde öğrenciler davranış kurallarını öğrenmiş, zorbalıkla baş etme yollarını geliştirmiş, öğretmenlerden olumlu geri bildirim aldıkları için motive olmuş ve okul ortamı daha düzenli, destekleyici ve mutlu bir yer hâline gelmiştir.

Jansen vd. (2012) tarafından Hollanda’da yürütülen büyük ölçekli çalışmada, 5–6 yaş grubunda yer alan 6.376 ilkokul öğrencisinin zorbalık ve mağduriyet yaşantıları ile aile ve okul mahallelerinin sosyoekonomik düzeyleri (SED) arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğrenci davranışları öğretmen raporlarına dayalı olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, çocukların %34’ünün zorbalığa bir şekilde karıştığını (kurban %4, zorba %17, zorba-kurban %13) ortaya koymuştur. Düşük aile SED’sine sahip çocukların zorbalığa karışma olasılıkları daha yüksek bulunurken, sadece kurban olma durumu ise özellikle ebeveynlerin düşük eğitim düzeyiyle ilişkilendirilmiştir. Mahalle SED’si başlangıçta zorbalıkla ilişkili görünse de, aile SED’si kontrol edildiğinde bu ilişki anlamını yitirmiştir. Çalışma, okulda zorbalığın erken yaşlarda yaygın olduğunu ve özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı çocukların risk altında bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, erken müdahale gerektiren, SED farklılıklarını gözetken önleme programlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Donoghue vd. (2015), 3.–8. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirdikleri nitel araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığını nasıl tanımladıklarını ve bu durumlara nasıl tepki verdiklerini incelemişlerdir. Öğrenciler zorbalığı fiziksel zarar, alay, dedikodu ve dışlama gibi davranışlarla tanımlamış, ancak literatürdeki “güç dengesizliği” ve “tekrarlılık” unsurlarını genellikle belirtmemiştir. Sözel ve fiziksel zorbalık en sık bildirilen türler olurken, siber zorbalığa neredeyse hiç değinilmemiştir. Küçük yaştaki öğrenciler genellikle öğretmene ya da aileye başvurmayı tercih ederken, büyük öğrenciler doğrudan yüzleşme ya da durumu görmezden gelme yoluna gitmiş; ayrıca yetişkin müdahalesine güvenmediklerini belirtmişlerdir. Araştırma, zorbalıkla ilgili

öğrenci dilinin yetişkinlerden farklılaştığını ve bu nedenle etkili müdahaleler için öğrencilerin algılarına dayalı iletişim ve önleme stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kozasa vd. (2017) tarafından Japonya’da yürütülen kesitsel çalışmada, 5. ve 6. sınıf ilkokul öğrencileri (ortalama yaş 11,3) ile ortaokul öğrencilerinin (ortalama yaş 13,8) zorbalık rollerine (yalnız kurban, yalnız zorba, hem zorba hem kurban, tarafsız) göre ruh sağlığı göstergeleri incelenmiştir. 338 ilkokul ve 489 ortaokul öğrencisinden elde edilen veriler, zorbalık deneyimi ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Yalnız kurbanlar, içe dönük (içe kapanma, anksiyete) problemlerle, yalnız zorbalar ise dışa dönük (saldırganlık, dikkat eksikliği) davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Hem zorba hem kurban olan grup, tüm ruhsal belirti boyutlarında en yüksek riskli gruptur; bu öğrencilerde hem içe dönük hem de dışa dönük sorunlar bir arada görülmektedir. Ayrıca, bu grup başta olmak üzere kurban öğrencilerde intihar düşüncesi oranı da anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur. Preadolesan öğrencilerin ergenlere göre zorbalığa daha fazla karıştığı belirlenmiş, müdahale yöntemlerinin yaş ve deneyim türüne göre farklılaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Alrokban vd. (2019), Riyad’daki bir özel ilkokulda yürüttükleri çalışmada, 1.–3. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına karışma oranlarını ve risk faktörlerini incelemişlerdir. Öğrencilerin çoğu hem zorba hem mağdur (zorba-kurban) konumundadır. Zorbalık en çok oyun alanlarında görülmüş; erkeklerde fiziksel, kızlarda sözel ve sosyal zorbalık daha yaygındır. Zorbalığa uğramak, ileride zorbalık yapma riskini artırmaktadır. Dikkat çekme isteği, öfke hali ve şiddet içeriğine maruz kalmak zorbalıkla anlamlı şekilde ilişkilidir. Çalışma, denetim ve farkındalık programlarının önemini vurgulamaktadır.

Mandira ve Stoltz (2021), 2013–2020 yılları arasında ilkokul öğrencileriyle yapılan araştırmaları inceleyerek akran zorbalığının risk ve koruyucu faktörlerini analiz etmişlerdir. Çalışmada zorbalığın zamanla biçim değiştirdiği, küçük yaşlarda fiziksel zorbalığın, ilerleyen yıllarda ise sözel, ilişkisel ve siber zorbalığın öne çıktığı belirlenmiştir. Erkeklerin daha çok fiziksel, kızların ise sosyal zorbalıkla ilişkilendirildiği saptanmıştır. Pozitif okul iklimi, güçlü arkadaş ilişkileri ve prososyal davranışlar koruyucu faktörler olarak öne çıkarken; ahlaki dışsallaştırma, saldırganlık ve düşük akademik başarı zorbalıkla ilişkili risk faktörleri arasında yer almıştır.

Zorbalık, akademik başarı düşüklüğü ve psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmiş, erken müdahale ve bütüncül okul temelli önleme programlarının önemi vurgulanmıştır.

Fei ve arkadaşları (2022) tarafından Çin'in Luzhou kentinde yürütülen kesitsel çalışmada, 7–14 yaş aralığında 3., 4. ve 5. sınıfa devam eden 6.011 ilkokul öğrencisinin okul zorbalığına maruz kalma ve zorbaca davranışlara katılma durumları ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgulara göre öğrencilerin %30'u zorbalık yaparken, %69,9'u zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Zorbalık en çok fiziksel (itme, vurma), sözel (alay etme, kötü konuşma) ve dışlama biçiminde görülmüştür. Psikolojik dayanıklılık düzeyi yüksek olan öğrencilerin hem zorbalık yapma hem de maruz kalma oranlarının anlamlı şekilde düşük olduğu bulunmuştur. Özellikle kız öğrencilerde yüksek psikolojik dayanıklılığın daha güçlü bir koruyucu etki gösterdiği saptanmıştır. Araştırma, okul zorbalığını azaltmada psikolojik dayanıklılığı geliştirmenin önemine dikkat çekmekte ve aile, okul ve toplumsal düzeyde koruyucu yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ahmed vd. (2022) tarafından Mısır'da yürütülen çalışmada, 10–12 yaş aralığında 280 ilkokul öğrencisiyle gerçekleştirilen kesitsel analizle, zorbalık yaygınlığı ve bunun dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve davranış bozuklukları ile ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre öğrencilerin %12,5'i zorbalık davranışı sergilemekte olup, erkek öğrencilerde oran anlamlı şekilde daha yüksektir. Zorbalığın en yaygın biçimleri sözel ve sosyal olarak belirlenmiş, ardından psikolojik ve fiziksel zorbalık gelmektedir. Zorba öğrencilerde dikkat dağınıklığı, aşırı hareketlilik ve davranış problemleri gibi psikiyatrik belirtiler anlamlı düzeyde daha sık görülmüştür. Araştırma, özellikle erkek öğrencilerde zorbalıkla DEHB ve davranış bozukluğu arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuş, erken teşhis ve müdahalenin önemini vurgulamıştır.

Gusfre vd. (2024), Norveç'te 173.742 öğrencinin katıldığı bir çalışmada, öğretmen zorbalığı ile öğrencilerin akran zorbalığına uğrama düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular, öğretmen zorbalığının hem çevrimdışı hem de çevrimiçi akran zorbalığıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu ilişki özellikle küçük yaş gruplarında ve kız öğrencilerde daha belirgindir. Araştırma, öğretmen

davranışlarının sınıf içi sosyal ilişkiler üzerinde etkili olduğunu ve hem akran hem öğretmen zorbalığını önlemeye yönelik politikaların önemini vurgulamaktadır.

Al-Ketbi vd. (2024) tarafından Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılan kesitsel araştırma, 10–15 yaş arası 723 öğrencinin katılımıyla, okul zorbalığının yaygınlığını, türlerini ve etkilerini incelemiştir. Bulgulara göre zorbalık mağduriyet oranı %37 olup, siber zorbalık (%31) en yaygın türlerden biridir. Fiziksel zorbalık erkeklerde daha sık görülürken, grup dışlama ve sözel zorbalık hem özel hem de devlet okullarında yaygındır. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerde duygusal sıkıntı, öğrenme güçlüğü ve devamsızlık gibi olumsuz etkiler tespit edilmiştir. Öğrenciler genellikle zorbalığı öğretmenlerden çok ebeveynleriyle paylaşmıştır. Araştırma, etkili müdahale stratejilerinin okul personelinin yanı sıra ebeveynleri de kapsamı gerektiğini ve kültürel duyarlılığa sahip bütüncül önleme programlarına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

2.7. DÜNYADA EN ÇOK KULLANILAN AKRAN ZORBALIĞI PROGRAMLARI

Akran zorbalığını engelleme ve müdahalede dünyada birçok program hazırlanmıştır ve kullanılmaktadır. Bu programlardan KiVa (Kiusaamista Vastaan), Olweus Bullying Prevention Program(OBBP), STAC, Theory Of Reasoned Action (TRA), The Active-Start Bullying Intervention Program, ABBL Anti Bullying Program, *Strengthening Evidence based on scHool-based intErventions for pRomoting adolescent health* (SEHER), Student and Family Office (SFO), DT-SVM School Violence Detecting Algorithm, Cyber Friendly Schools (CFS, My Teaching Partner-Secondary (MTP-S), The NoTrap! (Noncadiamointrappola!) gibi sonuçları hakkında bilgi sahibi olduğumuz okul temelli zorbalık önleme ve müdahale programlarının yanında başta Anti Bullying Alliance(ABA) çatısı altında bir araya gelen örgüt ve bireylerin zorbalık önleme ve müdahaleye yönelik çalışmaları ve programları bulunmaktadır.

2.7.1. Zorbalığa Karşı (Kiusaamista Vastaan)

Fince'de zorbalığa karşı anlamına gelen ‘‘Kiusaamista Vastaan’’ terimi KiVa olarak kısaltılmıştır. Finlandiya Turku Üniversitesi tarafından 2006 yılında, 9 yıllık temel eğitim veren (7-15 yaş) okullardaki çocuklara yönelik geliştirilmiş ve

araştırmaya ve kanıta dayalı zorbalıkla mücadele programıdır. Programın en başından beri vizyonu, ulusal çapta uygulanmaya uygun bir program geliştirmektir (Salmivalli ve Poskiparta, KiVa Antibullying Program: Overview of Evaluation Studies Based on a Randomized Controlled Trial and National Rollout in Finland, 2012) Finlandiya Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından finansa edilen program ilk kez 2009 yılında randomize kontrollü olarak denenmiştir (Kärnä A. vd., 2011). Kısa bir süre sonra KiVa programı Finlandiya'daki okulların %90'ında uygulanan ulusal bir program haline gelmiştir.

KiVa'nın temelinde ilkokulda temalı dersler ve ortaokulda temalı günler yer almaktadır. Grup etkileşimi, grup baskısı, zorbalık mekanizması ve zorbalığın sonuçları, çocukların zorbalığa karşı koymak ve kurban akranlarını desteklemek için neler yapabilecekleri KiVa'nın konuları kapsamındadır. Bilgisayar oyunları gibi sanal öğrenme ortamları, programın ayrılmaz parçalarındandır. Programın içerikleri çocukların derslerdeki konularıyla yakın ilişkilidir. Böylece KiVa çocukların öğrenme süreçlerini destekler ve öğrenilen bilgi ve becerilerin pekiştirilmesini sağlayarak onları motive eder (Poskiparta vd., 2012).

KiVa programının üç temel taşı, önleme, müdahale ve yıllık izlemedir. Bu üç temel yapı taşının omurgasını zorbalığı önleyici eylemler oluşturur. Diğer bir deyişle programın özü önleme çalışmalarıdır. Öğrenci dersleri ve sanal öğrenme ortamları bu tür önleyici eylemlere örneklerdir. KiVa'da bir diğer önemli yapı taşı zorbalığa müdahale araçlarıdır. Genellikle zorbalığa karışmış çocuklara ve ergenlere yönelik bu müdahaleler zorbalığı sonlandırmak adına çözüm odaklı araçlar sunmaktadır. Programın diğer temel taşı ise öğrencilere ve okul personellerine yönelik çevrimiçi anketler aracılığıyla zorbalığın okullardaki son durumunu izlemektir. Yıllık izleme çalışmaları programın etkililiği hakkında geri bildirim verirken, programda yapılacak iyileştirme ve güncelleştirmeler için fikir verir.

KiVa'nın öğretmenler için sunduğu materyaller şunlardır:

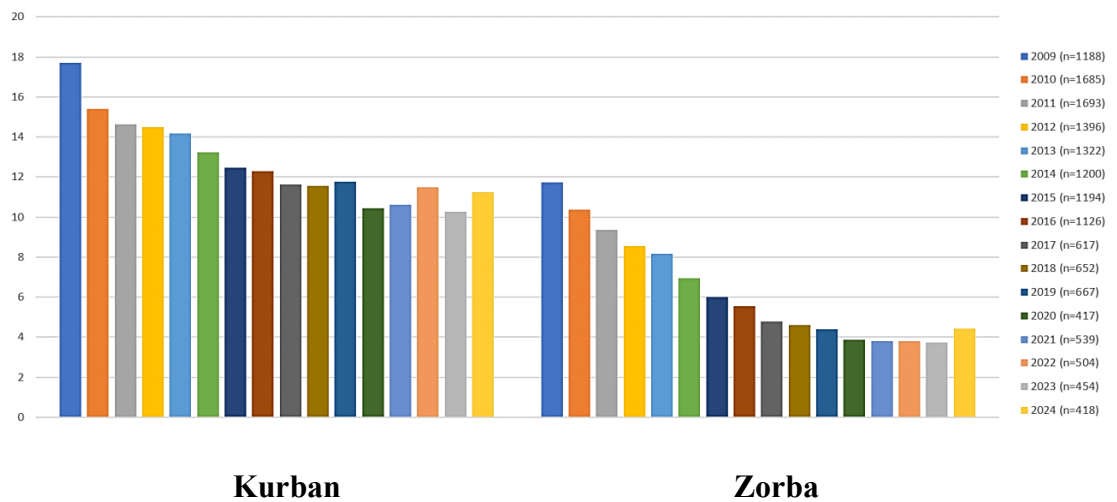
- Öğretmen kılavuzları
- Çevrimiçi oyunlar
- Ebeveyn rehberi
- Ebeveynler için bilgi mektupları
- Sunum grafikleri

- Öğrenciler ve personel için çevrimiçi anketler
- Video klipler
- Yelekler, posterler
- Zorbalığa uğrayan öğrenci ve zorbalığı yapan çocukla yapılan görüşmelerde kullanılacak formlar
- Programın doğru şekilde nasıl uygulanacağına dair talimatlar (<https://www.kivaprogram.net/>, 2024)

2.7.1.1. Finlandiya ve Diğer Yerlerde KiVa'nın Etkililiği

KiVa'nın hem kendini bildirimde hem de akran bildirimlerinde zorbalığı ve kurban olmayı önemli ölçüde azalttığı (Kärnä A. vd., 2011), sözlü, ilişkisel, fiziksel ve siber zorbalık dahil olmak üzere birden fazla mağduriyet biçimini olumlu yönde etkilediği (Salmivalli vd., 2011), okul sevgisi, akademik motivasyon ve başarı üzerinde olumlu etkileri olduğu (Kärnä A. vd., 2011), kaygıyı ve depresyonu azalttığı ve öğrencilerin akran iklimine ilişkin algıları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu (Williford vd., 2012), yapılan görüşmelere göre kurbanların %98'inin kurban olma durumlarında iyileşme sağladığı (Ahtola vd., 2012), Finlandiya'da uygulaması yapılan 1000'den fazla okulda ilk yıldan itibaren hem zorbalığa maruz kalma hem de zorbalık yapma oranını önemli ölçüde azalttığı ortaya konmuştur (Salmivalli vd., 2012).

Şekil 2. 2009-2024 yıllarında Finlandiya KiVa okullarında 1-9. sınıf öğrencilerin ayda 2-3 kez veya daha sık zorbalığa uğrama/başkalarına zorbalık yapma yüzdeleri.



Kaynak: <https://www.kivaprogram.net/kiva-is-effective/>

2.7.2. Olweus Zorbalık Önleme Programı (OBPP)

Zorbalık kavramıyla ilgili ilk bilimsel çalışmaları yapan Olweus ve Limber tarafından geliştirilen Olweus Zorbalık Önleme Programı (OBPP), en çok bilinen akran zorbalığı önleme programlarından biridir (Smokowski ve Kopasz, 2005) ve Norveç Eğitim Bakanlığı'nın okul zorbalığına karşı başlattığı ulusal kampanyadan sonra hazırlanmıştır (Olweus ve Limber, 2010a). OBPP'nin 4 temel prensibi vardır. Birinci ilke, bir sınıfın öğrenciler ve öğretmenler için sıcak ve olumlu bir iklime ve davetkâr bir atmosfere sahip olması gerektiğidir. İkinci ilke, okula ait tüm alanlarda kabul edilemez davranışlara yönelik kesin sınırlar olması gerektiğidir. Üçüncü ilke, sınıfta olduğu gibi okulun tüm alanlarında kabul edilemez davranışlar veya kuralların ihlali için tutarlı bir şekilde yaptırım uygulanması gerektiğidir. Dördüncü ilke ise okul ortamındaki tüm yetişkinlerin çocuklara olumlu rol model olmaya uygun hareket ve davranışlarda bulunmasıdır (Olweus D. , 2003). Olweus OBPP'nin başarılı olabilmesi için okul ortamındaki tüm yetişkinlerin kilit role sahip olduğunu söylemiştir (Olweus D. , 2003). Zorbalıkla ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu zorba ve kurbanın özelliklerine odaklanmışken, OBPP zorba ve kurbanın yanı sıra seyircilerin farklı rollerini de içeren ve tanımlayan bir zorbalık çemberini geliştirmiştir. Olweus'a göre (2003), zorbalık çemberi, zorbalığa uğrayan kurban, zorbalığı başlatan zorba, zorbalığı başlatmayan ama zorbayı takip ederek aktif rol alan zorba takipçileri, zorbalıkta rol almamasına rağmen zorbayı destekleyen zorba destekçileri, zorbalığa şahit olan ama bu duruma kayıtsız kalan ilgisiz izleyicileri, yardım etmek istemesine rağmen kurbanı savunmayan olası savunucularla zorbalığı durdurmak için harekete geçen ve kurbanı yardım eden kurbanın savunucularını içerir.

(Olweus D. , 2003), OBPP'nin başarılı olabilmesi için şu şartları sıralamıştır.

- Okuldaki herkes zorbalık farkındalığına sahip olmalı ve tüm personel programa dahil edilmelidir.
- Okul, Olweus anketini öğrencilere anonim olarak uygulamalıdır. Okul idaresi bir komite oluşturmalı ve okuldaki tüm personel zorbalık konusunda eğitmelidir.
- Zorbalıkla ilgili sınıf kuralları herkese açık olmalı ve yayınlanmalıdır. Okul idaresi OBPP'yi rutin sınıf toplantılarına dahil etmeli ve ebeveynleri programın ilerlemesi hakkında bilgilendirmelidir.

- Zorba ve kurbanlarla bireysel toplantılar yapılmalıdır. Her öğrenci ve her olay için bireysel bir müdahale planı geliştirilmelidir.

Limber ve Snyder (2006) ‘ e göre Olweus Zorbalığı Önleme Programı(OBBP), araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından zorbalığı önleme ve müdahalede en iyi kabul edilen aşağıdaki uygulamaları içerir.

- **Tüm Okul Ortamına Odaklanma:** OBPP, okul çapında müdahaleler, sınıf içi aktiviteler ve bireysel müdahaleler şeklinde tüm okul topluluğunu içeren kapsamlı, okul çapında bir programdır. Zorbalığı azaltmak için, okulun iklimini ve zorbalığa ilişkin sosyal normları değiştirmek önemlidir. Bir çocuk zorbalığa uğradığında veya dışlandığında, personel ve öğrencilerin bunu fark etmesi ve buna tepki vermesi normatif hale gelmelidir. OBPP’ye göre zorbalık bir okulda herhangi bir bireyin tek başına sorumluluğu olmadığından, kantin çalışanlarından, servis şoförlerine kadar okul ortamındaki tüm personelin ve öğrencilerin katılımını ve çabasını gerektirir
- **Okuldaki Zorbalık Durumunu Değerlendirme:** Olweus Zorbalık Anketi (OBQ), öğrencilere uygulanan ve bir okuldaki zorbalık sorunlarının niteliğini, kapsamını ve zorbalığın gerçekleştiği yerleri değerlendiren anonim bir ankettir. Programın etkinliğini ve sürekli dikkat gerektiren alanları belirlemek için yıllık anket yapılması programın önerisidir.
- **Zorbalık Önleme Faaliyetlerini Destekleyen Bir Grup Oluşturma:** Olweus Zorbalık Önleme Koordinasyon Komitesi (BPCC), okuldan bir yönetici, her sınıftan bir öğretmen, öğretim dışı personelden bir üye, bir okul danışmanı veya diğer okul tabanlı ruh sağlığı uzmanı, bir ebeveyn ve okulda program uygulaması için liderlik ekibi olarak görev yapacak bir toplum temsilcisinden oluşan temsili bir grup oluşturulur. Bu grubun üyeleri sertifikalı OBPP uygulayıcısı tarafından 12 saatlik eğitim alır ve en az ayda bir toplanarak zorbalık önleme faaliyetlerini planlar, personeli, öğrencileri ve ebeveynleri eğitir ve motive eder ve çabaların zaman içinde devam etmesini sağlar.
- **Zorbalığı Önleme Konusunda Tüm Personeli Eğitme:** BPCC, yöneticilerin, öğretim görevlilerinin ve diğer tüm personelin zorbalığın doğasını ve etkilerini, zorbalığı gözlemlediklerinde nasıl tepki vereceklerini ve okulda zorbalığın meydana gelmesini önlemek için başkalarıyla nasıl çalışacaklarını anlamak için

yeterli eğitime sahip olmalarını sağlar. Her yetişkin, zorbalığı nasıl belirleyeceği konusunda net bir rehberlik ve zorbalık durumlarına müdahale etme konusunda rol yapma fırsatları almalıdır. Başlangıçta, personel altı saatlik eğitime katılır. Sürekli mesleki gelişim, aylık personel tartışma grupları aracılığıyla sağlanır.

- **Zorbalığa İlişkin Okul Kural ve Politikalarını Oluşturma ve Uygulama:** Başkalarına zorbalık yapmayacağız, zorbalığa uğrayan öğrencilere yardım etmeye çalışacağız, dışlanan öğrencileri dâhil etmeye çalışacağız, birinin zorbalığa uğradığını biliyorsak, okulda ve evde bir yetişkine söyleyeceğiz kuralları öğrencilere öğretilir ve okul geneline asılır. Öğrencilerin zorbalıktan kaçınmaları ve zorbalığa uğrayan öğrencilere yardım etmeleri yönündeki yetişkin beklentilerinin farkında olmalarını sağlamak için uygun olumlu pekiştirme yöntemleri ve gelişimsel olarak uygun düzeltici sonuçlar belirlenir.
- **Çocukları Zorbalıkla İlgili Düzenli Tartışmalara Dâhil Etme:** Düzenli sınıf toplantıları veya öğrenci çemberi tartışmaları, OBPP sınıf etkinliklerinin temel bir bileşenidir. Öğretmenler (yöneticilerin desteğiyle) her hafta (veya iki haftada bir) öğrencilerle zorbalık, akran ilişkileri ve diğer sosyal ve duygusal sorunları tartışmak için ders zamanı ayırmalıdır.
- **Zorbalığın Meydana Geldiği Yerlerde Yetişkin Denetimi Arttırma :** Olweus Zorbalık Anketi'nden elde edilen verilerin yardımıyla, zorbalığın en çok gerçekleştiği sıcak noktalardaki yetişkin denetimi arttırılmalıdır. Bu düzenleme zorbalığın daha az olması için iyileştirmelere olanak sağlayacaktır. Çünkü zorbalık, yetişkinlerin bulunmadığı veya dikkatli olmadığı yerlerde gelişme eğilimindedir.
- **Zorbalık Durumlarında Tutarlı ve Uygun Şekilde Müdahale Etme:** OBPP, zorbalığa tanık olunduğunda, şüphelenildiğinde veya bildirildiğinde personeli müdahale etmeye teşvik eder ve tüm personelin gerektiğinde müdahale etmeye hazır olması için eğitim sağlar.
- **Zorbalığın Önlenmesi İçin Ebeveyn Desteği Sağlama:** OBPP, planlamadan uygulamaya kadar ebeveyn katılımı içeren uygulamalar barındırır. Ebeveynlerin, okulun zorbalık konusunda ilgili, farkında ve zorbalığı durdurmak için aktif olarak çalıştığını duymaları gerekir. Ebeveyn toplantıları ve devam eden iletişim, OBPP uygulaması için destek oluştururken ev-okul bağlantısını güçlendirir. Tüm bunlar Olweus Zorbalık Önleme Programı'nın ayrılmaz bir parçasıdır.

- **Devam Eden Destek Sağlama:** OBPP uygulaması, çok katmanlı bir danışmanlık sistemi tarafından oluşturulan oldukça desteklenen bir süreçtir. Okul tabanlı liderlik ekipleri, Sertifikalı Eğitimci-Danışmandan devam eden yardım alır. Bu OBPP temsilcisi ise, Olweus Teknik Yardım Danışmanı ile istişare yoluyla Clemson Üniversitesi'nden mentörlük desteği alır.
- **Çabaları Uzun Vadeli Sürdürme:** Başarılı zorbalık önleme uzun vadeli bir bağlılık gerektirir. OBPP, zorbalığı caydıran ve zorbalık meydana gelirse etkili bir şekilde ele alan bir okul iklimi oluşturmak için sistemik değişiklik yaratmaya yönelik bir çerçevedir. Bir okul ortamındaki tutumlar ve normlar bir gecede değişmez, ancak zamanla değişebilir ve değişecektir. Zorbalık önleme için bir "bitiş tarihi" olmamalıdır. Sürekli dikkat gerektirir ve okul hayatının günlük bir parçası haline gelmek için tüm okul ortamına dokunmalıdır (Limber ve Snyder, 2006).

2.7.2.1.Olweus Zorbalığı Önleme Programı'nın (OBPP) Etkililiği

OBPP'nin ilk değerlendirmesi Norveç'in Bergen şehrindeki 5-8. sınıf öğrencilerinden oluşan 2500 öğrenciye hedef alan çalışmayla yapılmıştır. Bu ilk çalışmanın bulguları, zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranında 8 ay sonra %62, 20 ay sonra %64 azalma ile zorbalıkta bulunanların oranında 8 ay sonra %33 azalma, 20 ay sonra %53 azalma olduğu yönündedir. Çalışmanın diğer bir bulgusu ise öğrencilerin kendini bildirdikleri vandalizm, okuldan kaçma ve hırsızlık gibi anti-sosyal davranışları azaltarak olumlu bir okul iklimi yaratma konusunda başarılı olduğudur (Olweus D. , 1991; 1993; Olweus ve Limber, 2010a).

4-7. Sınıf öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmadan elde edilen bulgular programın sürekli olumlu etkilerini ortaya koymuştur (Olweus ve Limber, 2010b). OBPP'nin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk denemesi Güney Carolina'daki ilköğretim ve ortaokul öğrencilerini kapsamıştır. 7 ay süren OBPP uygulamasından sonra uygulama yapılan okullardaki zorbalık davranışlarında %16 azalma, kontrol grubundaki okullarda ise %12 artış gözlenmiştir. Sonuç olarak, deney grubu ile kontrol grubu arasındaki %28 fark programın etkililiğini ortaya koyan önemli bir veridir (Limber vd., 2004).

Amerika'nın Pennsylvania eyaletinin Philadelphia şehrinde 12 büyük devlet okulunda yapılan ve 4 yıl süren OBPP uygulamasında sonra teneffüslerde ve öğle

aralarında meydana gelen zorbalık olaylarında, uygulama öncesinde 100 öğrenci saati başına 65 olan zorbalık olayları 4 yılın ardından %45 azalarak 100 öğrenci başına 36 seviyesine düşmüştür (Black ve Jackson, 2007).

Bu zamana kadarki en geniş kapsamlı OBPP değerlendirmesi Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 214 farklı okuldan 3-11. sınıflardaki 72.000'den fazla öğrencinin oluşturduğu araştırmada, OBPP'nin uygulandığı sınıfların neredeyse tamamındaki kız ve erkek çocukların zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma bildirimleri üzerinde olumlu ve sistematik etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca öğrencilerin zorbalığa ilişkin tutumlarıyla (örneğin, bir öğrenci zorbalığa uğradığında nasıl hissettikleri) ve zorbalığa karşı başkalarının eylemleriyle ilgili bildirimleriyle (örneğin, öğretmenlerin/öğrenci arkadaşlarının zorbalığa karşı ne kadar çaba harcadıklarına dair bildirimler) ilgili olumlu program etkileri sağlamıştır. Ayrıca bir öğrenci zorbalığa uğradığında diğerlerinin bu durum karşısında neler hissettikleri ile öğretmen ve öğrencilerin zorbalığa şahit olduklarında bu zorbalığı ele almak için yaptıkları raporlama ve sahip oldukları tutumlarda programın olumlu yönde etkilerinin olduğu bulguları elde edilmiştir. Diğer önemli bulgu ise, zorbalığa uğrama ve başkalarına zorbalık yapma konusunda program etkilerinin, program uygulama süresi uzadıkça sistematik olarak olumlu yönde arttığı şeklindedir (Limber vd., 2018).

2.7.3. Stac Zorbalığa Müdahale Programı (Stac Bullying Intervention Program)

STAC programı, zorbalığa tanık olan öğrencilere (seyircilere) "savunucu" olarak müdahale etmeyi öğreten kısa bir seyirci müdahale programıdır (Midgett A. vd., 2015).

Araştırmacılar zorbalıkta seyirci konumunda olanları 4 farklı grupta toplamıştır. Bunlar zorbaya aktif ve doğrudan yardımcı olan yardımcıları, zorbalık durumuna gülen ya da sadece tanık olup görmezden gelen destekleyiciler, taraf tutmayan ya da durumu görmezden gelmek adına gruptan uzaklaşan yabancılarla, zorbalığa karşı çıkarak zorbalığın hedefini teselli eden savunuculardan oluşur (Salmivalli vd., 1996) .

Araştırmacılar ayrıca, izleyici tutumlarının zorbalığın ortadan kalkmasında ya da zorbalığın artarak devam etmesinde etkili olabileceğini bulmuşlardır (Salmivalli vd., 2011). Çalışmanın bulgularına göre izleyiciler zorbayı desteklediklerinde zorbalık

olayı giderek artmaktadır. Bu durumu destekleyen başka bir çalışmanın bulgusu ise izleyicilerin zorbalığa müdahale etmesi halinde, zorbalığın 10-12 saniye gibi kısa bir sürede durdurulabildiği şeklindedir (Hawkins vd., 2001). Bu bulgulara benzer başka bir bulgu ise izleyicilerin zorbalığın hedefindeki kişiyi desteklemesi durumunda zorbalığın giderek azaldığıdır (Kärnä A. vd., 2011). İşte bu bulgulardan yola çıkan STAC programı zorbalıkta izleyici konumundakilere aşağıda sıralanan stratejilerini öğretmek zorbalığın azaltılmasını hedeflemektedir. Eğitim, öğrencilerin stratejileri uygulamak için küçük gruplara ayrılmasıyla devam etmektedir.

STAC Zorbalık Önleme Programı, didaktik ve deneyimsel bileşenleri içeren 90 dakikalık oturumla başlar. 90 dakikalık oturumun ardından öğrencilerin zorbalığa maruz kalanlar adına birer “savunucu” olmalarını desteklemek için her biri 15 dakika olan 2 destekleyici oturum gelir. İlk eğitim, zorbalık ve dört STAC stratejisini kullanmanın yaşa uygun yolları hakkında bilgi içeren bir görsel-işitsel sunum aracılığıyla verilir. Destekleyici oturumlar sırasında öğrenciler okul danışmanı ile stratejileri kullanma konusunda deneyimlerini paylaşırlar, geri bildirim sağlarlar ve stratejileri geliştirmek adına beyin fırtınası yaparlar (Midgett ve Adkins, <https://www.boisestate.edu/>, 2024).

STAC sözcüğü “Stealing the Show” “Turning it Over,” “Accompanying Others,” and “Coaching Compassion” stratejilerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Bu stratejiler programda şöyle tanımlanmıştır:

İlgiyi Üzerine Çekme (Stealing The Show): Bu aşamada zorbalık olayına şahit olan akranlar zorbalığı engellemek için mizah ya da dikkat dağıtma yolunu kullanırlar ve ilgiyi kendi üzerlerine çekerler. Böylece dikkati hedeften ve zorbalık durumundan başka yöne çekilen izleyiciler zorbalık durumuna katılmamış ya da zorbalığı pekiştirmemiş olurlar.

Tersine Çevirme-Bildirme (Turning It Over): Bu aşamada öğrenciler daha önce, eğitim sırasında belirledikleri güvenilir yetişkinlerle zorbalık durumunu paylaşırlar ve yardım isterler. Özellikle fiziksel zorbalık durumunda ya da nasıl müdahale edeceklerini bilmedikleri bir zorbalık senaryosunda mutlaka bir yetişkine durumu bildirmeleri çocuklara öğretilmiştir.

Diğerleriyle İşbirliği Yapma (Accompanying Others): Bu aşama izleyicinin varlığını zorbalığa maruz kalanın yanında hissettirerek, onun yalnız olmadığını ve

kendisine yapılanın asla kabul edilemeyecek bir durum olduğunu anlatmasını içerir. Program ayrıca izleyicilere, zorbalığa uğrayan bireyle zaman geçirerek ve hatta onlarla olan biten hakkında konuşmak isteyip istemediklerini sorarak empati ve destek sağlamak için fırsat yaratmaları ister. Kısaca öğrenciler zorbalığın hedefi olana nasıl destek olacaklarını öğrenirler.

Şefkat Koçluğu-Arabuluculuk (Coaching Compassion): Bu aşamada öğrenciler zorbalığın faili ya da failleriyle güvenli, etkili ve nazik bir biçimde yüzleşirler. Bu yüzleşme zorbalık sırasında ya da zorbalık sonrasında gerçekleşebilir. Savunucular söz konusu zorbalığın asla kabul edilemez olduğu ifade eder ve failin kurbanla empati kurması için arabuluculuk rolünü üstlenirler (Midgett ve Adkins, <https://www.boisestate.edu/>, 2024).

2.7.3.1.Zorbalığı Önlemede STAC Stratejilerinin Etkililiği

STAC zorbalık önleme programında eğitim gören ilkökul öğrencilerinin, zorbalığa maruz kaldıklarında STAC stratejilerini kullanarak "savunucu" olarak hareket etme konusunda algılanan bilgi ve özgüvenlerinde artış olduğu ve ayrıca 4 aylık takip sonucunda zorbalığa maruz kalma ve zorbalığı gerçekleştirme oranlarında azalma olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Midgett vd., 2017).

Randomize kontrollü başka bir çalışmada ara sıra zorbalıkta bulunan 54 ilkökul öğrencisine STAC programı uygulanmıştır. Çalışmanın bulguları, deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli ölçüde daha düşük düzeyde zorbalık gerçekleştirdikleri, zorbalık yapan öğrencilere verilecek akran savunuculuğu eğitiminin zorbalığın önlenmesinde umut verici olduğu yönündedir (Midgett A. vd., 2017).

10-11 yaşındaki öğrencilerde STAC stratejilerinin akran zorbalığı öğrenci savunuculuğunu ölçen çalışmanın bulguları, programın öğrencilerin savunuculuklarını, zorbalık ve STAC stratejileri bilgilerini, zorbalığa müdahale özgüvenlerini arttırdığı ve akran zorbalığında öğrenci savunuculuğu üzerinde etkili olduğu yönündedir. Çalışmanın önerileri arasında okullarda akran zorbalığını önlemek için STAC stratejilerinin kullanılması yer almaktadır (Avşar, 2020).

Başka bir çalışmanın bulguları, STAC müdahalesini tamamlayan öğrencilerin farklı zorbalık davranışları hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu ve bu öğrencilerin zorbalığı müdahale konusunda genel bir güven bildirdiğini gösterdiği yönündedir. Özetle araştırmanın sonuçları, STAC müdahalesinin seyirci zorbalığı müdahalesine yönelik umut verici bir danışman liderliğindeki yaklaşım olduğunu ve kapsamlı okul temelli programlardan önemli ölçüde daha az kaynakla uygulanabileceğini göstermektedir (Midgett vd., 2016).

STAC programının ortaokul öğrencileri üzerindeki etkililiğin ölçüldüğü başka bir çalışmanın bulguları ise, çocukların karşılaştıkları zorbalık türünün hangisi olduğunu tespit etmede, STAC stratejilerini tanımada ve akran savunucusu olarak kendilerine duydukları güveni arttırmada etkili olduğu yönündedir (Doumas vd., 2015).

STAC uygulamasının lise öğrencilerinin okula aidiyet duygusuyla, sahip oldukları depresif semptomlara etkisini ölçen başka çalışmanın sonuçlarına göre, STAC stratejileri öğrencilerin okula aidiyet duygularını arttırırken, depresif semptomları azaltmaktadır (Midgett ve Doumas, 2019).

Çalışma grubunu 56 ortaokul öğrencisinin oluşturduğu başka bir çalışmanın bulgularına göre hem deney hem kontrol grubu öğrencilerinin zorbalığa müdahale etme ve kurbanları korumaya yönelik harekete geçme konusunda bilgileri ve kendilerine duydukları güvende artış meydana gelmiştir. Bulgular, uygulamanın etkilerinin müdahale grubundan kontrol grubuna olumlu yönde aktarılmış olabileceğini göstermektedir. Bunun yanında müdahale grubundakilerin kontrol grubuna kıyasla zorbalığı tanımlama konusunda daha fazla beceriye sahip olurken, kaygı düzeylerinde de anlamlı azalmalar olduğu araştırmanın bulgularındandır (Midgett A. vd., 2017)

2.7.4. Aktif Başlangıç (The Active Start)

Literatürde fiziksel aktivitelerin zorbalığı önleyici etkilerini analiz eden çalışmalar oldukça azdır.

Garnett vd. (2017)'nin yaptığı çalışmada zorbalık mağduru bildiriminde daha az bulunan öğrencilerin, zorbalık bildiriminde daha çok bulunan öğrencilere göre daha çok koşan ve yürüyen çocuklar yani fiziksel olarak daha aktif öğrenciler olduğunu

belirlemiştir. Bu kanıtlara ve fiziksel aktivitenin zorbalık mağduriyetiyle ilişkili potansiyeline rağmen, okul öncesinde yapılacak fiziksel aktiviteler ya da programın adıyla ifade edersek güne aktif bir başlangıç yapmayı içeren bir önleyici programın zorbalık mağduriyeti üzerindeki etkileri bilinmemektedir. Bu bilgiler ışığında, (Aguayo vd., 2019) fiziksel aktivitenin zorbalık mağduriyetini azaltma etkisini doğrudan test eden ilk çalışmayı yapmışlardır.

Active-Start zorbalığı önleme müdahalesi, her gün ilk ders saatinden önce katılımcıların yaşına uygun spor oyunları, oyun alanı oyunları, dans ve diğer eğlence ve işbirlikli aktiviteleri içermektedir. Program haftada 5 kez olmak üzere 8 hafta boyunca devam etmiştir. Active-Start zorbalık müdahale programı Şili'nin Santiago şehrindeki 8-10 yaş arasındaki yoksul ve dezavantajlı 170 öğrenciye 30'ar dakikalık 39 seans şeklinde uygulanmıştır. Fiziksel aktiviteler sadece kondisyon ve fiziksel becerileri geliştirmekle sınırla kalmamış aynı zamanda bilgi, kurallara uyma, adil oyun, saygı, taktikler, beden ve sosyal farkındalık, sosyal çabayla bağlantılı kişisel etkileşim, çatışma çözme becerileri ve işbirlikli (takım) oyun oynamayı da içermiştir (Aguayo vd., 2019).

2.7.4.1.The Active Start Müdahale Programının Sonuçları

Uygulamanın sonuçlarına göre Active-Start programına katılan çocuklarda daha düşük zorbalık mağduriyeti gözlemlenmiştir.

2.7.5. Abbl Zorbalığı Önleme Programı (Abbl Bullying Prevention Program)

Zorbalığa yol açan nedensel risk faktörlerinin ve mekanizmaların belirlenmesine dayanan ABBL, öğrencilerin antisosyal davranışları ödüllendirmemeleri ve bunun yerine destekleyici sınıf ortamları ve güçlü kişisel bağlanma ağları yaratabilmeleri için akran gruplarını etkilemeyi amaçlamaktadır (Wójcik ve Helka, 2019).

ABBL, ortaokula geçiş yapan öğrencilerin dâhil edileceği bir program şeklinde tasarlanmıştır. Program katılımcı rol yaklaşımına dayanır ve bağlamı etkileyerek yeni oluşan akran grubunda akran zorbalığı davranışları ortaya çıkmadan engelleyici bir müdahalede bulunmayı ve olumsuz davranışları azaltmayı amaçlar. Program, öğretmenlerin yeni grup dinamiklerini en baştan oluşturmalarını sağlayarak baskın akran grubundan bireylerin dışlanması, günah keçisi ilan etme, zorbalık veya kavg

grupları gibi olumsuz grup içi davranışları etkisiz hale getiren destekleyici sınıf atmosferleri oluşturan etkinliklerden ve sınıf içerisinde kolayca uygulanabilir 11 farklı ders senaryosundan oluşur. Grup içinde henüz hiyerarşi oluşmadan grup ilişkilerini zorbalığı engelleyecek şekilde şekillendirmek için programın yeni okul yılının hemen başında uygulanması önerilmiştir.

ABBL zorbalık müdahale programı üç ana bölümü: karşılıklı tanışma, entegrasyon/takım oluşturma ve dışlanmış bireylerin empatik algısı olarak sıralanmıştır. Birinci bölümün amacı öğrencilerin birbirini tanımasını kolaylaştırmak, ikinci bölümün amacı, iyi ve destekleyici bir akran grubunun avantajlarını belirlemek, son bölümün amacı ise öğrencilere dışlayıcı ve saldırgan tutumlar ile mağdur bireyin duyguları arasındaki bağlantıyı göstererek onlarda empatik bir tutum uyandırmaktır (Varşova Sosyal ve Beşeri Bilimler Üniversitesi, 2015).

2.7.5.1. ABBL Zorbalık Önleme Programının Sonuçları

Wójcik ve Helka (2019), Polonya’da 6 okuldan 45 kız, 51 erkek öğrenciye programı uygulamıştır. Okulun ilk yılının ilk üç ayında yürütülen çalışmanın bulguları, ABBL programının çocukların okula aidiyet duygusunu arttırarak, zorbalık davranışlarını engellediği yönündedir.

2.7.6. Okul Temelli Müdahaleleri Teşvik Etmeye Yönelik Kanıt Tabanını Güçlendirme (Strengthening Evidence base on scHool-based intErventions for pRomoting)

Kısa hali SEHER olan Strengthening Evidence base on scHool-based intErventions for pRomoting, Hindistan’da ergenlerle uzun süredir çalışan sivil toplum kuruluşu Sangath tarafından geliştirilen ve düşük kaynaklı okullarda uygulanmak üzere tasarlanmış ergen sağlığı geliştirme müdahalesidir. 2017 yılında çok bileşenli bir sağlık geliştirme müdahalesi olarak (Shinde vd., 2017) tarafından geliştirilen ve pilot uygulaması yapılan programın içeriğinde şunlar bulunmaktadır:

- Öncelikli ara amaç olumlu bir okul iklimi oluşturmaktır.
- Uzun vadeli amaçlar; madde kullanımında, cinsel risk davranışlarında, zorbalık ve şiddette ve depresif belirtilerde azalma yaratmaktır.
- Dört öncelikli odak belirlenmiştir. Bunlar; ergenler arasında sosyal becerilerin geliştirilmesi, okul topluluğunun okul düzeyindeki karar alma süreçlerine dâhil

edilmesi, okul topluluğunun olgusal bilgiye erişiminin sağlanması ve ergenler arasında problem çözme becerilerinin artırılmasıdır.

- Müdahale faaliyetleri tüm okul, grup ve bireysel olmak üzere üç düzeyde düzenlenmiştir.
- Mevcut Tarang(AEP) müdahalesinde yer alan unsurların tekrarını önlemek için sınıf tabanlı yaşam becerileri oturumları kaldırılmıştır.
- Öğrenciler arasında okul aidiyetini güçlendirmek için müdahale bileşenine akran grupları eklenmiştir.

Ayrıca SEHER uygulamasının tüm okul düzeyindeki faaliyetleri şunları içermektedir:

- Okul haritalama ve ihtiyaç değerlendirmesi,
- Sağlık bilincini artırma faaliyetleri,
- Sağlık ile ilgili konularda bir duvar dergisi,
- Ders dışı yarışmalar,
- Öğrencilerin sorularını ve endişelerini dile getirebilecekleri isimsiz bir mektup kutusu,
- Her okulda müdahalenin tasarımını ve uygulanmasını denetleyecek bir Okul Sağlığı Geliştirme Komitesi
- Okul sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması.

2.7.6.1.SEHER Müdahalesinin Sonuçları

SEHER müdahalesinin pilot uygulaması 2013-2017 yılları arasında Hindistan'daki 75 ortaokulda 56.000 öğrenciye yapılmıştır. Öğretmen olmayan 150 kişi tarafından yapılan pilot uygulamanın sonuçları, devlet tarafından hazırlanan ve ergenlerin bütünsel gelişimi için okul temelli müdahale programı olan Tarang Ergen Eğitimi Programı ile karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, öğretmen liderliğindeki SEHER müdahalesinde anlamlı etkiler yokken, meslek dışındaki danışmanlar liderliğinde uygulanan SEHER müdahalesinde okul iklimi, zorbalık, şiddet, depresyon ve cinsiyet eşitliği tutumları konularında anlamlı oranda gelişme ortaya çıkmıştır (Shinde vd., 2017; Patel ve Khandeparkar).

Shinde vd. (2018), 13-14 yaşındaki 9. Sınıf öğrencilerine çok bileşenli bir tüm okul sağlık teşvik müdahalesinin (SEHER) etkinliğini değerlendirmek için bir çalışma yürütmüşlerdir. Müdahalenin bulguları, çocukların depresyon, zorbalık, şiddet

mağduriyeti, şiddet uygulama, cinsiyet eşitliğine yönelik tutum, üreme ve cinsel sağlık bilgisi ilgili konularda orta ve yüksek iyileştirmeleri olduğu yönündedir. Program uygulamasının dikkat çekici sonucu, müdahalenin öğretmen olmayan danışmanlar tarafından yapıldığında etkili olduğu ancak öğretmenler tarafından uygulandığında hiçbir etkisi olmadığıdır.

Çok bileşenli tüm okul sağlık teşvik müdahalesinin (SEHER) 8 aylık süreçte olumlu bir okul iklimine ve okul ikliminin alt boyutları olan okuldaki ilişkiler, aidiyet duygusu, akademik başarıya bağlılık ve okul etkinliklerine katılım ile 17 aylık uzun vadeli süreçte depresif semptomlar, zorbalık deneyimleri ve şiddet eğilimine etkileri ölçülmüştür. Programın öğretmenler ve akranlarla destekleyici ve ilgili ilişkiler, aidiyet duygusu ve okul ikliminde aktif katılım gibi etkileri, uzun vadede daha düşük depresif semptom oranları, zorbalık deneyimleri ve şiddet uygulama oranlarına zemin hazırlamıştır (Singla vd., 2021).

2.7.7. Öğrenci Aile Ofisi (Student Family Office)

SFO olarak kısaltılan Student Family Office, okullarda akran saldırganlığını ve mağduriyetini azaltma amacıyla tasarlanan sosyo-ekolojik temelli bir müdahale programıdır. SFO, akranlar arasındaki saldırganlık ve mağduriyet durumlarını önlemek ve azaltmak amacıyla sadece öğrencilere odaklanmaz; aynı zamanda tüm eğitim topluluğunu ve ebeveynleri de sürece dahil eder. Müdahale programı, öğrenciler ve öğretmenlerle kişisel ve sosyal beceri eğitimini de kapsayan grup müdahaleleri, bireysel veya küçük grup danışmanlık seansları, bir akran çatışması arabuluculuk ofisi, öğrenciler, okul personeli ve ebeveynler için psikoeğitim teknikleri kullanılarak verilen farkındalık eğitimlerini içerir. SFO'ya ait bu faaliyetler, Okul Çatışması Arabuluculuğu programında lisansüstü derecesi olan ve aynı zamanda sertifikalı bir mesleki eğitimci olan, klinik ve sağlık psikolojisi konusunda uzmanlaşmış bir psikolog tarafından uygulanır ve denetlenir. Okulun eğitim psikoloğu ve stajyer bir psikolog da müdahalenin uygulanmasına katkı sağlar.

SFO müdahale programı, iki buçuk yıl süren çalışmayla, 132 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır. SFO eğitim programı hakkındaki bu tek çalışmanın bulgularına göre, program öğrencilerin disiplinsizlik, sözel ve fiziksel saldırganlık, hırsızlık, soygun, vandallık ve şantaj gibi istenmeyen davranışları azaltmış, kişilerarası ilişkiler ile sosyal becerileri arttırmıştır (Gouveia vd., 2018).

2.7.8. Zorbalık Literatürü Projesi-Ahlaki Kopukluk Versiyonu (The Bullying Literature Project-Moral Disengagement Version)

Wang ve Goldberg (2017), çalışmasında çocuk edebiyatı eserlerinin ahlaki kopukluk ve zorbalık üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Dört sınıftan 7-9 yaşları arasındaki 84 öğrenci ile öğretmenleri çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Oturumlar, çocukların hikâye kitaplarının kullandığı ve her biri 35-45 dakika süren 5 oturum şeklinde tasarlanmıştır. Kullanılan kitaplardan bazılarının isimleri Bullying B.E.A.N.S., Just Kidding, Recess Queen, Say Something, Juice Box Bully şeklindedir. BLP-MD olarak kısaltılan The Bullying Literature Project-Moral Disengagement Version programının amacı zorbalık konusunda farkındalığı artırmak, uygun problem çözme ve sosyal becerileri öğretmek ve ilkökul öğrencileri arasında zorbalığa karşı dışarıdan müdahaleyi teşvik etmektir. Çalışmanın bulguları, müdahale grubundaki çocukların zorbalık mağduriyeti ve arkadaşlık ilişkilerine dair algılarında kontrol grubundaki çocuklara kıyasla olumlu bir değişim olduğu yönündedir.

2.7.9. Video Tabanlı Okul Şiddetini Tespit Eden Algoritma (A Video-Based School Violence Detecting Algorithm)

Ye, Wang, Ferdinando, Seppänen, ve Alasaarela (2020), video Tabanlı Okul Şiddeti Tespit Algoritması Eğitim Programı'nı geliştirmiş ve bu algoritmanın okul şiddetini tespit etmedeki etkinliğini ölçmüştür. Zorbalığın tespit edilmesinde ve önlenmesinde kurban ya da izleyicinin her zaman bildirimde bulunmaması sebebiyle yeterince etkili bir önleyicilik sağlayamadığı iddiasında bulunan araştırmacılar yapay zekânın ve gelişen teknolojinin imkânlarıyla okul şiddetinin tespiti için video tabanlı okul şiddeti tespit algoritmasını geliştirmişlerdir. Algoritmanın etkinliğinin tespiti için okul güvenlik kameraları tarafından 12,448 okul şiddeti karesi, 9963 günlük yaşam aktivitesi karesi ve 2485 sabit fotoğraf karesi kaydedilmiştir. Bulgulara göre, algoritma %97.6 doğruluk ve %97.2'e ulaşan bir hassasiyetle çalışmıştır. Bu çalışma, okulda şiddet ve zorbalığın erken tespiti ve müdahalesine katkı sağlamakta, olayların sıklığı, yeri ve zamanına dair veriler sunmaktadır. Bu sebeple gelecekteki araştırmalar için umut vadetmektedir.

2.7.10. Siber Dostu Okullar (Cyber Friendly Schools)

Siber Dostu Okullar (kısa adıyla CFS) okul personelinin, öğrencilerin ve ailelerin; siber zorbalığı azaltmak için tüm okulu kapsayan bir program aracılığıyla

etkili bir şekilde yanıt verme kapasitelerini artırmayı amaçlamıştır. Bu proje, tüm okulu kapsayan çevrimiçi siber zorbalığı önleme ve müdahale programının uzun vadedeki etkilerini ölçmek için geliştirilmiştir. Okul tabanlı bir müdahalenin ardından siber zorbalığın yaygınlığında bir azalma olduğunu gösteren dünyanın ilk rastgele kontrollü denemesidir (<https://friendlyschools.com.au/>). Program personel, öğrenciler ve ebeveynler olmak üzere tüm okul topluluğunu kapsayacak şekilde tasarlanmıştır ve aileler, öğrenciler ve öğretmenler için öğretim ve öğrenme materyallerini barındıran web tabanlı bir kaynak barındırmaktadır (Cross vd., 2016). Program Avusturalya’da 2010-2012 yılları arasında 13-14 yaşlarındaki 8 ve 9. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Müdahale grubunda 19 okul, kontrol grubunda 16 okul bulunmaktadır. Program, siber mağduriyet ve suç işlemeye dâhil olma olasılıklarında ön testten ilk son teste kadar önemli ölçüde daha büyük düşüşler sağlasa da çalışma koşullarındaki bir farktan söz etmek mümkün olmamıştır. Öğretmenlerin programın 3’te 1’ini uygulamış olması ile siber zorbalık önleme programlarını önlemedeki kapasiteleri ve öz yeterlilikleri müdahalenin daha etkili olmasını engellemiş olabilir (Cross vd., 2016).

CFS müdahalesinin yapıldığı başka bir rastgele kontrollü bir denemede 3000’den fazla 8.sınıf öğrencisi 2 yıl boyunca takip edilmiştir. Müdahale, 9. sınıfa kadar yeni siber mağduriyet ve siber suç işleme olasılığını azaltmıştır, ancak bu düşüşler sonraki yılda devam etmemiştir. Bunun sebepleri arasında okul yönetiminin ve öğretmenlerin müdahaleyi normal eğitim programı içerisine sığdırmakta zorlanması olarak gösterilmiştir (Cross vd., 2017).

2.7.11. Tuzağa Düşmeyelim! (Noncadiamointrappola!)

Noncadiamointrappola sözcüğü İtalyanca’da Non, Cadiamo ve Trappola kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur ve Türkçe karşılığı ‘ ‘ Tuzağa Düşmeyelim! ’ ’ şeklindedir. Program kısaca NOTRAP! olarak isimlendirilmiş ve ilk versiyonunda siber zorbalığı önleme amacıyla hazırlanmıştır. Ancak ilk müdahalelerin sonuçlarının sadece siber zorbalık davranışlarını azalttığının görülmesiyle ikinci versiyondan itibaren siber zorbalık ve zorbalığa eşit önem vererek, iki zorbalık türünü de engelleyecek güncellemelere sahip olmuştur. Bu yönüyle diğer müdahale programlarından farklı olarak sadece yüz yüze zorbalığa ya da sadece siber zorbalığa odaklanmaz. Başka bir deyişle NOTRAP! gençlerin ilişkisel dünyasına (sanal ve

gerçek) ve onlardan doğabilecekler risklere odaklanır (Menesini ve Nocentini, 2012; Menesini vd., 2012).

Programın pilot uygulamasında, ismini de çocukların belirlediği zorbalık karşıtı bir web sitesi tasarımları ve geliştirmeleri istenmiştir. Çocuklar tarafından belirlenen isim olarak “Noncadiamointrappola” olmuştur. Oluşturulan web sitesindeki çevrimiçi forum aracılığıyla çocuklar ve eğitimciler zorbalıkla ilgili konuları paylaşmış hatta sınıf içerisinde oluşturulan zorbalıkla ilgili materyalleri (posterler vb.) web sitesine yükleme fırsatı yakalamışlardır (Menesini vd., 2016)

Her yıl, önceki sürümde bulunan sonuçların ardından belirli bileşenlerin eklenmesi ve değiştirilmesiyle iyileştirilen müdahalenin uygulama basamakları şöyledir:

- İlk değerlendirme,
- Öğretmenler için katılımın ücretsiz olduğu bilgi iletişim teknolojileri, çevrimiçi tehlikeler, zorbalık ve siber zorbalık konularında okulların neler yapabileceklerine dair bir kurs düzenleme,
- Zorbalık ve siber zorbalıkla ilgili konularda farkındalık ve iletişimi arttırmak için programın sınıflara sunulması,
- Her sınıftan kendi isteğiyle akran eğitici olmak isteyen 5-6 öğrencinin belirlenmesi,
- İletişim becerilerine, gerçek ve sanal etkileşimlerdeki sosyal becerilere, kurbanın ve izleyicinin duygularına, empati, başa çıkma stratejilerine ve problem çözmeye odaklanan 8 saatlik akran eğitici eğitimleri düzenleme,
- Akran eğitici liderliğinde kurbanın ve izleyicilerin duyguları ile izleyici ve kurban konumunda başa çıkma stratejileriyle ilgili yüz yüze etkinlikler düzenleme
- Akran eğitimcileri tarafından çevrimiçi müdahale düzenleme,
- Aynı anketin yeniden uygulanmasıyla nihai değerlendirme yapma.

Palladino, Nocentini, ve Menesini (2016), NOTRAP! programının 3. neslinin etkinliğini tespit etmek için kanıta dayalı bir müdahale yürütmüştür. Müdahale iki farklı yarı deneysel çalışma şeklinde yapılmıştır. İlk çalışmada programın mağduriyet, zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık gibi konularda etkisini ölçmek için ön, orta ve son testlerden veriler elde edilmiştir. Test sonuçlarına göre hedeflenen değişkenler kontrol grubu için değişmezken, müdahale grubunda zaman içerisinde

azalan olumlu etkiler gözlemlenmiştir. Uzun dönemli etkileri görmek için 6 ay sonra yapılan takipte de olumlu etkilerin devam ettiği görülmüştür. İkinci çalışmada programın uygulandığı çocuklarda cinsiyetin zorbalık ve siber zorbalık davranışlarına etkisini ölçmek için ön test ve son test uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre kontrol grubunda değişiklik gözlemlenmezken, müdahale grubunda kızlarda ve erkeklerde benzer olacak şekilde olumlu değişiklikler bildirilmiştir.

2.7.12. Kökler (Roots)

Bireylerin, topluluklarındaki belirli kişilerin davranışlarına dikkat ederek sosyal olarak normatif olanı anladıklarını ve buna karşılık kendi davranışlarını ayarladıklarını ileri süren teoriden yola çıkarak hazırlanan ROOTS müfredatı, 56 okulda 24.191 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma, okul çatışmalarını ve zorbalığı azaltmayı hedefleyen rastgele kontrollü bir deneydir. Rastgele seçilen 28 müdahale okulunda, sosyal ağ haritalamasıyla belirlenen 20-32 öğrenciden oluşan "tohum grupları" oluşturulmuş ve bu gruplardan, okul çatışmalarına ve zorbalığa karşı kamuoyu önünde bir duruş sergilemeleri istenmiştir. Öğrencilerin sosyal ağları ve davranışları yıl boyunca izlenmiş, sosyal ağlar, öğrencilerin hangi arkadaşlarıyla vakit geçirdiğini belirten anketlerle haritalandırılmıştır. Öğrenciler okul çatışmalarını azaltmaya yönelik kampanyalar düzenlemiş, sloganlar oluşturmuş ve tüm bu davranışları teşvik etmek için ödüller kullanılmıştır. Çalışmalarının bulgularına göre; müdahale, çatışma nedeniyle verilen disiplin cezalarında %30'luk bir azalma sağlamıştır. Okul sosyal ağlarında yüksek bağlantıya sahip öğrenciler (sosyal referanslar), sosyal normların değişiminde ve çatışmaların azalmasında daha etkili olmuştur. Ayrıca okul sosyal ağlarında yüksek bağlantıya sahip öğrenciler (sosyal referanslar), sosyal normların değişiminde ve çatışmaların azalmasında daha etkili olmuştur (Paluck vd., 2016) .

ROOTS müfredatını kullanan başka bir çalışma, Endonezya'da ortaokullardaki ergenler arasında zorbalığı azaltmak için ergen liderliğindeki bir okul müdahalesinin uygulanabilirliğini geliştirmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Geliştirilen program sonunda ilk pilot uygulama, 4 okuldan 2075 öğrencinin katılımıyla yapılırken; ikinci pilot uygulama, 8 okuldan 5,517 öğrencinin katılımıyla elde edilen verilerle yapılmıştır. İlk pilot uygulamanın bulgularına göre; zorbalık mağduriyeti ve zorbalık davranışlarında azalma ile öğrenciler arasında prososyal davranışlar artış

bildirilmiştir. İkinci pilot uygulamanın bulgularına göre; hem deney hem kontrol grubunda davranışlarında artış görülmesine rağmen öğretmenlerin olumlu disiplin kullanma eğilimleri artmıştır (Bowes vd., 2019) .

ROOTS Programı'nın okulda zorbalık sorununu çözmedeki etkinliğini, ROOTS Programı'nın uygulanmasını etkileyen faktörleri ve programın Cakarta'da uygulanmasında karşılaşılan sorunları belirlemeyi amaçlayan başka bir çalışma nitel betimsel desende yapılmıştır. Veri toplama teknikleri olarak gözlem, görüşmeler ve literatür incelemeleri kullanılmıştır. Çalışmanın ön test-son test sonuçlarından elde edilen bulgulara göre; ROOTS, öğrencilerin ve öğretmenlerin zorbalık anlayışlarında %11 oranında iyileşme sağlayan etkili bir zorbalık önleme aracıdır (Jeny Femila Devi vd.,2023)

Endonezya'da bir devlet lisesinde yapılan başka bir çalışmada, öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları zorbalık türleri incelenmiş ve ROOTS programı aracılığıyla uygulanan önleme stratejiler değerlendirilmiştir. Söz müdahalede okulun önleme stratejileri arasında şunlar bulunmaktadır:

- Öğretmenlerden ve uzmanlardan oluşan bir *anti zorbalık ekibi* kurulmuştur.
- ROOTS programı kapsamında *değişim ajanları* seçilmiştir. Bu ajanlara zorbalık karşıtı eğitimler verilmiştir.
- *Öğrenci ve öğretmen eğitimleri* düzenlenmiştir.
- Posterler, tiyatrolar ve sergilerle *toplumsal farkındalık* yaratılmaya çalışılmıştır.
- *Ebeveyn iş birliğiyle* çocukların evde ve okulda daha iyi desteklenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, zorbalık davranışlarının yalnızca fiziksel zararlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda psikolojik ve sosyal etkilerle öğrencilerin gelişimini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. ROOTS programı gibi girişimlerin öğrencilerin ve öğretmenlerin zorbalık konusundaki farkındalığını artırarak bu davranışların önlenmesine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır (Nengsi ve Subaedah, 2024).

2.7.13. Viyana Sosyal Yeterlilik Eğitimi (Vienna Social Competence Training)

Avusturya'nın “*Birlikte Şiddete Karşı*” stratejisi kapsamında uygulanan ve ViSC olarak kısaltılan Sosyal Yeterlilik Programı, 5. ila 8. sınıflar için tasarlanmış

birincil önleme odaklı bir programdır. Bir eğitim-öğretim yılı süren program, öğretmen eğitimleri ve öğrencilere yönelik sınıf projeleriyle hem genel hem de özel müdahaleler içerir. Öğretmenler ve öğrencilerden toplanan verilerle, rastgele kontrol grubu tasarımıyla değerlendirilen programın, okul ortamında saldırganlığı azalttığı görülmüştür (Strohmeier vd., 2012).

ViSC sosyal yeterlik programının, ilkokul öğrencilerinde zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma gibi problem davranışlara etkisinin incelendiği başka bir çalışmada; müdahalenin davranış problemlerini, tepkisel ve planlı saldırganlığı azalttığı bildirilmiştir. Ayrıca bu programın okul bağlılığını, sınıf arkadaşlarıyla ilişkileri, duygusal düzenlemeyi ve prososyal becerileri arttırdığı ancak zorbalık ve mağduriyetin azaltılmasında etkisiz kaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Doğan vd., 2020).

Başka bir çalışmada ViSC'nin siber zorbalık ve siber mağduriyeti sürdürülebilir şekilde önleyip önlemediği incelenmiştir. Uygulama 1 yıl sürmüştür ve 6 ay sonunda programın süregelen etkileri ölçülmüştür. İnceleme, sınıf düzeyinde (sınıf iklimi ve etnik çeşitlilik) ve bireysel düzeyde (cinsiyet, yaş, internet kullanımı, geleneksel zorbalık/mağduriyet) çeşitli değişkenleri dikkate almıştır. Çalışmanın bulguları, ViSC programının siber zorbalık ve siber mağduriyeti önlemede etkili olduğunu ve bu etkinin 6 ay sonrasında da sürdürülebilir olduğunu göstermiştir (Gradinger vd., 2016).

ViSC Sosyal Yeterlik Programı'nın kısa ve en kısa versiyonlarının uygulanmasının etkinliğinin değerlendirildiği araştırmada kısa versiyon 10 sınıfta, en kısa versiyon ise 13 sınıfta uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre fiziksel mağduriyet açısından en kısa programın kontrol grubuna kıyasla etkili olduğunu göstermiştir. Diğer etkiler anlamlı bulunmamıştır (Arénliu vd., 2020).

2.8. TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞI ÖNLEME VE MÜDAHALE PROGRAMLARI

2.8.1. İlkokullar İçin Akran Zorbalığı Önleme Modülü

İlkokul çocukları arasında yaygın olan akran zorbalığını önlemek amacıyla geliştirilen müdahale programı bibliyoterapi (kitaplarla terapi) ve yaratıcı drama tekniklerine dayanmaktadır. Program, öğrencilerde zorbalıkla başa çıkma becerilerini geliştirmeyi, onlara zorbalık konusunda farkındalık kazandırmayı ve zorbalığı

barındırmayan bir okul iklimi oluşturmaya hedeflemiştir. İlerlemeci bir eğitim felsefesiyle tasarlanan program, zorbalık davranışlarının üç aktörüne (zorba, mağdur, izleyici) odaklanmaktadır (Özbek ve Taneri, 2022).

Program, zorbalığın nedenlerini anlamaya ve çözüm yollarını öğretmeye yönelik dört tema etrafında yapılandırılmıştır. Bu temalar duygular, farklılıklar, zorbalık ve mültecilik olarak sıralanmıştır. Öğrencilere, seçilmiş resimli hikâye kitapları aracılığıyla bibliyoterapi temelli ders planları sunulmuştur. Bibliyoterapi sırasında kullanılmak üzere her biri bir temayla ilişkili ve her sınıf düzeyi için farklı 4 kitap belirlenmiştir. Programı tamamlayıcı olarak öğretmenlere ek etkinlikler (akran zorbalığı konusunda poster, şarkı, slogan, akrostiş, resim, kısa film ya da drama yarışması, tiyatro oyunu, film gösterimi, resim sergisi vb.) de önerilmiştir. Ayrıca yaratıcı drama, grup çalışmaları ve dijital platformlar gibi çeşitli etkinliklerle öğrencilerin aktif katılımını sağlamıştır. Yukarıda belirtilen temalara ait program hedefleri şöyledir;

Duygular teması kapsamında, öğrencilerin kendi duygularını ve başkalarının duygularını tanıyıp ifade edebilmeleri, söz ve davranışların başkaları üzerindeki etkilerini fark etmeleri, gerektiğinde özür dileme ve nezaket ifadelerini kullanma gibi olumlu sosyal beceriler geliştirmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca tüm duyguların doğal ve önemli olduğunu kabul ederek, bu duyguların fiziksel etkilerini anlayabilmeleri ve duygularını sözlü olarak ifade edebilmeleri amaçlanmıştır. Bu kazanımlar, öğrencilerin duygusal farkındalık, empati ve sağlıklı iletişim becerilerini güçlendirmeye yöneliktir.

Farklılıklar teması, öğrencilerin hem kendi bireysel özelliklerini hem de başkalarının farklılıklarını (örneğin fiziksel, zihinsel, kültürel ya da düşünsel) tanıyarak saygı geliştirmelerini amaçlamaktadır. Öğrencilerin; herkesin farklı özelliklere sahip olduğunu fark etmeleri, bu farklılıkları kabul etmeleri, fikir ayrılıklarına hoşgörüyle yaklaşmaları, zihinsel yetersizlik gibi durumları anlayıp empati kurmaları ve anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme becerileri kazanmaları hedeflenmiştir. Bu temanın, kapsayıcı bir sınıf ortamı oluşturarak önyargı temelli zorbalık davranışlarının önlenmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Zorbalık teması, öğrencilerin zorbalık kavramını doğru biçimde tanımlamaları, hangi davranışların zorbalık olduğunu ayırt edebilmeleri ve bu davranışların hem kendilerinde hem de başkalarında yarattığı duygusal etkileri fark etmeleri amacıyla yapılandırılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin zorbalıkla karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiğini bilmeleri, zorbaya karşı koyma yollarını öğrenmeleri, zorbalıkla eğlenceli şakalar arasındaki farkı ayırt edebilmeleri ve zorbalığa sessiz kalmama yönünde bilinçli bir tutum geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu tema ile öğrencilerin empati becerilerinin artırılması, zorbalığa karşı olumsuz tutumlar geliştirmeleri ve gerektiğinde destek kaynaklarını tanımları hedeflenmektedir.

Mültecilik teması, öğrencilerin göç ve mültecilik kavramlarını ayırt edebilmeleri, mültecilerin yaşadığı zorlukları ve duygusal durumlarını anlayarak empati geliştirmeleri amacıyla yapılandırılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin; önyargıların başkalarının yaşamlarını nasıl zorlaştırabileceğini fark etmeleri, ayrımcılığın olumsuz etkilerini kavramaları, bir gruba ait olmanın önemini anlamaları ve zor durumda olanlara çözüm üretme becerisi kazanmaları hedeflenmektedir. Ayrıca savaşın insanlar üzerindeki etkilerini değerlendirmeleri ve göçmenlik bağlamında kapsayıcı, duyarlı bir tutum geliştirmeleri de bu temanın amaçları arasındadır.

Program, haftada iki ders saati olarak toplam dört hafta sürecek şekilde planlanmıştır. Program öncesinde öğretmenler üç günlük hizmet içi eğitime alınmıştır. Programın pilot uygulaması Çankırı ilinde iki okulda 590 öğrenciye uygulanarak yapılmıştır. Öğretmen ve öğrenci geri bildirimlerine göre programın öğrencilerin duygularını ifade etme, zorbalığa karşı bilinç oluşturma ve farklılıklara saygı geliştirme konularında etkili olmuştur. Öğrenciler etkinliklere yüksek katılım ve motivasyon göstermiş, kitaplarla duygusal bağlar kurmuşlardır.

Program, bibliyoterapi ve yaratıcı dramaya dayanması yönüyle ve ilkökul kademesinin tamamını kapsayacak şekilde, her sınıf düzeyi için farklı ve birbirini tamamlayan içerik ve etkinlikler taşıması yönüyle Türkiye’deki zorbalık önleme programları arasında yenilikçi bir model olarak öne çıkmaktadır.

2.8.2. Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programı

Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilme Programı’nın geliştirildiği araştırmanın ilk bölümünde okullardaki zorbalık davranışlara betimlenmeye çalışılmış ve

araştırmanın örneklemini oluşturan ilk ve orta öğretim okullarından 659 öğrenciye Zorba/Mağdur anketi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin yarısı bir dönem boyunca bir iki defadan haftada birkaç defaya kadar değişen sıklıklarda zorbaca davranışa uğramakta, üçte biri ise diğer öğrencilere karşı zorbaca davranışta bulunduğu veya zorbaca davranan bir grupta yer aldığını ifade etmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında araştırmacı tarafından geliştirilen Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilme Programı on hafta boyunca uygulanmıştır. Program her biri 40 dakika süren ve grup tartışmaları, rol oynama, yaratıcı etkinlikler ve sanat çalışmaları gibi yöntemlerle uygulanan bir yapıdadır. Öğrencilere zorba, mağdur ve seyirci rollerini anlamaları için grup etkinlikleri yapılmıştır. Ayrıca, farkındalık artırıcı posterler ve yaratıcı projeler oluşturulmuştur. Programda zorbalığın tanımı, zorbalığa uğrayanların duyguları, zorbalığa müdahale ve problem çözmede grup birlikteliğinin geliştirilmesi konularına yer verilmiştir. Program, öğrencilerin zorbalık farkındalığını artırma ve empati kurma becerilerini geliştirme konusunda etkili bulunmuş, ancak uzun dönem etkilerinin değerlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca programın özellikle eğitim yılının başında uygulanmasının etkili sonuçlar doğurabileceği önerilmiştir. Program, zorbalığın önlenmesine yönelik kapsamlı bir model sunarak, bu alanda yapılacak çalışmalara rehberlik etme potansiyeli taşımaktadır (Dölek, 2002).

2.8.3. Çocuklar İçin Zorbalığı Önleme Programı

Kırık (2017), “Beş-altı yaş çocuklarına yönelik zorbalığı önleme programının çocukların zorbalık davranışlarına etkisinin incelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde hazırladığı zorbalığı önleme programının etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma 2015-2016 yılları arasında Ankara'nın Çankaya ilçesindeki bir gündüz bakım evinde yapılmıştır ve 14'ü deney, 12'si kontrol grubu olmak üzere toplam 26 çocukla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama araçları, Uysal ve Dinçer (2015) tarafından hazırlanan Hikayeleştirilmiş Varsayımsal Durumlar Formu (HVDF) ve Kişisel Bilgi Formu'dur. Deney grubuna, haftada iki gün, sekiz hafta süren zorbalık önleme eğitimi verilmiştir.

Programın temelinde Albert Bandura'nın Sosyal Bilişsel Kuramı vardır. Araştırmacının yaptığı alan yazın incelemesinden sonra programın etkililiğini

arttıracakı düşünülerek, programın içeriğine arkadaşlık becerileri, duyguları yönetme becerileri, problem çözme becerileri ve iletişim becerileri konulmuştur. Ayrıca program içeriğinde çocukların zorbalığı anlamalarını kolaylaştıracak resimli hikaye kitapları kullanılmış ve bu kitaplardaki etkinlikler yapılmıştır.

Toplam 8 hafta süren ve 32 farklı etkinliği kapsayan Çocuklar İçin Zorbalığı Önleme Programı, deney grubundaki öğrencilerin fiziksel, ilişkisel ve sözel zorbalık düzeylerinde anlamlı bir azalma; olumlu sosyal davranışlarında ve akran kabulünde ise artış sağlamıştır. Ayrıca, zorbalığa uğrama oranlarında da belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir.

2.8.4. İnternet Oyun Oynama Bozukluğuna ve Duygu Düzenleme Becerilerine Dayalı Zorbalığa Müdahale Programı

(Öztürk ve Traş, 2024), internet oyun oynama bozukluğu ve duygu düzenleme becerilerine dayalı bir müdahale programının ilkökul öğrencilerinde zorbalık davranışlarını azaltma üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlayan yarı deneysel desenli bir çalışma yürütmüşlerdir. Araştırma, İstanbul’da bir ilkökulda öğrenim gören toplam 36 dördüncü sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında 14 erkek ve 4 kız olmak üzere toplam 18 öğrenci yer almıştır. Program haftada bir kez olmak üzere toplam 10 oturumdan oluşmuştur. Her birinde belirli bir temanın işlendiği, etkinliklerin ve grup çalışmaları yapıldığı oturumlar 40’ar dakika sürmüştür. Oturumlar tanışma ve program hakkında bilgilendirmelerle başlamıştır. Ardından kişisel bilgi formları ve ön testler uygulanmıştır. Program içeriği şöyledir :

Duyguları Tanıma ve İfade Etme:

- Çocukların duygularını fark etmeleri ve uygun şekilde ifade etmeleri sağlanmıştır.
- Etkileşimli etkinliklerle grup üyeleri arasında güven ortamı oluşturulmuştur.

Duygu, Düşünce ve Davranış İlişkisi:

- Duygu, düşünce ve davranış arasındaki bağlantılar açıklanmıştır.
- Çocuklara bu farkındalığı günlük hayatlarına uygulamaları için örnekler verilmiştir.

Problemler ve Duygu Düzenleme Stratejileri:

- Problemlerin neden olduğu duygular fark ettirilmiştir.
- Çocuklara duygu düzenleme stratejileri öğretilmiştir.

Dijital Oyun Bağımlılığını Anlama:

- Dijital oyun bağımlılığı ve bunun yol açtığı olumsuzluklar hakkında farkındalık kazandırılmıştır.

Dijital Oyun Bağımlılığıyla Mücadele:

- Dijital oyun bağımlılığını azaltma yolları tartişılmıştır.
- şiddet içerikli oyunların kişilerarası ilişkilere etkileri ele alınmıştır.

Zorbalık Türleri ve Sonuçları:

- Zorbalığın fiziksel, sözel, dışlama ve diğer türleri tanıtılmıştır.
- Çocuklar, zorbalığın hem kendilerine hem de başkalarına etkilerini anlamıştır.

Empati ve Dışlanma Durumlarında Baş Etme:

- Empati becerileri geliştirilmiş, dışlanma durumlarında uygulanabilecek baş etme stratejileri öğretilmiştir.

Zorbalıkla Karşılaşma ve Kaçınma Yolları:

- Çocuklar, zorbalıkla başa çıkma yöntemlerini öğrenmiştir.
- Zorbaca davranışlardan uzak durmaları için teşvik edilmiştir.

Son Test ve Program Sonlandırma:

- Program değerlendirilmiş, deney ve kontrol gruplarına son test uygulanmıştır.
- Çocuklara programın temel kazanımları tekrar vurgulanmıştır.

Müdahale programı, ilkokul  ğrencilerinde zorbalık davranışlarını azaltmada oldukça etkili bulunmuştur. Fiziksel, sözel, dışlama, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme gibi tüm zorbalık türlerinde anlamlı düşüşler sağlanmıştır. Programın ardından,

öğrencilerin zorbalığın türleri ve etkileri konusunda farkındalık kazandıkları, zorbaca davranışlardan kaçınmayı öğrendikleri belirlenmiştir. Deney grubunda gözlemlenen bu iyileşme, programın ardından yapılan izleme testlerinde de devam etmiş ve kalıcı bir etki göstermiştir. Özellikle dışlama ve söylenti yayma gibi sosyal zorbalık türlerinde sağlanan farkındalık, öğrencilerin sosyal ilişkilerinde olumlu değişikliklere yol açmıştır (Öztürk ve Traş, 2024).

2.8.5. Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı (Bully Proofing Your School Programı)

Çalışmada uygulanan Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı (Bully Proofing Your School Program), Garrity vd. (2000) tarafından geliştirilmiş bir programdır. Programın temel amacı, zorbalık davranışlarını azaltmak ve güvenli bir okul ortamı oluşturmaktır. Bu programın ana bileşenleri, okul kültürünü değiştirme, öğretmenleri ve velileri eğitme, öğrencilere zorbalığa karşı savunma becerileri kazandırma gibi unsurları içermektedir.

(Kartal ve Bilgin, 2013), bu programı uyguladığı çalışmasında yalnızca öğrenci eğitimine yönelik oturumlar uygulamıştır. Çalışma, alt sosyo-ekonomik düzeyde kabul edilen bir ilköğretim okulunda beşinci sınıfa devam eden 40 öğrenci (24 kız, 16 erkek) ile gerçekleştirilmiştir.

Program, 10 hafta boyunca haftada bir ders saati süresince uygulanmıştır. Programın ilk beş oturumu uygulanmış, bunlar doğrudan öğrenci eğitimine yönelik olmuştur. Öğretmen ve velileri içeren diğer oturumlar, erişim zorlukları gerekçesiyle uygulanamamıştır. Uygulanan 5 oturum ve içerikleri şu şekildedir :

1. Oturum: Zorbalık Kavramı ve Türleri

“ Zorbalık nedir, kimler tarafından yapılır, nedenleri nelerdir? ” soruları yanıtlanmıştır. Zorbalık türleri (fiziksel, sözel, dolaylı) açıklanmıştır. Ayrıca kurbanların yaşadığı duygusal sorunlar üzerinde durulmuştur.

2. Oturum: Zorbalığı Önleyici Sınıf Kuralları

Öğrenciler zorbalıkla mücadele için kurallar belirlemiş ve belirledikleri kuralları renkli kartonlara yazarak sınıfta sergilemiştir. Öğrencilere, bu kuralları uygulamanın zorbalığı nasıl azaltabileceği anlatılmıştır.

3.Oturum: Kurbanlar İçin Savunma Stratejileri

Kurbanların kullanabileceği yardım isteme, kendini savunma, dalga geçme, kaçınma, kendi kendine konuşma ve sahiplenme gibi stratejiler öğretilmiştir. Zorbalık içeren bir hikâye okunmuş veya video izletilmiştir. Son olarak öğrenciler, zorbalık durumunda ne yapabileceklerini tartışmıştır.

4.Oturum: Senaryolar ve Rol Oynama

Öğrenciler, başlarına gelen veya şahit oldukları zorbalık olaylarını yazmıştır. Bu olaylar sınıfta canlandırılmış ve çözüm yolları denenmiştir. Öğrenciler rol oynamakta zorlandığı durumlarda kukla kullanımı ile canlandırmalar yapılmıştır.

5.Oturum: Oturum: Seyircilerin Müdahale Etmesi ve Empati Çalışması

Zorbalığa karşı sessiz kalanların harekete geçmesi için çeşitli aktiviteler yapılmıştır. Seyircilerin kurbanın hislerini anlamaları için bir hikaye okunmuş ve empati kurmaları sağlanmıştır. Hikayede geçen kurbanın neler hissetmiş olabileceğiyle ilgili çocuklardan gelen yanıtlar(duygu sözcükleri) tahtaya yazılmıştır.

Programın uygulanması sonucunda, öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranlarında belirgin bir azalma gözlemlenirken, kurbanların kendilerini savunma ve yardım isteme becerilerinde artış sağlanmıştır. Seyirciler, zorbalık karşısında pasif kalmak yerine kurbanlara destek olmaya teşvik edilmiş ve bu da okulda daha güvenli bir ortam oluşmasına katkı sağlamıştır. Öğrenciler, zorbalıkla başa çıkma stratejilerini öğrenerek kendilerini daha güvende hissetmeye başlamış ve zorbalıkla ilgili olumsuz tutumlar azalmıştır. Programın yalnızca öğrenci odaklı kısmı uygulanmış olmasına rağmen, kısa sürede olumlu değişimler yaratması, daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli uygulamaların çok daha etkili olabileceğini göstermektedir.

2.8.6. Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Saldırganlık Eğilimi Ve Akran Zorbalığı Gösteren Çocuklarda Davranış Değiştirmeye Yönelik Eğitici Drama Programı

Şener (2023), 7-11 yaş arasındaki çocuklarda saldırganlık eğilimi ve akran zorbalığını ele alarak, eğitici drama programı kullanarak bu olumsuz davranışları değiştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın temel amacı, eğitici drama uygulamalarını kullanarak çocukların empati yetilerini geliştirmek, saldırgan ve zorba davranışları azaltmak ve okul sosyal hizmetlerinin bu süreçteki önemini vurgulamaktır.

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi ve tek gruplu yarı deneysel model kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kocaeli ili, Körfez ilçesinde bulunan bir ilkokulda öğrenim gören birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşan 27 kişilik bir gruptur. Araştırmada, deney grubuna yönelik olarak 19 özel eğitici drama etkinliği uygulanmış, bu süreçte aralıklı tekrarlar, tartışma ve destek etkinlikleri kullanılmıştır.

Verilerin toplanmasında Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve saldırgan çocukların özelliklerini ve saldırganlığın ön koşullarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çalışmanın analiz sürecinde, toplanan veriler SPSS 25 paket programına aktarılmış ve frekans, yüzde, t-testi ve ANOVA analizleriyle değerlendirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, saldırganlık ölçeği ve alt boyutları ile akran zorbalığı ölçeği ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Bununla birlikte, eğitici drama programı uygulanan çocuklarda saldırganlık ve zorbalık eğilimlerinde belirli seviyelerde düşüş gözlemlenmiş, empati gelişiminde ise olumlu yönde bir artış olduğu belirtilmiştir.

2.9. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIKLARIYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.9.1. Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı

Kutlu ve Karaca (2022), "Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi"

başlıklı çalışmalarında, akran zorbalığına ilişkin farkındalığı artırmayı amaçlayan bir eğitim programının etkisini değerlendirmiştir. Araştırma, 2019–2020 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar ili İscehisar ilçesindeki üç farklı devlet ilkokulunda, toplam 96 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden zayıf deneysel desen kullanılmış; veri toplama süreci tek grup ön-test–son-test modeli ile yürütülmüştür. Veriler, açık uçlu anket formları aracılığıyla elde edilmiştir. Sekiz oturumdan oluşan eğitim programı, haftada bir ders saati olmak üzere uygulanmıştır. Program kapsamında; tartışma, beyin fırtınası, drama, oyun, slogan oluşturma, afiş hazırlama ve hikâye tamamlama gibi öğrenci merkezli etkinliklere yer verilmiştir. Ayrıca programın içeriği, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Programı ile uyumlu biçimde hazırlanmıştır.

Eğitim programının içeriğindeki oturumlar şöyledir.

1.Oturum: Zorbalık Nedir?

- Zorbalık ve şiddet arasındaki farklar
- Zorbalık türleri (fiziksel, sözel, dolaylı vb.)

2.Oturum: Zorba, Kurban ve Seyirci Roller

- Zorbalıkta farklı roller ve etkileri

3.Oturum: Zorbalık Nerede ve Nasıl Gerçekleşir?

- Okulda ve dış çevrede zorbalığın yaygın olduğu alanlar

4. Oturum: Zorbalık Davranışlarının Sonuçları

- Zorbalığın duygusal ve akademik etkileri

5.Oturum: Zorbalıkla Nasıl Başa Çıkabiliriz?

- Sağlıklı iletişim becerileri ve problem çözme yöntemleri

6.Oturum: Empati ve Saygının Önemi

- Empati kurma, arkadaşlık ilişkilerini güçlendirme

7.Oturum: Öğretmen ve Aileye Bildirme

- Zorbalıkla mücadelede güvenilir yetişkinlerin rolü

8.Oturum: Zorbalığı Önlemek İçin Ne Yapabiliriz?

- Grup çalışmaları ve çözüm önerileri geliştirme

Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı'nın etkililiği incelendiğinde, öğrencilerin zorbalık tanımları, tepkileri ve çözüm önerileri konusunda önemli değişiklikler yaşandığı görülmüştür. Program öncesinde öğrenciler zorbalığı daha çok "kavga etmek" olarak tanımlarken, eğitim sonrası "güç dengesizliği" ve "kasıtlı saldırganlık" gibi bilinçli ifadeler kullanmışlardır. Zorbalıkla karşılaştıklarında şiddetle karşılık verme oranı azalırken, öğretmene veya aileye bildirme ve zorbalıktan uzaklaşma gibi sağlıklı tepkiler artmıştır. Öğrenciler zorbalığın en çok okul bahçesi ve sınıfta yaşandığını düşünürken, eğitim sonrasında okul yolu gibi farklı alanlarda da gerçekleştiğini fark etmişlerdir. Ayrıca, zorbalık nedenleri konusunda oyun içi tartışmalar yerine, nedensiz fiziksel temas ve kıskançlık gibi faktörler daha fazla vurgulanmıştır. Programın sosyo-ekonomik gruplar üzerindeki etkisi incelendiğinde, üst düzeydeki öğrencilerin zorbalığı tüm yönleriyle tanımlama eğilimi gösterdiği, alt ve orta düzeydeki öğrencilerin ise fiziksel ve sözel zorbalık konusunda daha bilinçlendiği görülmüştür. Genel olarak, program öğrencilerin zorbalıkla ilgili farkındalığını artırmış, şiddetle tepki verme eğilimini azaltmış ve zorbalıkla mücadelede öğretmen ve aile desteğinin önemini vurgulamıştır.

2.9.2. Erken Çocuklukta Zorbalığa Yönelik Farkındalık Programı (ZOYFA)

Erken çocukluk döneminde zorbalıkla mücadele etmeye yönelik farkındalık kazandıran bir programın (ZOYFA) pilot uygulamasını inceleyen çalışma Çoban ve Çakmak (2023) tarafından yapılmıştır.

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma desenlerinden "durum çalışması" kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunda Ankara'daki bir okul öncesi sınıfında 60-72 ay aralığında 10 çocuk (6 kız, 4 erkek) ve 2 öğretmen yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen "Zorbalığa Yönelik Farkındalık Çocuk Görüşme Formu", "Erken Çocuklukta Zorbalığa Yönelik

Farkındalık Resimli Çocuk Görüşme Formu” ve “Zorbalığa Yönelik Farkındalık Programı Pilot Uygulama Öğretmen Görüşme Formu” kullanılmıştır.

ZOYFA programında öğretmen oturumları haftada bir kez düzenlenmiş, ilk 30 dakikada öğretmenlere zorbalık farkındalığı artırıcı etkinlikler (beyin fırtınası, rol oynama, düz anlatım vb.) sunulmuş, son 15 dakikada ise sınıf içi etkinliklerin nasıl uygulanacağı tartışılmıştır. Sınıf içi etkinlikler haftada iki kez gerçekleştirilmiş, ilk etkinlik etkileşimli kitap okuma yöntemiyle, ikinci etkinlik ise rol oynama, beyin fırtınası, konuşma halkası, deney, soru-cevap ve resim çizme gibi tekniklerle desteklenmiştir. Pilot uygulamada ilk hafta çocuklara zorbalık kavramı tanıtılmış ve zorbalık ile akran çatışması arasındaki farklar öğretilmiş, ikinci hafta ise zorbalık durumlarında nasıl tepki verilmesi gerektiği ve yardım arama stratejileri üzerinde durulmuştur. Eğitim programının ilk iki haftalık pilot uygulamasındaki kazanımlar şöyledir:

1.Hafta Kazanımları: Zorbalığın Ne Demek Olduğunu Bilir

- Zorbalık ile akran çatışmasını ayırt eder.
- Zorbalığın farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini fark eder.
- Bir durumun zorbalık olup olmadığını belirleyebilir.

2.Hafta Kazanımları: Zorbalık Karşısında Ne Yapılması Gerektiğini Bilir

- Zorbalık durumunda kimlerden yardım isteyebileceğini bilir.
- Zorbalık anında nasıl karşılık vermesi gerektiğini öğrenir.

Araştırma sonuçlarına göre, Erken Çocuklukta Zorbalığa Yönelik Farkındalık Programı (ZOYFA) pilot uygulaması çocukların zorbalık kavramını daha iyi anlamalarını sağlamış, zorbalık türlerini (fiziksel, sözel, ilişkisel) ayırt edebilme becerilerini geliştirmiş ve zorbalık karşısında verdikleri tepkileri olumlu yönde değiştirmiştir. Uygulama öncesinde çocuklar zorbalığın ne olduğunu tanımlamakta zorlanırken, uygulama sonrasında zorbalığın "tekrarlayan" ve "kasıtlı" bir davranış olduğunu ifade edebilmişlerdir. Ayrıca, zorbalık durumlarında hissettikleri duygular çeşitlenmiş, sadece üzüntü değil, yalnızlık, güçsüzlük, sevilmemeye ve kızgınlık gibi duygular da belirtilmiştir. Zorbalık karşısındaki tepkilerde önemli değişiklikler gözlemlenmiş; uygulama öncesinde çocukların çoğu "aynı şekilde karşılık verme" eğilimindeyken, uygulama sonrasında yardım arama, karşı koyma ve öğretmene

bildirme gibi daha sağlıklı baş etme stratejilerini benimsemişlerdir. Öğretmen görüşlerine göre program, çocukların zorbalık farkındalığını artırmış, sınıf içindeki sosyal ilişkileri olumlu yönde etkilemiş ve çocukların birbirlerine daha nazik davranmalarına katkı sağlamıştır.

2.9.3. Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Akran Zorbalığını Azaltma Programı

Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) temelli psikoeğitim programının, çocukların bilinçli farkındalık düzeyleri ve akran zorbalığı üzerindeki etkisini inceleyen Baydar Hasırcı (2024), 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İzmir ili Seferihisar ilçesindeki bir devlet okulunda iki aşamalı bir çalışma yürütmüştür.

Araştırmanın tarama modelinde yürütülen ilk aşamasında, 5. sınıf öğrencilerinden oluşan 205 kişilik bir grup belirlenmiş ve mindfulness ile zorbalık seviyeleri ölçülmüştür. Deneysel modelle yürütülen ikinci aşamada ise zorbalık puanları yüksek ve mindfulness seviyesi düşük olan 32 öğrenci (16 deney, 16 kontrol grubu) olarak seçilmiştir.

Araştırmanın veri toplama araçları Taşkın (2018) tarafından geliştirilen BAU Çocuklar İçin Mindfulness Ölçeği ve Pişkin ve Ayas tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Anketi – Çocuk Formu'dur.

Deney grubundaki öğrencilere 6 hafta boyunca, haftada bir oturum (40 dakika) olarak uygulanan "Mindfulness Temelli Akran Zorbalığını Azaltma Programı" uygulanan içeriği şöyledir.

1.Hafta: Mindful Duruş ve Nefes

Kazanım: Mindfulness kavramı ve beden farkındalığını geliştirme

2. Hafta: Mindful Dinleme

Kazanım: Dikkatli ve yargısız dinleme becerisi geliştirme

3. Hafta: Mindful Görme

Kazanım: Dikkatli gözlem yapma ve bakış açısını geliştirme

4.Hafta: Akran Zorbalığı – Mindful Düşünceler

Kazanım: Zorbalık farkındalığı ve bilinçli tepkiler geliştirme

5. Hafta: Akran Zorbalığı – Kendini Yönetme

Kazanım: Zorbalık durumlarına karşı bilinçli seçimler yapma

6. Hafta: Öz Şefkat ve Minnettarlık

Kazanım: Kendine ve başkalarına şefkatli yaklaşım geliştirme

Her oturum zorbalık öyküleriyle başlatılmış, çocukların empati becerilerini geliştirmesi için hikayeler üzerine tartışmalar yapılmıştır. Ev egzersizleri ile öğrencilerin haftalık pratikleri sürdürmesi sağlanmıştır.

Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Akran Zorbalığını Azaltma Programı araştırmasının bulgularına göre, deney grubundaki öğrencilerin mindfulness puanlarında anlamlı bir artış, akran zorbalığı puanlarında önemli ölçüde azalış olmuşken; kontrol grubundaki öğrencilerin mindfulness ve zorbalık puanlarında belirgin bir değişim olmamıştır.

2.9.4. İlkokul Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Duygusal Farkındalık Etkinliklerinin Akran Zorbalığını Önlemede Etkisi

Akay (2019), ilkokul öğrencilerine yönelik geliştirilen duygusal farkındalık etkinliklerinin, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmada zorbalık yapan ve zorbalığa uğrayan öğrencilerin sayısını azaltmak, empati ve iletişim becerilerini artırmak, öğrencilerin duygularını tanıyıp düzenlemelerine yardımcı olmak hedeflenmiştir. Çalışma ayrıca öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre zorbalık davranışlarında anlamlı fark olup olmadığını da araştırmıştır.

Araştırma, İzmir’de bir devlet ilkokulunda 1. sınıftan 4. sınıfa kadar toplam 1224 öğrenciyle yürütülmüştür. Bunlardan 275 öğrenciye Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği – Çocuk Formu uygulanmıştır. 46 öğretmen ve 401 veliyle de seminerler ve değerlendirme toplantıları yapılmıştır. Araştırma karma yöntem kullanılarak yürütülmüş; hem nicel veriler (ön test – son test) hem de nitel veriler (gözlem, görüşme) toplanmıştır.

Program, öğretmen eğitimi, öğrencilere yönelik etkinlikler ve veli seminerleri olmak üzere üç ayaktan oluşmaktadır. Öğretmenler, program hakkında önceden bilgilendirilmiş ve etkinliklerin sınıflarda uygulanmasında aktif rol almışlardır. Öğrencilere yönelik etkinlikler haftalık olarak planlanmış, sınıf ortamında

uygulanmıştır. Velilere ise çocuklarında gözlemleyebilecekleri davranışlar, duygusal gelişim, zorbalıkla başa çıkma yolları gibi konularda eğitim verilmiştir. Etkinliklerin temelinde duygusal farkındalık, empati, iletişim, değerler eğitimi ve özyönetim becerileri yer almaktadır.

Yapılan ön test-son test analizlerinde, zorbalık yapma ve mağdur olma puanlarında anlamlı düzeyde düşüş elde edilmiştir. Özellikle 3. ve 4. sınıf öğrencilerinde programdan sonra zorbalık davranışlarının azaldığı gözlemlenmiştir. Erkek öğrencilerdeki zorbalık davranışları başlangıçta daha yaygınken, program sonunda bu fark azalmıştır. Ayrıca, öğretmen ve gözlem verilerine göre öğrencilerin empati kurma, iş birliği yapma, duygularını ifade etme ve çatışmaları daha barışçıl çözme becerileri belirgin biçimde gelişmiştir. Araştırma, duygusal farkındalık temelli okul programlarının akran zorbalığını azaltmada etkili ve sürdürülebilir bir müdahale aracı olduğunu ortaya koymuştur.

2.9.5. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı

Bu araştırmada, Cenkseven Önder ve Yılmaz (2021) tarafından geliştirilen ve Millî Eğitim Bakanlığı ile UNICEF iş birliğiyle yayımlanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı gerekli izinler alınarak kullanılmıştır. Program; okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde uygulanabilecek şekilde hazırlanmıştır. Bu araştırmada yalnızca ilkokul düzeyine yönelik versiyon temel alınmış ve uygulama 29 ikinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir.

Program; öğrencilerin akran zorbalığını tanımaları, zorbalık davranışlarını ayırt edebilmeleri, bu tür durumlarla başa çıkma becerileri geliştirmeleri ve sosyal ilişkilerde olumlu davranışlar sergilemeleri amacıyla yapılandırılmış psiko-eğitimsel bir müdahale programıdır. Program süreci, sınıf öğretmeni tarafından yürütülmüş; okulun rehber öğretmeni ise sürecin planlanması, bilgilendirme ve yönlendirme görevini üstlenmiştir.

Uygulama, her biri yaklaşık 40 dakika süren **beş oturum** şeklinde yürütülmüştür:

- 1. Fark Et:** İlk oturum tahtaya “ Arkadaşlık ” kavramının yazılması ve ardından “*Arkadaşlık denilince aklınıza neler geliyor?*” sorusunun sorulmasıyla başlatılmıştır. Öğrenciler cevaplarını önlerindeki boş kağıtlara yazmışlardır. Arkadaşlık kavramının tanımı yapıldıktan sonra bu defa da “*Peki; bizi dinlemeyen, bizimle oynamayan, iyi vakit geçirmediğimiz ve bize karşı nazik olmayan kişilerin*

olduğu durumlarda ne olur?” sorusuyla oturuma devam edilmiştir. Öğrenciler bu soruya verilen yanıtları kağıtların diğer yüzüne yazmışlardır. Oturumun devamında “Bugün sizlerle zaman zaman çevremizde karşılaştığımız bir sorun hakkında konuşacağız. Bu sorunu daha iyi anlamak için öncelikle size bir hikâye okuyacağım.” Denilmiş ve 1. Oturum için hazırlanmış hikâye okunmuştur. Hikayedeki örnek olayda öğrenciler arasında nasıl bir problem olduğu sorulmuş ve öğrencilerin yanıtlarından sonra tahtaya “Akran Zorbalığı” kavramı yazılmıştır. Çocuklara örnek olayda bazı olumsuz durumlar olduğu açıklanmıştır. Olumsuz bir davranışın akran zorbalığı olması için gereken şartları anlamaları adına “*Sevgili öğrenciler, akran zorbalığı bir öğrencinin ya da öğrenci grubunun bilerek, isteyerek kendinden güçsüz bir başka öğrenciye birden fazla olmak koşuluyla (sürekli olarak) zarar vermesi ya da onu incitmesidir. Gördüğünüz gibi bu davranışların bazıları fiziksel (vurma, itme, çelme takma vb.), bazıları sözel (beceriksiz, şişko, dört göz vb.) ve bazıları da ilişkisel/sosyal (oyuna almama, dışlama, görmezden gelme, umursamama) şeklinde olabilir.*” açıklaması yapılmıştır. Oturum çocukların Form-2: Akran Zorbalığı Etkinlik Kâğıdı-Öğrenci Formu’nu doldurmasıyla tamamlanmıştır.

Bu oturumda öğrencilerin akran zorbalığını tanımaları ve zorbalık davranışlarını saldırganlıktan ayırt etmeleri amaçlanmıştır.

2. Arkadaşımı Anlıyorum: İkinci oturum “Akran Zorbalığı neydi?” sorusu sorularak başlatılmıştır. Akran zorbalığı ve temel öğeleri hatırlatıldıktan sonra çocuklar ilk oturumda doldurduğu Form-2: Akran Zorbalığı Etkinlik Kâğıdı-Öğrenci Formu’nu çıkarmışlardır. Bu formda yer alan 7 davranıştan akran zorbalığı olabilecek ya da olamayacak davranışlar hakkında konuşulmuştur. Oturuma, ikinci hikâyenin okunmasıyla devam edilmiştir. Hikâye okunduktan sonra hikâyedeki kişilerin/karakterlerin neler yaptıkları ve neler hissetmiş olabilecekleri sorulmuştur. Öğrencilerin düşünceleri alındıktan sonra, sınıf düzeyine uygun olarak hazırlanan Form-3 sunumunu kullanılarak; akran zorbalığı yapan, akran zorbalığına maruz kalan ve akran zorbalığına tanık olan bireylerin kimler olduğunu ve bu bireylerin neler hissedebileceği öğrencilere açıklanmıştır. Oturum öğrencilere evde yapmaları için Akran Zorbalığı Bulmacası (Form-4) dağıtılarak sonlandırılmıştır. Bulmacada boşta kalan

kelimeler birleştirildiğinde “EL ELE VERELİM ZORBALIĞI YENELİM” sloganı oluşmuştur.

Bu oturumda öğrencilerin akran zorbalığı yapan, akran zorbalığına maruz kalan ve akran zorbalığına tanık olan rollerinin farkına varması ve bu rollerdeki bireylerin ne hissettiklerini anlayabilmesi amaçlanmıştır.

- 3. Başa Çıkıyorum:** Oturuma akran zorbalığı tanımının, akran zorbalığı yapan, akran zorbalığına maruz kalan ve akran zorbalığına tanık olan öğrencilerin rollerinin ve duygularının hatırlatılmasıyla başlanmıştır. Daha sonra 3 farklı örnek olaydan oluşan Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Formları sırasıyla öğrencilere dağıtılmıştır. Öğrenciler örnek olaylarda bulunan akran zorbalığı durumlarında zorbalığa maruz kalanların ne hissettiklerini, yapabilecekleri olumlu ve olumsuz davranışlarla bu davranışların muhtemel sonuçlarını formlara yazmışlardır. Örnek olaylar tek tek tartışıldıktan sonra akran zorbalığı durumlarında akran zorbalığına maruz kalan ve akran zorbalığı yapan öğrencilerin yapması gereken davranışlarla ilgili sunumu (Form-6) uygulayıcı tarafından okunmuştur. Güvenebileceğimiz Kişiler Etkinlik Formu (Form 7) dağıtılarak öğrencilerden akran zorbalığına uğrarlarsa veya akran zorbalığının gerçekleştiğini görürlerse, onlara yardım edecek güvenebilecekleri yetişkinlerin ve arkadaşlarının adlarını yazmaları ve durumu aileleri ile konuşmaları istenerek oturum sonlandırılmıştır.

Bu oturumda öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarında veya zorbalık yaptıklarında geliştirebilecekleri olumlu baş etme yollarını öğrenmesi amaçlanmıştır.

- 4. Sessiz Kalma!:** Oturum, akran zorbalığı sürecinde yer alan üç temel rolün—zorbalığı yapan(zorba), zorbalığa maruz kalan(kurban) ve zorbalığa tanık olan bireylerin(izleyici)—öğrencilere hatırlatılmasıyla başlatılmıştır. Ardından akran zorbalığında en önemli kişilerin izleyiciler olduğu söylenerek; “*Sizce bir zorbalık durumunda izleyiciler ne yaparlar?*” sorusuyla oturum devam ettirilmiştir. Çocuklardan gelen yanıtlardan sonra zorbalıkta izleyici konumunda olanların neler yapabileceği açıklanmıştır. Ardından 3 farklı örnek akran zorbalığı durumu ekrana yansıtılmış ve bu olaylar karşısında izleyici

konumunda olanların neler yapabileceği tartışılmıştır. Çocuklardan gelen yanıtlardan sonra izleyici konumunda olanların uygulayabileceği stratejiler (zorbalığa katılmayı reddetme, zorbalığa maruz kalanı destekleme, zorbalığa uğrayan kişi adına zorbalığa karşı çıkma, zorbalığa uğrayan akranla birlikte olay yerinden uzaklaşma ve durumu güvendiğimiz bir yetişkine anlatma) uygulayıcı tarafından hatırlatılmıştır.

Bu oturumda izleyici konumundaki öğrencilerin sessiz kalmamalarının önemi vurgulanmış ve etkili müdahale yolları üzerinde durulmuştur.

- 5. Kendimi Değerlendiriyorum:** Oturum bir önceki oturumdaki bilgilerin hatırlatılmasıyla başlatılmıştır. Gönüllülük esasına bağlı olarak belirlenen 5 öğrenci oturum için hazırlanan hikâyeyi canlandırmaları için görevlendirilmiştir. Seçilen öğrenciler hikâyeyi sınıf önünde canlandırmıştır. Sırasıyla önce izleyicilere rol yapan öğrencilerin neler hissetmiş olabilecekleri, daha sonra da rol yapan öğrencilere canlandırma sırasında neler hissettikleri sorulmuştur. Öğrencilerden gelen yanıtların ardından, “Kendimi Değerlendiriyorum – Sorular” (Form-8) dağıtılmış ve öğrencilerden; hikâyede yer alan akran zorbalığı durumlarındaki roller, baş etme becerileri ve kendilerinden beklenen uygun davranışlarla ilgili değerlendirme formunu bireysel olarak doldurmaları istenmiştir.

Bu oturumda rol oynama ve öz değerlendirme çalışmaları ile öğrencilerin program süresince edindikleri farkındalık ve beceriler pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Etkinliklerde hikâye anlatımı, örnek olaylar, grup çalışmaları, bireysel değerlendirme formları, soru-cevap, tartışma ve rol oynama gibi farklı öğretim teknikleri kullanılmıştır. Program sonunda öğrenciler, “Kendimi Değerlendiriyorum” formunu doldurmuş; uygulayıcı öğretmen ise “Uygulayıcı Değerlendirme Formu” ile süreç değerlendirmesi yapmıştır.

Akran Zorbalığı Farkındalık Programı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılandırılmış kapsamlı bir psiko-eğitim programı olmasına rağmen, literatürde programın etkililiğine yönelik yayımlanmış bilimsel araştırmalara ulaşamamıştır. Bu durum, programın uygulanmasına ve değerlendirilmesine yönelik akademik veri eksikliğini ortaya koymakta, bu araştırmanın özgünlüğünü ve önemini artırmaktadır.

3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın varsayımları ve sınırlılıkları, modeli, katılımcıları, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenirlik sonuçları, verilerinin analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

1. Araştırmada etkili olduğu düşünülmeyen ya da ölçümü alınmayan değişkenler deney ve kontrol grubunu aynı biçimde etkilemiştir.
2. Öğrenciler, Akran Zorbalığı Ölçeği'nde yer alan maddeleri samimiyetle yanıtlamıştır.
3. Öğrenciler, Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı Öğrenci Formu'nda yer alan soruları samimiyetle yanıtlamıştır.
4. Öğrenciler Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'ndaki soruları samimiyetle yanıtlamıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Yaptığım bu araştırma, Samsun ilinin İlkadım ilçesindeki bir devlet okulunda eğitim gören 29 ilkokul 2. sınıf öğrencisiyle,
2. 5 hafta boyunca uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı'yla
3. Akran Zorbalığı Ölçeği, Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı Öğrenci Formu (Form-2), Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve uygulanan Akran Zorbalığı İlkokul Farkındalık Programı ile sınırlıdır.

3.3. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, ilkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin algı düzeylerini tespit etmek ve Akran Zorbalığı İlkokul Farkındalık Programı'nın bu farkındalık düzeyleri üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veriler bir arada toplanarak, hem ölçme araçlarıyla sayısal veriler elde edilmiş hem de öğrenci görüşleri aracılığıyla derinlemesine nitel bilgiler analiz edilmiştir. Veri toplama süreci öncelikle nicel veri ile başlamış; araştırmanın başında “Akran Zorbalığı Ölçeği” ve “Farkındalık Etkinlik Formu” ile ön testler uygulanmıştır. Ardından, 5 haftalık farkındalık eğitimi programı gerçekleştirilmiş ve

programın sonunda tekrar aynı ölçme araçlarıyla son testler yapılmıştır. Süreç sonunda, eğitime ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu ile nitel veriler toplanmış ve içerik analizi yapılmıştır. Bu yönüyle çalışma, ardışık (ardıl) açıklayıcı karma desen özellikleri taşımaktadır. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma ya da birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2003).

3.4. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu, Samsun ilinin İlkadım ilçesindeki bir devlet okulunda eğitim gören 29 ilkokul 2. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

3.5. VERİ TOPLAMA ARACI

3.5.1. Akran Zorbalığı Ölçeği

Bu tezde, altıncı sınıf öğrencilerinin akran zorbalığı deneyimlerini ölçmek amacıyla “Akran Zorbalığı Ölçeği Kendini Bildirim Formu” kullanılmıştır. Literatürde yaygın olarak kabul edilen zorbalık ölçekleri taranarak oluşturulan ve her biri paralel olarak “kurban” (15 madde), “zorba” (15 madde) ve zorbalıkla doğrudan ilişkisi olmayan “dolgu” (15 madde) ifadelerinden oluşan toplam 45 madde, beşli Likert (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Tümüyle katılıyorum) formatında düzenlenmiştir. Kurban ve zorba alt ölçeklerinden elde edilen toplam puanlar üzerinden grup tanımlamaları yapılmıştır. Buna göre her bir alt ölçek için hesaplanan ortalama ile standart sapma değerleri dikkate alınarak; yalnızca kurban alt ölçeğinde ortalama + 1 SS ve üzerinde puan toplayanlar “kurban”, yalnızca zorba alt ölçeğinde aynı kritere uyanlar “zorba” olarak sınıflandırılmıştır. Her iki alt ölçekte de ortalama + 1 SS ve üzeri puan alanlar “zorba/kurban” grubu; bu ölçütlerin hiçbirini karşılamayan öğrenciler ise “olaya katılmayan” olarak kabul edilmiştir. Aynı ölçeğin kullanıldığı ana çalışmanın bulgularına göre, 367 kişilik örneklemin %8,45’i kurban, %8,99’u zorba, %3,27’si hem zorba hem kurban ve %79,29’u zorbalığa katılmayanlar olarak sınıflandırılmıştır (Kutlu, 2005).

Kutlu ve Aydın (2005) tarafından ilköğretim öğrencileri arasında “zorba”, “kurban” ve “zorba/kurban” gruplarını ayırt etmek amacıyla geliştirilmiş 5’li Likert tipi “Akran Zorbalığı Ölçeği”nin çalışma grubuna uygunluğunu değerlendirmek üzere,

alanında uzman dört öğretim üyesi ve en az 15 yıllık mesleki deneyime sahip üç sınıf öğretmeninden görüş alınmıştır. Ölçekte yer alan “Kararsızım” seçeneği, uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda ilkokul 2. sınıf seviyesindeki öğrenciler için uygun hale getirilmek amacıyla kaldırılmış, ölçek 4'lü likert tipine dönüştürülerek eşit aralıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu değişikliğin ölçeğin faktör yapısına etkisini incelemek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. “Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)” (Confirmatory Factor Analysis) daha önce kullanılmış olan bir ölçeğin, güncel olan araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısına uyup uymadığını, uyuyor ise ne derece uygun olduğunu denetlemeye yarar (Russell, 2002;Suhr, 2006). Ayrıca ölçeğin mevcut çalışma kapsamında Cronbach Alpha güvenirlik değeri .719 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. Ölçeğin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Cronbach Alfa Katsayısı	Madde Sayısı
Akran Zorbalığı Ölçeği	,719	19

Analiz, 184 kişilik bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. DFA modeli recursive bir yapıya sahiptir ve toplam 41 değişken içermektedir:

- 19 gözlenen, endojen değişken, ölçeğin nötr, kurban ve zorba alt boyutlarını oluşturan maddelerden oluşmaktadır.
- 22 gizil, eksojen değişken, hata terimleri ve latent yapılardan oluşmaktadır.

Modelin uyum iyiliğini değerlendirmek amacıyla çeşitli uyum indeksleri incelenmiş ve modelin daha iyi uyum sağlaması için modifikasyonlar uygulanmıştır. Aşağıdaki tabloda modifikasyon öncesi ve sonrası değerler sunulmuştur:

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Uyum İndeksleri ve Modifikasyon Sonuçları

Uyum Ölçütü	Modifikasyon Öncesi	Modifikasyon Sonrası	Değerlendirme
Ki-Kare (χ^2)	229.782	216.263	Düşük olması tercih edilir
Serbestlik Derecesi (df)	132	131	-
CMIN/DF	1.741	1.651	İyi uyum (≤ 2)
GFI	0.878	0.885	Kabul edilebilir ($\geq 0,85$), iyi ($\geq 0,90$)
AGFI	0.841	0.851	Kabul edilebilir ($\geq 0,80$), iyi ($\geq 0,90$)
CFI	0.834	0.856	Kabul edilebilir ($\geq 0,80$), iyi ($\geq 0,90$)
TLI	0.808	0.831	Kabul edilebilir ($\geq 0,80$), iyi ($\geq 0,90$)
RMSEA	0.064 (0.050-0.077)	0.060 (0.045-0.074)	İyi uyum ($\leq 0,06$), Kabul edilebilir ($\leq 0,08$)
RMR	0.043	0.042	Düşük olması tercih edilir ($\leq 0,05$)

Ki-kare testi sonucunun düşük olması modelin örneklem verilerine daha iyi uyum sağladığını gösterir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). CMIN/DF değerinin 2'nin altında olması modelin iyi uyum sağladığını ifade etmektedir. RMSEA değeri 0,06'nın altına düşerek modelin iyi uyum sağladığı, GFI ve AGFI değerleri kabul edilebilir düzeyde olduğu ve modelin genel uygunluğunu yüksek düzeyde pozitif korelasyon tespit edilmiştir (Sica ve Ghisi, 2007; Çankaya, 2011). GFI'nin 0,90'a yaklaşması, modelin iyi bir uyum sergilediğini göstermektedir. CFI ve TLI değerleri modelin kabul edilebilir seviyede uyum sağladığını gösterirken, daha yüksek değerler model uyumunun daha da arttığını ve 0,08'in altında olması modelin kabul edilebilir olduğunu ifade eder (Bollen, 1989). RMR değerinin düşük olması,

modeldeki hata terimlerinin düşük olduğunu ve gözlenen verilerle modelin daha iyi eşleştiğini gösterir (Browne ve Cudeck, 1993).

Modifikasyon indeksleri incelenerek şu değişiklikler yapılmıştır:

- e9 ile e17 arasındaki kovaryans eklenmiştir (M.I. = 3,494)
- e6 ile e9 arasındaki kovaryans eklenmiştir (M.I. = 8,731)
- Kurban1 ile Zorba1 arasında ilişki güncellenmiştir (M.I. = 7,763)
- Nötr3 ile Zorba1 arasında negatif ilişki gözlemlenerek faktör yapısına etkisi analiz edilmiştir (M.I. = 9,249)

Bu modifikasyonlar sonucunda modelin uyum indeksleri iyileşmiştir ve ölçeğin 4'lü Likert formatıyla gösterdiği uyum değerlendirilmiştir.

DFA bulguları genel olarak modelin kabul edilebilir ve iyi düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yapılan modifikasyonlar sonucunda, modelin genel uyumu artmış, RMSEA ve GFI gibi kritik uyum ölçütleri iyileştirilmiştir. Özellikle 4'lü Likert ölçeğin geçerli bir yapı sunduğu görülmüş, ölçeğin mevcut haliyle kullanımının uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Kutlu ve Aydın (2005) tarafından 5'li likert tipinde geliştirilen ve bu çalışma için 4'lü likert tipine dönüştürüldükten sonra Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılan Akran Zorbalığı Ölçeği'nden elde edilen veriler ışığında kurban, zorba ve nötr olma durumuna göre betimleyici istatistiklere, korelasyon analizine ve korelasyon anlamlılık değerlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Zorba ve kurban boyutlarının ortalamaları ve standart sapmaları tüm katılımcılar için alınmıştır. Zorba boyutunda ortalamadan 1 standart sapma ve üstü olup kurban boyutunda ise ortalamanın 1 standart sapma altı olanlar zorba olarak kodlanmıştır. Kurban boyutunda ise ortalamadan 1 standart sapma ve üstü olup zorba boyutunda ise ortalamanın 1 standart sapma altı olanlar kurban olarak kodlanmıştır. Zorba ve kurban boyutlarının her ikisinde de 1 standart sapma ve üstü olanlar ise zorba/kurban olarak kodlanmıştır. Zorba ve kurban boyutlarında ortalama altında kalanlar ise zorbalığa katılmayanlar olarak kodlanmıştır.

Tablo 3. Zorba, Kurban ve Nötr Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

Ölçek	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	%
Kurban	184	8	26	12,07	38
Zorba	184	6	21	7,03	30
Nötr	184	6	20	15,49	77

Ölçeğin kurban boyutundan katılımcılar ortalama olarak 12.07 puan almıştır. Kurban boyutundan elde edilen puanların ortalaması, alınabilecek maksimum 32 puanın yaklaşık %38'ine denk gelmektedir. Standart sapma 4.06 olup, bireyler arasında belirgin bir farklılık gözlemlenebilir.

Ölçeğin zorba boyutundan katılımcılar ortalama olarak 7.03 puan almıştır. Zorba boyutundan elde edilen puanların ortalaması, alınabilecek maksimum 24 puanın yaklaşık %30'una denk gelmektedir. Standart sapma 1.94 olup, bireyler arasındaki farklılık kurban ölçeğine göre daha azdır.

Ölçeğin nötr boyutundan katılımcılar ortalama 15.49 puan almıştır. Ölçeğin nötr boyutundan elde edilen puanların ortalaması, alınabilecek maksimum 20 puanın %77'sine tekabül etmektedir. Standart sapma 2.75 olup, bireyler arasında belirgin farklılıklar olabileceğini göstermektedir.

Tablo 4. Ölçekten Alınan Puanlara Göre Öğrencilerin Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Frekans (Kişi Sayısı)	Yüzde (%)
Zorbalığa Katılmayanlar	129	70.1
Zorba	5	2.7
Kurban	16	8.7
Zorba-Kurban	34	18.5

Öğrencilerin büyük çoğunluğu (**%70.1, 129 kişi**) zorbalık süreçlerine doğrudan dahil olmamaktadır. Bu oran, ilkökul öğrencilerinde zorbalığa katılımın genellikle sınırlı bir grupta yoğunlaştığını göstermektedir.

Zorbalık yapan bireylerin oranı (%2.7, 5 kişi) düşük seviyededir. Ancak bazı öğrenciler, zorbalık davranışlarında bulunmalarına rağmen kurban olmaktan da

kaçınmamaktadır (zorba-kurban grubu). Öğrencilerin yaklaşık %9'u doğrudan zorbalığa maruz kalmaktadır. Bu oran, literatürde yer alan genel kurbanlık oranlarıyla tutarlıdır. Öğrencilerin %18.5'i hem zorbalığa uğramakta hem de başkalarına zorbalık yapmaktadır. Doğrudan zorbalığa uğrayanlar ile hem zorbalığa uğrayıp hem de zorbalık yapanların oranları, literatürle örtüşmektedir (Pekel, 2004; Pişkin, 2003; Yıldırım, 2001). Literatür, bu grubun özellikle saldırganlık ve mağduriyet arasında sıkışan bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu öğrenciler, akran zorbalığının hem zorba hem de mağdur tarafında yer alarak psikolojik açıdan daha karmaşık bir risk grubunu oluşturmaktadır.

Akran Zorbalığı Ölçeği'nden edilen verilere göre zorba-kurban oranının yüksek olması, zorbalık önleme çalışmalarında sadece zorbalara değil, aynı zamanda hem zorbalık yapanlara hem de zorbalığa maruz kalanlara da odaklanılması gerektiğini göstermektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%70.1) zorbalık süreçlerine doğrudan dahil olmamakla birlikte, risk altında olan %30'luk kesim için müdahale programları gereklidir.

3.5.2. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı-Öğrenci Formu (Form 2)

Bu ölçme aracı, beş hafta süresince beş oturum hâlinde yürütülen Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitimi'nin etkinlik programı kapsamında uygulanmış olup; dört madde akran zorbalığı davranışlarını, üç madde ise olumsuz ve istenmeyen davranışlar olmasına rağmen akran zorbalığı içermeyen davranışları ölçen toplam yedi maddeden oluşmaktadır. Programın birinci oturumunun sonunda uygulanması planlanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı-Öğrenci Formu (Form 2), öngörüldüğü üzere ilk oturum sonrasında öğrencilere dağıtılarak doldurmaları istenmiştir. Aşağıda Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı-Öğrenci Formu'nun (Form 2) maddeleri yer almaktadır.

- *Emir okul bahçesinde koşarken istemeyerek Özgür'e çarptı. Özgür yere düştü ve dizleri kanamaya başladı. (Akran zorbalığı değil; Emir Özgür'e kasıtlı olarak çarpmadı.)*
- *Üst sınıflardan Mehmet adlı bir öğrenci her teneffüste okul kantini sırasında sıraya geçen kendinden küçük çocuklardan zorla para istiyor. Vermeyenleri*

ise tehdit ediyor. (Akran zorbalığı; Mehmet bu davranışı kasıtlı, sürekli ve kendinden güçsüzlere yapıyor.)

- *Anıl sınıfına gitmek için merdivenlerden yukarı koşarken ayağı takıldı ve sırt çantasını düşürdü. Buse ona güldü. (Akran zorbalığı değil; davranışı Buse kasıtlı yapsaydı akran zorbalığı olurdu.)*
- *Ece konuşma problemi yaşayan bir öğrencidir. Üst sınıflardan bu durumu fark eden Gizem teneffüslerde Ece ile şakalaşmaya başlar. Ece bu durumdan rahatsız olduğunu söylemesine rağmen Gizem dalga geçmeye devam eder. Bunun sonucunda Ece, Gizem’le karşılaşmamak için teneffüse çıkmamaya başlar. (Akran zorbalığı; Gizem’in olumsuz davranışı kasıtlı ve sürekli.)*
- *Murat kısa boylu bir öğrencidir. Tolga ve sınıftaki birkaç arkadaşı Murat’a “Cüce Murat!” diye bir lakap takarak sürekli dalga geçmektedir. (Akran zorbalığı; Tolga ve arkadaşlarının davranışı kasıtlı ve sürekli.)*
- *Nöbetçi öğrenci Koray, teneffüste arkadaşlarını dışarı çıkartmaya çalışırken Asya sınıftan çıkmak istememektedir. Koray, çıkartmak için Asya’yı kovalamaya başlar. Bu sırada Asya sınıf arkadaşlarından Celil’in suluğuna yanlışlıkla çarparak onu yere düşürür ve suluk kırılır. (Akran zorbalığı değil; davranışı Koray kasıtlı yapsaydı akran zorbalığı olurdu.)*
- *Eda oldukça başarılı ve sınıf arkadaşları tarafından çok oldukça sevilen bir öğrencidir. Ancak Yeşim, Eda’yı her teneffüs rahatsız etmekte ve eşyalarını, özellikle kalem kutusunu sürekli çöpe atmaktadır. (Akran zorbalığı; Yeşim’in bu davranışı kasıtlı ve sürekli.)*

3.5.3. Görüşme Formu

Sosyal bilimlerde en yaygın ve etkili veri toplama tekniklerinden biri görüşme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme formları katılımcıların doğrudan gözlemlenemediği durumlarda, geçmişe yönelik veri toplamaya olanak tanır (Creswell, 2003). Bu araştırmada bu çalışma kapsamında kullanılmak üzere araştırmacı tarafından alanında uzman üç öğretim üyesi ve en az 15 yıllık mesleki deneyime sahip iki sınıf öğretmeninden görüş alınarak hazırlanan “yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Katılımcılara, akran zorbalığının ne olduğu ve şiddet, saldırganlık gibi davranışların hepsinin zorbalık sayılıp sayılmadığı sorulmuştur. Zorbalığa uğradıklarında veya bir arkadaşlarına zorbalık yapıldığını gördüklerinde ne

hissettikleri, zorbalık yapan kişilerin duyguları hakkında ne düşündükleri incelenmiştir. Ayrıca, zorbalığa maruz kaldıklarında nasıl tepki verdikleri, bu durumu kimlerle paylaştıkları ve kimlere güvendikleri sorulmuş, birisine zorbalık yapıldığını gördüklerinde nasıl bir tutum sergiledikleri araştırılmıştır. Görüşmeler isteğe bağlı olarak ders saatleri dışında gerçekleştirilmiştir ve yanıtlar ses kayıt cihazıyla kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında öğrencinin yanıtlarını etkileme veya yönlendirme potansiyeli taşıyan tüm ifadelerden özenle kaçınılmıştır. Görüşme sırasında alınan yanıtlar, kayıtların çözümlemesine dayanılarak daha sonra yazılı metne dönüştürülmüştür

Bu kapsamda yöneltilen sorular şunlardır:

1- Sence akran zorbalığı nedir?

Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?

2- Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?

Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?

Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?

3- Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?

Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?

4- Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?

Uygulanan akran zorbalığı farkındalık programı hakkındaki 2. Sınıf öğrencilerinin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen metinler tümevarımsal bir yaklaşım izlenerek içerik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde MAXQDA 2020 yazılımından yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında iki uzman (araştırmacı ve Ölçme Değerlendirme Uzmanı) birbirlerinden bağımsız kodlama yapmışlardır. Sonuçta 8 tema, 29 kategori ve 78 kod olmak üzere 685 kodlama ortaya çıkmıştır. Güvenirliği hesaplamak amacıyla aşağıdaki eşitlik kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

$$\text{Güvenirlilik} = \frac{\text{Uzlaşma sayısı}}{\text{Toplam kodlama}} \times 100$$

Toplam 624 kodda uzlaşma sağlanmıştır. Eşitlikte yerine konulduğunda $(624/685) \times 100 = \%91.09$ 'luk bir uzlaşma sağlanmıştır. Araştırmada kodlama güvenirliğinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Uzlaşılamayan 61 kod tekrar değerlendirilmiş ve uzlaşma sağlanmıştır.

3.5.4. Öğrenci Mektupları

“Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?” alt problemi için veri toplamak adına, çalışma grubunun ‘Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulayıcısına program hakkındaki görüş ve düşüncelerini yazdıkları birer mektup yazmaları istenmiştir.

Nitel araştırmalarda “yazılı protokol” uygulaması olarak yer alan mektup yazma yöntemi, katılımcıların tek bir açık uçlu soruya ya da belirli bir konuya ilişkin özgün metinler üretmesini sağlar. Van Manen’in (1990) tanımında “yazılı protokol” içinde değerlendirilen bu yaklaşım, katılımcının deneyimini yansıtan derinlemesine yazılı veriler elde etmeye yöneliktir. Stamper (2020), mektup yazmayı “katılımcıların anlatılarını kontrol etmelerine olanak tanıyan nadir bir veri toplama yöntemi” olarak vurgulamış; katılımcının rolü çerçevesinde problem bağlamını kavrayıp doğrudan mülakata yansımaya bilecek sorular üzerine düşünmesine fırsat verdiğini belirtmiştir. Mektup yazma yöntemi, katılımcılara yanıtlarını kendi başlarına ve istedikleri sürede kurgulama imkânı tanıdığı için içtenlik ve mahremiyet avantajı sağlar. Bir bilimsel araştırma yöntemi olarak mektup yazma “araştırmacıyla yüz yüze gelmeden, özel düşünce ve duygularını aktarmada kullanabilecekleri rahatlatıcı bir yöntem” olarak tanımlanmıştır (Charlton,2024). Ayrıca mektup yazma yöntemi sözlü görüşmelerde kaçınılabilecek detayların yazılı metinlere aktarılacağı varsayımıyla da önemlidir. Katılımcıların araştırmacıyla doğrudan karşılaşmaksızın mektup yoluyla yanıt verebilmesi, düşüncelerini daha rahat ve yapılandırılmış şekilde ifade etmelerine olanak tanıdığı gibi, zaman kazandırarak özellikle zor ulaşılabilen ya da yüz yüze etkileşimden kaçınan bireyler için bilimsel araştırmalarda etkili ve uygun bir veri toplama yöntemi sunmaktadır (Chandler,1995; Stamper,2020). Öğrenci

mektuplarından elde edilen veriler içerik analizi yöntemine göre değerlendirilmiş, elde edilen bulgular sonuç ve tartışma kısmında tartışılmıştır.

3.5.5. Veli Geri Bildirim Formu

Son yirmi yılda Google Forms gibi web tabanlı platformlar, internet anketlerinin tasarım ve yürütme süreçlerini önemli ölçüde basitleştirmiştir (Bachmann ve Moroney, 2005). Bu araçlar; Likert, semantik farklılık, çoktan seçmeli ve açık uçlu soruları; tema, renk, yazı tipi, grafik, ses ve video ekleme gibi görsel-işlevsel özelleştirmeleri; soru akışını katılımcı yanıtlarına göre uyarlama, zorunlu yanıt ve rastgele sıralama işlevlerini destekleyerek veri kalitesini yükseltir (Evans ve Mathur, 2005; Oppenheimer vd., 2011). Ayrıca anket ön izlemesi, basılı kopya testi, kısa/uzun URL paylaşımı ve gerçek zamanlı yanıt oranı izleme gibi özellikler sunar (Buchanan ve Hvizdak, 2009). Sürekli güncellenen bu platformlar, ileride daha gelişmiş veri yönetimi ve analiz imkânları vaat etmektedir (Wright, 2019). Coğrafi sınır tanımayan hızlı ve düşük maliyetli erişim; yüz yüze etkileşim baskısından uzak, düşünerek yanıtlama imkânı katılımcı konforunu ve yanıt derinliğini artırırken, internet erişimi olmayan veya düşük dijital okuryazarlığa sahip bireylerin dışlanması ve “hızlı geçme” ya da rastgele yanıt verme gibi veri kalitesi sorunları da gündeme gelmektedir (Burns vd., 2008; Edwards vd., 2009; Eysenbach, 2004)

“Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik veli görüşleri nelerdir?” alt problemine yanıt aramak hazırlanacak veli geri bildirim formu için alanında uzman 3 öğretim üyesi ve 2 sınıf öğretmeninden görüş alınmıştır. Belirlenen sorular Google Form internet sitesinde oluşturulmuştur. Velilere, ‘ *Programın içeriği hakkında bilginiz var mı? ‘, ‘Programın öğrencilere faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? ‘, ‘Çocuğunuzda program sonrasında gözlemlediğiniz herhangi bir olumlu değişiklik oldu mu? ‘, ‘Akran zorbalığı hakkında çocuğunuzla evde bir konuşma yaptınız mı? ‘, ‘ Akran zorbalığı gibi konulara yönelik çalışmaların gelecekte de yapılmasını ister misiniz? ‘ ve son olarak ‘ Genel olarak program hakkındaki görüşleriniz nelerdir? ‘ soruları yöneltilmiştir. Geri bildirim formu linki, katılımın gönüllülük esasına bağlı olduğu belirtilerek velilerle paylaşılmıştır. Gelen yanıtlar içerik analizine göre değerlendirilmiş ve sonuçlar literatür dahilinde tartışılmıştır.*

3.6. VERİLERİN ANALİZİ

Kutlu ve Aydın (2005) tarafından 5’li likert tipinde geliştirilen ve bu çalışma için 4’lü likert tipine dönüştürülen Akran Zorbalığı Ölçeği’den elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, IBM SPSS Amos programıyla DFA çalışması yapılmıştır. Öğrencilerin her bir maddeye verdikleri cevaplar için yüzde ve frekans değerleri, betimleyici istatistikler için ise maddelerin toplam puanları ve ayrıca alt boyutların toplam puanları da hesaplanmıştır. Ölçekten elde edilen veriler ışığında kurban, zorba ve nötr boyutlarının betimleyici istatistikleri, korelasyon analizi ve korelasyon anlamlılık değerleri incelenmiştir.

3.6.1. Akran Zorbalığı Ölçeği’nden Elde Edilen Verilerin Normallik Dağılımı

Tablo 5. Ölçeğin normal dağılıma uygunluğu için Skewness ve Kurtosis değerleri

	N	Skewness	Kurtosis
Nötr(Ön Test)	29	-0.944	0.892
Nötr(Son Test)	29	-1.102	0.661
Kurban(Ön Test)	29	0.708	-0.152
Kurban(Son Test)	29	0.145	-0.655
Zorba(Ön Test)	29	0.927	0.858
Zorba(Son Test)	29	0.782	0.963
Toplam(Ön Test)	29	0.786	1.021
Toplam(Son Test)	29	0.698	1.342

Öntestnötr ve Sontestnötr gruplarında çarpıklık değerleri sırasıyla -0.944 ve -1.102 olup, her iki grup da sol tarafa doğru hafif bir çarpıklık göstermektedir. Bu, verilerin çoğunluğunun daha yüksek değerlere yakın olduğunu ve bu grupların normal dağılıma uygun olduğunu işaret eder. Kurtosis değerleri ise 0.892 ve 0.661 ile normal dağılıma yakın bir "çan eğrisi"ni işaret eder. Bu da uç değerlere yatkınlık olmadığını ve normal dağılım kriterlerini karşıladığını gösterir (George ve Mallery, 2010).

Öntestkurban ve Sontestkurban gruplarında çarpıklık değerleri 0.708 ve 0.145 olup, her iki grup da sağa doğru hafif bir çarpıklık göstermektedir. Bu gruplar, çarpıklık değerleri ± 2 sınırlarında olduğu için normal dağılıma uygun kabul edilebilir. Kurtosis değerleri ise sırasıyla -0.152 ve -0.655’tir. Bu da dağılımların daha düz olduğunu ve uç değerlere daha az eğilimli olduğunu, dolayısıyla bu grupların normal

dağılıma yakın ancak biraz daha platykurtik (daha düz) dağılımlar sergileyebileceğini gösterir (Gravetter ve Wallnau, 2017).

Öntestzorba ve Sontestzorba gruplarında pozitif çarpıklık (0.927 ve 0.782) gözlemlenmektedir. Bu, sağa doğru hafif bir çarpıklık olduğunu ve veri noktalarının çoğunun düşük değerlere yakın olduğunu gösterir. Her iki grubun kurtosis değeri de 0.858 ve 0.963 ile normal dağılım için kabul edilebilir sınırlar içindedir. Bu da uç değerlere olan eğilimlerin normal seviyelerde kaldığını ve bu grupların normal dağılıma uygun olduğunu gösterir (Field, 2013).

Son olarak, Öntesttoplam ve Sontesttoplam gruplarında çarpıklık değerleri 0.786 ve 0.698 ile normal dağılıma yakın ve kabul edilebilirdir. Hafif sağ çarpıklık gözlemlenmesine rağmen, bu sapmalar büyük bir fark yaratmamaktadır. Kurtosis değerleri ise 1.021 ve 1.342 olup, normal dağılım için tipik kabul edilen değerlerin yakınındadır. Bu da grupların normal dağılıma uygun olduğunu ve uç değerlere eğilimlerinin olmadığını gösterir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine yönelik olarak bulgular ve yorumlar sırasıyla verilmiştir.

4.1. 1. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi “Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesinde öğrencilerin akran zorbalığı rollerine yönelik algıları ne düzeydedir?” olarak ifade edilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi “Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesinde öğrencilerin akran zorbalığı rollerine ilişkin algıları ne düzeydedir?” şeklindedir. Öğrencilerin akran zorbalığındaki rollere ilişkin algılarına yönelik analizlerde elde edilen bulgular tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Uygulama Öncesinde Akran Zorbalığı Rollerine İlişkin Algıları

	N	$\bar{X}$	ss	Algı Düzeyleri
Ön Test Kurban	29	11,90	3,58	Düşük
Ön Test Zorba	29	6,48	1,55	Çok Düşük
Ön Test Nötr	29	15,42	3,61	Yüksek

Tablo 7’de görüldüğü gibi ön test verilerine göre, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin algıları; zorba, kurban ve nötr alt boyutlarından elde edilen toplam puanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Kurban alt boyutu için $\bar{X}=11,90$ ortalamayla ve standart sapma 3,58; zorba alt boyutu için ortalama $\bar{X}=6,48$ ve standart sapma 1,55; nötr alt boyutu için ise ortalama $\bar{X}=15,42$ ve standart sapma 3,61 olarak hesaplanmıştır. Kurban alt boyutundaki puanların ortalaması, alınabilecek maksimum puanın %37,2’sine denk gelmektedir. Bu da öğrencilerin kurban rolüne ilişkin algısının düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Zorba alt boyutundaki puanların ortalaması, alınabilecek maksimum puanın %27’sine denk gelmektedir. Bu, öğrencilerin zorba rolüne ilişkin algı düzeylerinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, zorba rolüne ilişkin algılarında düşük puanlarda yoğunlaşmış olup, genel olarak benzer düzeyde düşük farkındalık sergilemektedir. Öğrencilerin ölçeğin nötr alt boyutundan aldığı puanlar, alınabilecek maksimum

puanın %77'sine denk gelmektedir. Öğrencilerin büyük kısmının zorbalıktaki nötr role ilişkin algıları genel olarak yüksektir.

4.2. 2.Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi 'Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesi ve sonrası öğrencilerin akran zorbalığı rollerine yönelik algılarında anlamlı bir fark var mıdır? ' şeklinde. Öğrencilerin uygulama öncesi ve sonrası akran zorbalığındaki rollere ilişkin algılarına yönelik analizlerde elde edilen bulguların karşılaştırılması tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Uygulama Öncesinde ve Sonrasında Akran Zorbalığı Rollerine İlişkin Algılarının Karşılaştırılması

	N	$\bar{X}$	ss	Algı Düzeyleri	t	p
Ön Test Kurban	29	11,90	3,58	Düşük	-	0.0
Son Test Kurban	29	15,97	4,22	Orta	6.164	0
Ön Test Zorba	29	6,48	1,55	Çok Düşük	-	0.0
Son Test Zorba	29	8,31	3,27	Düşük	3.415	0
Ön Test Nötr	29	15,42	3,61	Yüksek	-	0.0
Son Test Nötr	29	18,17	1,95	Çok Yüksek	5.395	0
Ön Test Toplam	29	33,81	5,61	Orta-Alt	-	0.0
Son Test Toplam	29	42,45	6,32	Orta-Üst	8.385	0

Ön testte kurban rolüne ilişkin algı ortalaması 11,90 iken, son testte bu değer 15,97'ye yükselmiştir. Bu artış, öğrencilerin kurban rolüne yönelik farkındalıklarında belirgin bir gelişme olduğunu göstermektedir. Yapılan eşleştirilmiş örneklem t-testi sonucunda elde edilen t-değeri -6,164 ve p-değeri 0,00'dır. Bu bulgu, kurban rolüne ilişkin algı düzeyindeki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla, uygulanan eğitimin öğrencilerin kurban rolünü tanıma ve anlama düzeylerinde anlamlı ve olumlu bir değişim sağladığı söylenebilir.

Ön testte zorba rolüne ilişkin algı ortalaması 6,48 iken, son testte bu ortalama 8,31'e yükselmiştir. Bu artış, öğrencilerin zorba rolünü tanıma ve bu role yönelik

farkındalıklarında bir gelişme olduğunu göstermektedir. Yapılan eşleştirilmiş örneklem t-testi sonucunda elde edilen t-değeri -3,415 ve p-değeri 0,00'dır. Bu sonuç, zorba rolüne ilişkin algı düzeylerindeki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla, uygulanan eğitimin zorba rolüne yönelik algılarda da anlamlı bir değişim sağladığı söylenebilir.

Ön testte nötr rolüne ilişkin algı ortalaması 15,42 iken, son testte bu ortalama 18,17'ye yükselmiştir. Bu artış, öğrencilerin nötr rol (zorbalık karşısında tarafsız kalan bireyler) konusundaki farkındalıklarında gelişme olduğunu göstermektedir. Yapılan eşleştirilmiş örneklem t-testi sonucunda elde edilen t-değeri -5,395 ve p-değeri 0,00'dır. Bu sonuç, nötr role ilişkin algı düzeylerindeki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla, uygulanan eğitimin nötr rol algısı üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Ön testte tüm rollere ilişkin toplam algı ortalaması 33,81 iken, son testte bu ortalama 42,45'e yükselmiştir. Bu artış, öğrencilerin zorbalıkla ilgili tüm rolleri (zorba, kurban, nötr vb.) tanıma ve ayırt etme konusundaki genel farkındalıklarında anlamlı bir gelişme olduğunu göstermektedir. Yapılan eşleştirilmiş örneklem t-testi sonucunda elde edilen t-değeri -8,385 ve p-değeri 0,00'dır. Bu bulgu, toplam algı puanlarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla, uygulanan eğitimin öğrencilerin zorbalıkla ilgili tüm rollere ilişkin genel algılarında anlamlı ve olumlu bir değişim sağladığı sonucuna varılabilir.

Elde edilen bulgular, uygulanan eğitimin nötr, kurban, zorba ve toplam zorbalık algısı boyutlarında anlamlı ve olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Yapılan analizlerde tüm boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklar saptanmış ve bu farklar $p < 0,05$ düzeyinde anlamlılık göstermiştir. Bu sonuçlar, eğitimin öğrencilerin zorbalıkla ilgili farkındalıklarını artıran ve algısal düzeyde değişim sağlayan etkili bir müdahale aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3. 3. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “ Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama öncesi öğrencilerin akran zorbalığına yönelik farkındalık düzeyleri nasıldır?” olarak ifade edilmiştir.

Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kağıdı Öğrenci Formu(Form-2)'nda her bir maddeye verdikleri doğru ve yanlış cevapların yüzde ve frekans değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 8. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kağıdı Öğrenci Formu'na (Form 2) Uygulama Öncesinde Verilen Yanıtların Yüzdelik Dağılımları ve Frekansları

Madde	Akran Zorbalığı %	Akran Zorbalığı <i>f</i>	Akran Zorbalığı Değil %	Akran Zorbalığı Değil <i>f</i>
Madde 1 (Zorbalık Değil)	10,3%	3	89,7%	26
Madde 2 (Zorbalık)	93,1%	27	6,9%	2
Madde 3 (Zorbalık Değil)	79,3%	23	20,7%	6
Madde 4 (Zorbalık)	86,2%	25	13,8%	4
Madde 5 (Zorbalık)	89,7%	26	10,3%	3
Madde 6 (Zorbalık Değil)	44,8%	13	55,2%	16
Madde 7 (Zorbalık)	75,9%	22	24,1%	7

Öğrenciler, 2., 4. ve 5. maddeler gibi akran zorbalığı içeren ifadeleri yüksek oranda zorbalık olarak değerlendirmişlerdir. Ancak zorbalık içermeyen bazı maddelerde de yüksek oranda zorbalık algısı oluştuğu görülmüştür. Örneğin, “*Anıl sınıfına gitmek için merdivenlerden yukarı koşarken ayağı takıldı ve sırt çantasını düşürdü. Buse ona güldü.*” ifadesinin yer aldığı 3. madde, öğrencilerin %79,3’ü tarafından zorbalık olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde, “*Nöbetçi öğrenci Koray, teneffüste arkadaşlarını dışarı çıkartmaya çalışırken Asya sınıftan çıkmak istememektedir. Koray, Asya’yı çıkartmak için kovalamaya başlar. Bu sırada Asya sınıf arkadaşlarından Celil’in suluğuna yanlışlıkla çarparak suluğu yere düşürür ve suluk kırılır.*” ifadesini içeren 6. madde ise %44,8 oranında zorbalık olarak algılanmıştır. Bu durum, öğrencilerin kasıtlılık, süreklilik ve kendinden güçsüze yapılma özelliği taşımayan olumsuz davranışları da zorbalık olarak değerlendirme eğiliminde olduklarını ve bu nedenle bazı durumları yanlış yorumladıklarını göstermektedir.

Öğrencilerin bireysel yanıt eğilimleri incelendiğinde, bazı öğrencilerin çok az sayıda durumu akran zorbalığı olarak değerlendirdiği, bazılarının ise neredeyse tüm maddeleri zorbalık olarak algıladığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin zorbalık algılarında belirgin bireysel farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 9’da verilmiştir:

Tablo 9. Katılımcıların uygulama öncesi “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Tanımı	Fiziksel zarar		59	
			33	
		Vurma/dövme/kavga etme	18	Ö1, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö18, Ö20, Ö22, Ö23, Ö26, Ö27, Ö28, Ö29
		İtme	10	Ö1, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö13, Ö18, Ö20, Ö22, Ö27
		Çelme takma / düşürme	4	Ö9, Ö19, Ö24, Ö28
	Sözel zarar	Taş atma	1	Ö22
			16	
		Kötü davranış	8	Ö1, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö16, Ö17, Ö25
		Kötü söz / küfür	5	Ö6, Ö12, Ö16, Ö21, Ö23
		Dalga geçme	2	Ö8, Ö19
	Yapısal özellik	Kızma	1	Ö7
			4	
		Kasıtlılık	2	Ö17, Ö29
		Süreklilik / tekrarlılık	1	Ö29
		Güç dengesizliği	1	Ö10
	Haklara saldırı		3	
		Eşyasını alma	1	Ö13
		Hakkına girmek	1	Ö13
		Tehdit etme	1	Ö28
	Sosyal dışlama		3	
		Dışlama	1	Ö28
		Oyuna almama	1	Ö1
		Küsme	1	Ö26

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların akran zorbalığına ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, beş kategori, 17 kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 59 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Akran Zorbalığının Tanımı” temasında “Fiziksel zarar verme” (f = 33), “Sözel zarar verme” (f = 16), “Yapısal özellik” (f = 4), “Haklara saldırı” (f = 3) ve “Sosyal dışlama” (f = 3) kategorileri bulunmaktadır. “Fiziksel verme” kategorisinde “Vurma/dövme/kavga etme” (f = 18), “İtme” (f = 10), “Çelme takma / düşürme” (f = 4) ve “Taş atma” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Vurma/dövme/kavga etme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Birinin vurması, kötü söz söylemesi akran zorbalığıdır.” (Ö 23)

“İtme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Birisini dövmek, birisine kötü davranmak, onu yere atmak, onu itmek akran zorbalığıdır.” (Ö 3)

“Çelme takma / düşürme” ve “Taş atma” kodu ile ilgili Ö 22’nin görüş şu şekildedir:

“Birisine çelme takmak, birisini düşürmektir.” (Ö 22)

“Sözel zarar verme” kategorisinde “Kötü davranış” (f = 8), “Kötü söz / küfür” (f = 5), “Dalga geçme” (f = 2) ve “Kızma” (f = 1) kodları bulunmaktadır. “Kötü davranış” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Akran zorbalığı kötü bir şeydir. Birine zorbaca davranmak, vurmak, ona kötü sözler söylemek, onu itmek akran zorbalığıdır.” (Ö 6)

“Kötü söz / küfür” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Davranışlar yapmak, kötü kelimeler söylemek, vurmak akran zorbalığıdır.” (Ö 12)

“Dalga geçme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Birisini düşürmek, onunla dalga geçmektir.” (Ö 19)

“Kızma” kodu ile ilgili Ö 7’nin görüşü aşağıda verilmiştir:

“Birisine kötü davranmak, itmek, vurmak ve kızmaktır.” (Ö 7)

“Yapısal özellik” kategorisinde “Kasıtlılık” (f = 2), “Süreklilik / tekrarlayıcılık” (f = 1), “Güç dengesizliği” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Kasıtlılık” ve “Süreklilik / tekrarlayıcılık” kodu ile ilgili Ö 29’un görüşü aşağıda verilmiştir:

“Sürekli birisine dayak atmak ve zorbalık yapmaktır.” (Ö 29)

“Güç dengesizliği” kodu ile ilgili Ö 10’un görüşü şu şekildedir:

“Birisini dövüp ondan parasını istemek, o bir şey yaptığı için onu dövmek akran zorbalığıdır.” (Ö 10)

“Haklara saldırı” kategorisinde “Eşyasını alma” (f = 1), “Hakkına girmek” (f = 1), “Tehdit etme” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Eşyasını alma” ve “Hakkına girmek” kodu ile ilgili Ö 13’ün görüşü aşağıda verilmiştir:

“Birisine kötü davranmak, vurmak, ittirmek, birisinin hakkına girmek, izinsiz eşyalarını almak akran zorbalığıdır.” (Ö 13)

“Tehdit” kodu ile ilgili Ö 28’in görüşü aşağıda verilmiştir:

“ ... onları tehdit etmek akran zorbalığıdır.” (Ö 28)

“Sosyal dışlama” kategorisinde “Dışlama” (f = 1), “Oyuna almama” (f = 1), “Küsme” (f = 1) kodları yer bulunmaktadır. “Dışlamak” kodu ile ilgili Ö 28’in görüşü aşağıda verilmiştir:

“Arkadaşlarımıza kötü şeyler yapmak, onlara vurmak, onları dışlamak, ...” (Ö 28)

“Oyuna almamak” koduna ilişkin Ö 1’in görüşü şu şekildedir:

“İnsanlara vurmak, onu oyuna almamak, ona kötü davranmak, ittirmek akran zorbalığıdır.” (Ö 1)

“Küsme” koduna ilişkin Ö 26’nın görüşü şu şekildedir:

“Kavga etmek, küsmek, itmek, dövüşmek akran zorbalığıdır.” (Ö 26)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 10’da verilmiştir:

Tablo 10. Katılımcıların uygulama öncesi “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık Algısı			29	
	Tümünün zorbalık olması		23	
		Evet, hepsinin zorbalık olması	23	Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö27, Ö28
	Bazen zorbalık olması		5	
		Davranışa göre değişmesi, hepsinin zorbalık olmaması	5	Ö1, Ö5, Ö8, Ö12, Ö29
	Kısmen zorbalık olarak görme		1	
		Yalnızca bazı davranışların zorbalık olması	1	Ö11

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, üç kategori, üç kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 29 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Algısı” temasında “Tümünün zorbalık olması” (f = 23), “Bazen zorbalık olması” (f = 5), “Kısmen zorbalık olarak görme” (f = 1) kategorileri oluşmuştur. “Tümünün zorbalık olması” kategorisinde “Evet, hepsinin zorbalık olması” (f = 23) kodu yer almaktadır. “Evet, hepsinin zorbalık olması” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Evet zorbalıktır.” (Ö 24)

“Bazen zorbalık olması” kategorisinde “Davranışa göre değişmesi, hepsinin zorbalık olmaması” (f = 5) kodu yer almaktadır. “Davranışa göre değişmesi, hepsinin zorbalık olmaması” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Birazı zorbalıktır. Yumruk atmak, tokat atmak, çelme takmak, tekme atmak zorbalıktır.” (Ö 8)

“Kısmen zorbalık olarak görme” kategorisinde “Yalnızca bazı davranışların zorbalık olması” (f = 1) kodu yer almaktadır. Bu koda ilişkin Ö 11’in görüşü şu şekildedir:

“Vurma zorbalıktır ama diğer davranışlar zorbalık değil.” (Ö 11)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 11’de verilmiştir:

Tablo 11. Katılımcıların uygulama öncesi “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık Deneyiminin Etkisi	Olumsuz duygular		37	
			36	
		Kötü hissetme	21	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö11, Ö12, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö27, Ö29
		Üzgün hissetme	8	Ö5, Ö6, Ö8, Ö10, Ö13, Ö18, Ö19, Ö21, Ö22
		Kalbin kırılması	2	Ö4, Ö16
		Yalnızlık hissi	1	Ö13
		Sinirlenme	1	Ö8
		Ağlama	1	Ö18
		Dışlanma hissi	1	Ö28
		Korkmuş hissetme	1	Ö28
	Tepkisizlik		1	
		Hiçbir şey hissetmem	1	Ö26

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, iki kategori, dokuz kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 37 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Deneyiminin Etkisi” temasında “Olumsuz duygular” (f = 36) ve “Tepkisizlik” (f = 1) kategorileri bulunmaktadır. “Olumsuz duygular” kategorisinde “Kötü hissetme” (f = 21), “Üzgün hissetme” (f = 8), “Kalbin kırılması” (f = 2), “Yalnızlık hissi” (f = 1), “Sinirlenme” (f = 1), “Ağlama” (f = 1), “Dışlanma hissi” (f = 1) ve “Korkmuş hissetme” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Kötü hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Herkes gibi kötü hissedirim.” (Ö 17)

“Üzgün hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Üzgün hissedirim.” (Ö 10)

“Kalbin kırılması” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kötü hissedirim, kalbim kırılır.” (Ö 16)

“Yalnızlık hissi” kodu ile ilgili Ö 13’ün görüşü şu şekildedir:

“Kötü, üzgün ve kendimi yalnız hissedirim.” (Ö 13)

“Sinirlenme” kodu ile ilgili Ö 8’in görüşü aşağıda verilmiştir:

“Üzgün hissedirim, sinirlenirim biraz.” (Ö 8)

“Ağlama” kodu ile ilgili Ö 18’in görüşü aşağıda verilmiştir:

“Üzülürüm, ağlarım.” (Ö 18)

“Dışlanma hissi” ve “Korkmuş hissetme” kodları ile ilgili Ö 28’in görüşü aşağıda verilmiştir:

“Kötü, dışlanmış ve korkmuş hissedirim.” (Ö 28)

“Tepkisizlik” kategorisinde “Hiçbir şey hissetmem” (f = 1) kodu yer almaktadır. Bu koda ilişkin Ö 26’nın görüşü şu şekildedir:

“Hiçbir şey hissetmem.” (Ö 26)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 12’de verilmiştir:

Tablo 12. Katılımcıların uygulama öncesi “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tanık Olma Durumu	Duygusal tepkiler		32	
			25	
		Üzülme / kötü hissetme / kırılma / şaşkınlık	25	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö24, Ö25, Ö28, Ö29
	Davranışsal tepkiler		6	
		Yardım etme / bildirme / müdahale etme	6	Ö1, Ö3, Ö5, Ö23, Ö25, Ö28
	Kararsızlık / belirsizlik		1	
		Karar verememe	1	Ö17

Tablo 12 incelendiğinde katılımcıların “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, üç kategori, üç kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 32 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tanık Olma Durumu” temasında “Duygusal tepkiler” (f = 25), “Davranışsal tepkiler” (f = 6), “Kararsızlık / belirsizlik” (f = 1) kategorileri bulunmaktadır. “Duygusal tepkiler” kategorisinde “Üzülme / kötü hissetme / kırılma / şaşkınlık” (f = 25) kodu yer almaktadır. “Üzülme / kötü hissetme / kırılma / şaşkınlık” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kötü hissederim ve arkadaşıma iyi misin diye sorarım.” (Ö 25)

“Davranışsal tepkiler” kategorisinde “Yardım etme / bildirme / müdahale etme” (f = 6) kodu yer almaktadır. “Yardım etme / bildirme / müdahale etme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Durdurmaya çalışırım ve öğretmeni çağırırım.” (Ö 3)

“Kararsızlık / belirsizlik” kategorisinde “Karar verememe” (f = 1) kodu yer almaktadır. “Karar verememe” kodu ile ilgili Ö 17’nin görüşü şu şekildedir:

“Ona pek karar veremedim.” (Ö 17)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 13’de verilmiştir:

Tablo 13. Katılımcıların uygulama öncesi “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık Yapanın Hissiyatı	Olumlu duygular		27	
			16	
		İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme	16	Ö2, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö14, Ö17, Ö19, Ö22, Ö24, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29
	Belirsizlik/kararsızlık		6	
		Ne hissettiklerini bilmeme	6	Ö1, Ö3, Ö13, Ö18, Ö20, Ö26
	Olumsuz duygular		5	
		Kötü, pişman, bencil hissetme	5	Ö7, Ö16, Ö21, Ö23, Ö10

Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, üç kategori, üç kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 27 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Yapanın Hissiyatı” temasında “Olumlu duygular” (f = 16), “Belirsizlik/kararsızlık” (f = 6), “Olumsuz duygular” (f = 5) kategorileri bulunmaktadır. “Olumlu duygular” kategorisinde

“İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme” (f = 16) kodu yer almaktadır. “İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Güzel hissediyorlardır çünkü zorbalığı kendisi yaptığı için.” (Ö 24)

“Belirsizlik/kararsızlık” kategorisinde “Ne hissettiklerini bilmeme” (f = 6) kodu yer almaktadır. “Ne hissettiklerini bilmeme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Bilmiyorum.” (Ö 18)

“Olumsuz duygular” kategorisinde “Kötü, pişman, bencil hissetme” (f = 5) kodu yer almaktadır. “Kötü, pişman, bencil hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Pişman oluyorlar.” (Ö 16)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 14’de verilmiştir:

Tablo 14. Katılımcıların uygulama öncesi “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tepki Biçimleri			36	
	Yardım arama		17	
		Öğretmene/bir büyüğe söyleme	16	Ö2, Ö3, Ö5, Ö10, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö23, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29
		Arkadaştan yardım isteme	1	Ö14
	Zorbayı uyarmak		7	
		Uyarma, konuşma, anlatma	7	Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö12, Ö24
	Kendini savunma		6	
		Kendini koruma/savunma	6	Ö3, Ö13, Ö24, Ö26, Ö8, Ö9
	Kaçma/uzaklaşma		4	
		Kaçma/uzak durma	4	Ö5, Ö9, Ö13, Ö22
	Karşılık verme		2	
		Zorbalık yapma/kötü davranma	2	Ö7, Ö11

Tablo ... incelendiğinde katılımcıların “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, beş kategori, altı kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 36 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tepki Biçimleri” temasında “Yardım arama” (f = 17), “Zorbayı uyarmak” (f = 7), “Kendini savunma” (f = 6), “Kaçma/uzaklaşma” (f = 4), “Karşılık verme” (f = 2) kategorileri bulunmaktadır. “Yardım arama” kategorisinde “Öğretmene/bir büyüğe söyleme” (f = 16) ve “Arkadaştan yardım isteme” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Öğretmene/bir büyüğe söyleme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Ona karşı gelirim, öğretmenime söylerim.” (Ö 15)

“Arkadaştan yardım isteme” kodu ile ilgili Ö 14’ün görüşü şu şekildedir:

“Arkadaşlarımdan yardım isterim, diğer tanıdıklarımdan yardım isterim.” (Ö 14)

“Zorbayı uyarmak” kategorisinde “Uyarma, konuşma, anlatma” (f = 7) kodu yer almaktadır. “Uyarma, konuşma, anlatma” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Yapma, derim.” (Ö 12)

“Kendini savunma” kategorisinde “Kendini koruma/savunma” (f = 6) kodu yer almaktadır. “Kendini koruma/savunma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Oradan uzaklaşıyorum.” (Ö 9)

“Kaçma/uzaklaşma” kategorisinde “Kaçma/uzak durma” (f = 4) kodu yer almaktadır. “Kaçma/uzak durma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kaçarım.” (Ö 22)

“Karşılık verme” kategorisinde “Zorbalık yapma/kötü davranma” (f = 2) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapma/kötü davranma” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Ben de ona zorbalık yaparım.” (Ö 11)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 15’de verilmiştir:

Tablo 15. Katılımcıların uygulama öncesi “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Tepkiler			56	
	Paylaşım kanalları		56	
		Anne-baba	20	Ö1, Ö2, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21, Ö23, Ö24, Ö28, Ö29
		Öğretmen	18	Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö8, Ö10, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö18, Ö19, Ö21, Ö22, Ö24, Ö25, Ö26, Ö27, Ö28, Ö29
		Arkadaş/yakın arkadaş	10	Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö10, Ö13, Ö23, Ö28
		Müdür/müdür yardımcısı	4	Ö3, Ö18, Ö22, Ö28
		Aile (genel)	2	Ö14, Ö28
		Kardeş/abi	2	Ö1, Ö20

Tablo 15 incelendiğinde katılımcıların “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, bir kategori, altı kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 56 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Akran Zorbalığına Tepkiler” temasında “Paylaşım kanalları” (f = 56) kategorisi bulunmaktadır. “Paylaşım kanalları” kategorisinde “Anne-baba” (f = 20), “Öğretmen” (f = 18), “Arkadaş/yakın arkadaş” (f = 10), “Müdür/müdür yardımcısı” (f = 4), “Aile (genel)” (f = 2) ve “Kardeş/abi” (f = 2) kodları yer almaktadır. “Anne-baba” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Annemle, babamla, kardeşimle paylaşıyorum.” (Ö 1)

“Öğretmen” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Öğretmene ve nöbetçi öğretmene söylerim.” (Ö 25)

“Arkadaş/yakın arkadaş” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Arkadaşlarımdan birisine ya da size anlatırım öğretmenim.” (Ö 4)

“Müdür/müdür yardımcısı” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Müdürle, müdür yardımcısıyla ve sizle paylaşırım öğretmenim.” (Ö 3)

“Aile (genel)” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Yakın arkadaşlarıma, diğer arkadaşlarıma, aileme ve öğretmenime yani size güvenirim.” (Ö 28)

“Kardeş/abi” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Abimle, annemle ve babamla paylaşırım.” (Ö 20)

Katılımcıların Uygulama Öncesi “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama öncesi “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 16’da verilmiştir:

Tablo 16. Katılımcıların uygulama öncesi “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tepkiler			28	
	Uyarı		10	
		Zorbalık yapanı uyarma	10	Ö4, Ö5, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö20, Ö23, Ö24, Ö26
	Öğretmene bildirme		10	
		Öğretmene ya da yetkiliye söyleme	10	Ö3, Ö6, Ö9, Ö10, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö22, Ö27
	Yardım etme		6	
		Mağdura yardım etme	6	Ö8, Ö12, Ö23, Ö24, Ö25, Ö29
	Şiddetle karşılık verme		1	
		Zorbalık yapana zorbalık yapma	1	Ö7
	Pasif tutum		1	
		Bir şey yapmama	1	Ö11

Tablo 16 incelendiğinde katılımcıların “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, beş kategori, beş kod ve bu

görüşlere ilişkin toplam 28 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tepkiler” temasında “Uyarı” (f = 10), “Öğretmene bildirme” (f = 10), “Yardım etme” (f = 6), “Şiddetle karşılık verme” (f = 1), “Pasif tutum” (f = 1) kategorileri bulunmaktadır. “Uyarı” kategorisinde “Zorbalık yapana uyarma” (f = 10) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapana uyarma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“... zorbalık yapana yapma derim.” (Ö 14)

“Öğretmene bildirme” kategorisinde “Öğretmene ya da yetkiliye söyleme” (f = 10) kodu yer almaktadır. “Öğretmene ya da yetkiliye söyleme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Onları ayırmaya çalışırım ve yapmayın diyerek onları birbirinden uzaklaştırmaya çalışırım, sonra da öğretmene anlatırım.” (Ö 10)

“Yardım etme” kategorisinde “Mağdura yardım etme” (f = 6) kodu yer almaktadır. “Mağdura yardım etme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Arkadaşımı korumaya çalışırım, o benim arkadaşım böyle yapma derim ve onunla konuşurum.” (Ö 12)

“Şiddetle karşılık verme” kategorisinde “Zorbalık yapana zorbalık yapma” (f = 1) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapana zorbalık yapma” kodu ile ilgili Ö 7’nin görüşü aşağıda verilmiştir:

“Arkadaşımı korumaya çalışırım, o benim arkadaşım böyle yapma derim ve onunla konuşurum.” (Ö 7)

“Pasif tutum” kategorisinde “Bir şey yapmama” (f = 1) kodu yer almaktadır. “Bir şey yapmama” kodu ile ilgili Ö 11’in görüşü şu şekildedir:

“Bir şey yapmam.” (Ö 11)

Uygulama öncesi görüşlere ilişkin kelime bulutu Şekil 3’de verilmiştir:



Şekil 3. Uygulama öncesi görüşlere ilişkin kelime bulutu

Uygulama öncesi kelime bulutları incelendiğinde, “görüşme”, “çalışma”, “zorbalık”, “kötü”, “davranışların”, “saldırganlık”, “güvenirsin” ve “hissederim” gibi temel kavramların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, “öğretmenim”, “anneme”, “babamla”, “paylaşıyorum” gibi destek arama yollarına dair ifadelerin bulunduğu görülmektedir.

4.4. 4. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulama sonrası öğrencilerin akran zorbalığı farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark var mıdır? olarak ifade edilmiştir.

Tablo 17. Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kâğıdı Öğrenci Formu’na (Form 2) Farkındalık Programı Sonrası Verilen Yanıtların Yüzdelik Dağılımları ve Frekansları

Madde	Akran Zorbalığı Yüzde	Akran Zorbalığı Frekans	Akran Zorbalığı Değil	Akran Zorbalığı Değil Frekans
Madde 1 (Zorbalık Değil)	3,4%	1	28	96,6%

Madde	Akran Zorbalığı Yüzde	Akran Zorbalığı Frekans	Akran Zorbalığı Değil	Akran Zorbalığı Değil Frekans
Madde 2 (Zorbalık)	96,6%	28	1	3,4%
Madde 3 (Zorbalık Değil)	20,7%	6	23	79,3%
Madde 4 (Zorbalık)	96,6%	28	1	3,4%
Madde 5 (Zorbalık)	86,2%	25	4	13,8%
Madde 6 (Zorbalık Değil)	44,8%	13	16	55,2%
Madde 7 (Zorbalık)	89,7%	26	3	10,3%

Form 2 kapsamında uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı öncesi ve sonrasında elde edilen veriler, öğrencilerin akran zorbalığını tanıma ve ayırt etme düzeylerinde belirgin değişimler yaşandığını ortaya koymaktadır. Ön test verilerine göre, öğrenciler bazı zorbalık içermeyen durumları yüksek oranda “zorbalık” olarak değerlendirmiştir. Özellikle ‘‘Anıl sınıfına gitmek için merdivenlerden yukarı koşarken ayağı takıldı ve sırt çantasını düşürdü. Buse ona güldü.’’ ifadesini içeren 3. madde, öğrencilerin %79,3’ü tarafından zorbalık olarak algılanmıştır. Ancak, farkındalık programının ardından yapılan son testte bu oran %20,7’ye düşmüştür. Benzer şekilde, zorbalık içermeyen ‘‘ Emir okul bahçesinde koşarken istemeyerek Özgür’e çarptı. Özgür yere düştü ve dizleri kanamaya başladı.’’ ifadesinin yer aldığı 1. maddeye ilişkin zorbalık algısı da %10,3’ten %3,4’e gerilemiştir. Bu sonuçlar, öğrencilerin akran zorbalığı durumlarını daha doğru biçimde değerlendirmeye başladıklarını göstermektedir.

Öte yandan, gerçekten zorbalık içeren maddelere yönelik değerlendirmelerde de olumlu yönde gelişmeler gözlenmiştir. Örneğin, ‘‘ Ece konuşma problemi yaşayan bir öğrencidir. Üst sınıflardan bu durumu fark eden Gizem teneffüslerde Ece’nin konuşmasıyla dalga geçmeye başlar. Ece bu durumdan rahatsız olduğunu söylemesine

rağmen Gizem dalga geçmeye devam eder. Bunun sonucunda Ece, Gizem'le karşılaşmamak için teneffüse çıkmamaya başlar.” ifadesinin yer aldığı 4. madde için doğru tanıma oranı %86,2’den %96,6’ya yükselmiştir. Benzer şekilde, “ Eda oldukça başarılı ve sınıf arkadaşları tarafından çokça sevilen bir öğrencidir. Ancak Yeşim, Eda’yı her teneffüs rahatsız etmekte ve eşyalarını, özellikle kalem kutusunu sürekli çöpe atmaktadır.” ifadesinin yer aldığı 7. maddeye yönelik doğru tanımlamalar da %75,9’dan %89,7’ye çıkmıştır. Bu bulgular, farkındalık programının, öğrencilerin zorbalık davranışlarını daha isabetli biçimde tanımlamalarına katkı sağladığını göstermektedir.

Ancak, “ Nöbetçi öğrenci Koray, teneffüste arkadaşlarını dışarı çıkartmaya çalışırken Asya sınıftan çıkmak istememektedir. Koray, Asya’yı çıkartmak için kovalamaya başlar. Bu sırada Asya sınıf arkadaşlarından Celil’in suluğuna yanlışlıkla çarparak suluğu yere düşürür ve suluk kırılır.” ifadesinin yer aldığı 6. madde gibi belirsizliğin yüksek olduğu ifadelerde anlamlı bir değişim gözlenmemiştir (%44,8). Bu durum, bazı sosyal senaryoların hâlâ öğrenciler tarafından doğru bir şekilde yorumlanmakta zorlanıldığını ve ek destek ya da açıklayıcı örnekler yoluyla ele alınması gerektiğini düşündürmektedir.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Sence akran zorbalığı nedir?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 18’de verilmiştir:

Tablo 18. Katılımcıların uygulama sonrası “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Tanımı	Yapısal özellik		80	
		Süreklilik tekrarlayıcılık	/ 22	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö22, Ö23, Ö24, Ö27, Ö28
		Güç dengesizliği / güçsüzlere uygulama baskı	13	Ö1, Ö3, Ö5, Ö6, Ö10, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö19, Ö24, Ö28, Ö29
		Kasıtlılık	9	Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö13, Ö16, Ö22, Ö28, Ö29
	Fiziksel zarar		28	

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Tanımı			80	
	Yapısal özellik		44	
		Süreklilik / tekrarlayıcılık	22	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö22, Ö23, Ö24, Ö27, Ö28
		Güç dengesizliği / güçsüzlere baskı uygulama	13	Ö1, Ö3, Ö5, Ö6, Ö10, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö19, Ö24, Ö28, Ö29
		Kasıtlılık	9	Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö13, Ö16, Ö22, Ö28, Ö29
		Vurma/dövme	15	Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö15, Ö16, Ö18, Ö20, Ö23, Ö26, Ö29
		İtme	10	Ö3, Ö4, Ö7, Ö8, Ö11, Ö15, Ö16, Ö20, Ö23, Ö26
		Sırayı kapma/ geçme	2	Ö7, Ö26
		Çelme takma	1	Ö20
	Haklara saldırı		6	
		Para çalma/parasını zorla alma	3	Ö9, Ö18, Ö27
		Eşyasını alma (çikolata, yemek)	3	Ö7, Ö21, Ö27
	Sözel zarar		2	
		Kötü söz / küfür	2	Ö14, Ö23

Tablo ... incelendiğinde katılımcıların “Sence akran zorbalığı nedir?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, dört kategori, 10 kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 80 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Akran Zorbalığının Tanımı” temasında “Yapısal özellik” (f = 44), “Fiziksel zarar” (f = 28), “Haklara saldırı” (f = 6) ve “Sözel zarar” (f = 2) kategorileri bulunmaktadır. “Yapısal özellik” kategorisinde “Süreklilik / tekrarlayıcılık” (f = 22), “Güç dengesizliği / güçsüzlere baskı uygulama” (f = 13), “Kasıtlılık” (f = 9) kodları yer almaktadır. “Süreklilik / tekrarlayıcılık” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Sürekli yapılan bir şeydir.” (Ö 2)

“Güç dengesizliği / güçsüzlere baskı uygulama” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“... kendimizden güçsüzlere yapılan davranışlardır.” (Ö 5)

“Kasıtlılık” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Birisini itmek, bunu sürekli ve bilerek yapmak akran zorbalığıdır.” (Ö 4)

“Fiziksel zarar” kategorisinde “Vurma/dövme” (f = 15), “İtme” (f = 10), “Sırayı kapma / geçme” (f = 2), “Çelme takma” (f = 1) kodları yer yer almaktadır. “Vurma/dövme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Dövmek, para çalmak, sırayı kapmak zorbalıktır.” (Ö 9)

“İtme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Birisini üzme, itmek, ... akran zorbalığıdır.” (Ö 8)

“Sırayı kapma / geçme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“...birisinin zorla sırasına geçmektir.” (Ö 26)

“Çelme takma” kodu ile ilgili Ö 20’nin görüşü şu şekildedir:

“Vurma, itme, çelme takma gibi şiddetli şeyler akran zorbalığıdır.” (Ö 20)

“Haklara saldırı” kategorisinde “Para çalma/parasını zorla alma” (f = 3) ve “Eşyasını alma (çikolata, yemek)” (f = 3) kodları yer yer almaktadır. “Para çalma/parasını zorla alma” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Paraları çalıp, yemeğini alıp kaçmak zorbalıktır ve bunlar tekrar tekrar olursa, her teneffüs olursa zorbalık olur.” (Ö 27)

“Eşyasını alma (çikolata, yemek)” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kötü bir şeydir. Mesela birisinin zorla çikolatasını almak zorbalıktır.” (Ö 21)

“Sözel zarar” kategorisinde “Kötü söz / küfür” (f = 2) kodu yer almaktadır. “Kötü söz / küfür” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kötü bir şeydir. Küfür etmek, kötü söz söylemek akran zorbalığıdır.” (Ö 14)

Uygulama öncesi öğrenci görüşlerinde akran zorbalığı daha çok fiziksel eylemlerle (örn. vurma, itme, dövme) tanımlanmakta ve tanımlar genellikle gözle görülür zarar verici davranışlara odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra birkaç öğrenci sözel saldırı, dışlama veya tehdit gibi diğer zorbalık türlerine de değinmişse de bu görüşler sınırlı sayıda kalmıştır. Tanımlar çoğunlukla tek boyutlu ve davranışsal düzeyde kalmaktadır.

Uygulama sonrası ise fiziksel ve sözel zarar verme davranışlarına ek olarak, öğrencilerin zorbalığı daha yapısal ve ilişkisel bir çerçevede ele almaya başladığı görülmektedir. “Süreklilik”, “kasıtlılık”, “güç dengesizliği” gibi zorbalığın literatürde yer alan ayırt edici özellikleri tanımlarda sıkça yer almakta; bu da öğrencilerin kavramsal düzeyde daha derin ve analitik bir anlayış geliştirdiklerini göstermektedir. Ayrıca, yemeğini alma, sırayı kapmak gibi günlük yaşamdan somut ve çeşitli örnekler de tanımlara yansımıştır.

Sonuç olarak, uygulama sonrası görüşlerde hem kavramın kapsamı genişlemiş, hem de tanımlarda bilişsel derinlik artmıştır. Bu durum, yapılan uygulamanın öğrencilerin akran zorbalığını daha çok boyutlu şekilde anlamalarına katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 19’da verilmiştir:

Tablo 19. Katılımcıların uygulama sonrası “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık Algısı			30	
	Bazen zorbalık olması		25	
		Davranışa, sürekliliğe veya niyete göre değişmesi	25	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29
	Tümünün zorbalık olması		3	
		Evet, hepsinin zorbalık olması	3	Ö6, Ö11, Ö21
	Kısmen zorbalık olarak görme (duruma bağlı)		1	
		Belirli örnekler dışında zorbalık sayılmaması	1	Ö27
	Belirtmeyen / farklı duygusal yanıt		1	

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
		Zorbalık tanımı yerine duygu ifadesi	1	Ö26

Tablo 19 incelendiğinde katılımcıların “Peki sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışların hepsi zorbalık mıdır?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, dört kategori, dört kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 30 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Algısı” temasında “Bazen zorbalık olması” (f = 25), “Tümünün zorbalık olması” (f = 3), “Kısmen zorbalık olarak görme (duruma bağlı)” (f = 1) ve “Belirtmeyen / farklı duygusal yanıt” (f = 1) kategorileri oluşmuştur. “Bazen zorbalık olması” kategorisinde “Davranışa, sürekliliğe veya niyete göre değişmesi” (f = 25) kodu yer almaktadır. Bu kod ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Hayır sürekli yaparsak zorbalık olur.” (Ö 15)

“Tümünün zorbalık olması” kategorisinde “Evet, hepsinin zorbalık olması” (f = 3) kodu yer almaktadır. “Evet, hepsinin zorbalık olması” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Evet hepsi zorbalıktır.” (Ö 21)

“Kısmen zorbalık olarak görme (duruma bağlı)” kategorisinde “Belirli örnekler dışında zorbalık sayılmaması” (f = 1) kodu yer almaktadır. Bu kod ile ilgili Ö 27’nin görüşü şu şekildedir:

“Vurma zorbalıktır ama diğer davranışlar zorbalık değil.” (Ö 27)

“Belirtmeyen / farklı duygusal yanıt” kategorisinde “Zorbalık tanımı yerine duygu ifadesi” (f = 1) kodu yer almaktadır. Bu kod ile ilgili Ö 26’nın görüşü aşağıda verilmiştir:

“Üzgün hissedirim.” (Ö 26)

Uygulama öncesi görüşlerde öğrencilerin büyük çoğunluğu (23 öğrenci) bu tür kötü davranışların tamamını doğrudan zorbalık olarak tanımlamıştır. Bu ifadeler genellikle kısa ve genelleyici biçimdedir (örneğin: “Evet”, “Evet, hepsinin zorbalık olması”).

Sadece birkaç öğrenci, bağlama ve niyete dikkat çekerek “her zaman zorbalık olmayabilir” şeklinde ayırım yapmıştır.

Uygulama sonrası ise öğrencilerin büyük çoğunluğu (25 öğrenci), şiddet ve saldırganlığın her zaman zorbalık olmadığını, bunun niyete, sürekliliğe ve güç dengesine bağlı olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Tanımlar daha analitik hâle gelmiş, öğrenciler zorbalığın “süreklilik”, “kast”, “yanlışıyla olma durumu” gibi boyutlarını dile getirerek kavramın bağlamsal yapısını daha iyi kavradıklarını göstermiştir.

Sonuç olarak, uygulama öncesinde öğrenciler zorbalık kavramını daha mutlak ve genel biçimde değerlendirirken, uygulama sonrasında görüşler daha eleştirel, duruma bağlı ve çok boyutlu hâle gelmiştir. Bu farklılık, eğitimin öğrencilerde kavramsal ayırım yapma becerisini geliştirdiğini göstermektedir.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 20’de verilmiştir:

Tablo 20. Katılımcıların uygulama sonrası “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık			43	
Deneyiminin Etkisi	Olumsuz duygular	Kötü hissetme	22	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö9, Ö12, Ö14, Ö16, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29
		Üzgün hissetme	13	Ö1, Ö5, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö18, Ö19, Ö26, Ö27
		Güçsüz hissetme	2	Ö7, Ö24
		Kızgın / sinirli hissetme	2	Ö8, Ö9
		Kalbin kırılması / kırgınlık	2	Ö4, Ö8
		Korkmuş hissetme	1	Ö23
		İstenmeme / dışlanmışlık	1	Ö17

Tablo 20 incelendiğinde katılımcıların “Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, bir kategori, yedi kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 43 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Deneyiminin Etkisi” temasında “Olumsuz duygular” (f = 43) kategorisi bulunmaktadır. “Olumsuz duygular” kategorisinde “Kötü hissetme” (f = 22), “Üzgün hissetme” (f = 13), “Güçsüz hissetme” (f = 2), “Kızgın / sinirli hissetme” (f = 2), “Kalbin kırılması / kırgınlık” (f = 2), Korkmuş hissetme” (f = 1) ve “İstenmeme / dışlanmışlık” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Kötü hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kötü hissedirim.” (Ö 20)

“Üzgün hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Üzgün ve kötü hissedirim.” (Ö 1)

“Güçsüz hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Kendimi çok güçsüz hissedirim.” (Ö 7)

“Kızgın / sinirli hissetme” ve “Kalbin kırılması / kırgınlık” kodları ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Üzgün, kırgın ve kızgın hissedirim.” (Ö 8)

“Korkmuş hissetme” kodu ile ilgili Ö 23’ün görüşü aşağıda verilmiştir:

“... o kişi beni korkutup kimseye sakın anlatma derse daha da kötü hissedirim.” (Ö 23)

“İstenmeme / dışlanmışlık” kodu ile ilgili Ö 17’nin görüşü aşağıda verilmiştir:

“Kendimi kötü durumda hissedirim ve o kişi beni korkutup kimseye sakın anlatma derse daha da kötü hissedirim.” (Ö 17)

Uygulama öncesinde öğrencilerin büyük çoğunluğu zorbalığa uğramaları durumunda kendilerini kötü ve üzgün hissedeceklerini belirtmiş, ifadeler sıklıkla kısa ve genel kalmıştır (örn. “Kötü hissedirim”, “Üzülürüm”). Az sayıda öğrenci ise kalbin kırılması, yalnızlık, dışlanma, ağlama gibi daha özel duygusal ifadeler kullanmıştır. Duygular ağırlıklı olarak pasif ve içe dönük hislerle sınırlı kalmıştır.

Uygulama sonrası ise öğrencilerin tanımladığı duygular daha çeşitlenmiş ve katmanlı hale gelmiştir. Kötü ve üzgün hissetmenin yanı sıra, kırgınlık, güçsüzlük, kızgınlık, korku ve istenmeme gibi özgül ve durumsal hisler daha görünür olmuştur. Ayrıca bazı öğrenciler, zorbalığa uğradığında arkadaş desteği olup olmamasına bağlı olarak hislerinin değişebileceğini belirtmiş, yani duygusal tepkilerini sosyal destek bağlamında değerlendirmiştir.

Sonuç olarak, uygulama öncesi duygular genellikle basit ve genel tanımlarla sınırlıyken, uygulama sonrasında öğrenciler zorbalık deneyimine karşı daha farkında, duygu çeşitliliği yüksek ve durumsal koşulları dikkate alan ifadeler kullanmıştır. Bu fark, uygulamanın duygusal farkındalığı artırıcı etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21. Katılımcıların uygulama sonrası “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tanık Olma Durumu			37	
	Duygusal tepkiler		25	
		Üzülme / kötü hissetme / şaşkınlık	24	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö28, Ö29
		Sinirlenme	1	Ö27
	Davranışsal tepkiler		11	
		Yardım etme / koruma / savunma / bildirme	11	Ö1, Ö3, Ö6, Ö13, Ö20, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö28
	Şiddetle karşılık verme		1	
		Zorbalık yapana aynı şekilde davranma	1	Ö7

Tablo ... incelendiğinde katılımcıların “Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, üç kategori, dört kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 37 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tanık Olma Durumu” temasında “Duygusal tepkiler” (f = 25), “Davranışsal tepkiler” (f = 11), “Şiddetle karşılık verme” (f = 1) kategorileri bulunmaktadır. “Duygusal tepkiler” kategorisinde “Üzülme / kötü hissetme / şaşkınlık” (f = 24) ve “Sinirlenme” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Üzülme / kötü hissetme / şaşkınlık” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Üzgün hissedirim.” (Ö 2)

“Sinirlenme” kodu ile ilgili Ö 27’nin görüşü aşağıda verilmiştir:

“Sinirlenirim.” (Ö 27)

“Davranışsal tepkiler” kategorisinde “Yardım etme / koruma / savunma / bildirme” (f = 11) kodu yer almaktadır. “Yardım etme / koruma / savunma / bildirme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Yanlış yaptığımı söylerim.” (Ö 20)

“Şiddetle karşılık verme” kategorisinde “Zorbalık yapana aynı şekilde davranma” (f = 1) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapana aynı şekilde davranma” kodu ile ilgili Ö 7’nin görüşü şu şekildedir:

“Ben de ona aynı zorbalığı yaparım.” (Ö 7)

Uygulama öncesinde öğrenciler, bir arkadaşlarına zorbalık yapıldığını gördüklerinde çoğunlukla üzülme, kötü hissetme ve şaşırma gibi temel duygusal tepkiler verdiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, yalnızca az sayıda öğrenci bu duyguların ötesine geçerek aktif bir şekilde yardım etme, öğretmene bildirme veya müdahale etme gibi davranışsal tepkiler ortaya koymuştur. Duygusal tepkiler çoğunlukla kısa ve geneldir (“Kötü hissedirim”, “Üzülürüm”).

Uygulama sonrası ise benzer duygusal tepkiler sürmekle birlikte (yine yaygın olarak üzülme, kötü hissetme), bu duyguların yanında davranışsal tepkilerde belirgin bir artış görülmüştür. Öğrenciler yalnızca üzülmeyle kalmamış, zorbalığa uğrayan arkadaşına

destek olma, öğretmene bildirme, zorbalık yapanı uyarma ve savunma gibi aktif müdahale stratejileri geliştirmiştir. Ayrıca, uygulama öncesine kıyasla daha fazla öğrenci zorbalığa karşı arkadaşını savunmayı açıkça ifade etmiş, bazıları ise “onu hemen korurum”, “arkadaşımı kurtarmaya çalışırım” gibi güçlü cümlelerle yanıt vermiştir. Buna karşılık sadece bir öğrenci zorbalık yapan kişiye aynı şekilde karşılık vereceğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak, uygulama sonrasında öğrencilerin duygusal farkındalıklarının korunarak devam ettiği, ancak bu farkındalığa davranışsal tepki kapasitesinin de eklendiği ve öğrencilerin pasif gözlemciler olmaktan çıkıp aktif müdahalecilere dönüştüğü söylenebilir. Bu durum, uygulamanın empati ve sosyal sorumluluk duygularını destekleyici etkisini göstermektedir.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 22’de verilmiştir:

Tablo 22. Katılımcıların uygulama sonrası “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” Sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalık Yapanın Hissiyatı			31	
	Olumlu duygular		20	
		İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme	20	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö18, Ö19, Ö22, Ö24, Ö25, Ö27, Ö28
	Olumsuz duygular		6	
		Kötü/kızgın/pişman/nefsiyle baş edemeyen hissetme	6	Ö7, Ö20, Ö21, Ö22, Ö26, Ö29
	Karmaşık algı		3	
		Güçlü hissetme/gülme/umursamazlık	3	Ö10, Ö17, Ö23
	Belirsizlik/kararsızlık		2	
		Kararsızlık/emin olmama	2	Ö5, Ö16

Tablo 22 incelendiğinde katılımcıların “Sence zorbalık yapanlar ne hissediyorlar?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, dört kategori, dört kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 31 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalık Yapanın Hissiyatı” temasında “Olumlu duygular” (f = 20), “Olumsuz duygular” (f = 6), “Güçlü hissetme, gülme, umursamazlık” (f = 3) ve “Kararsızlık, emin olmama” (f = 2) kategorileri bulunmaktadır. “Olumlu duygular” kategorisinde “İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme” (f = 20) kodu yer almaktadır. “İyi/güzel/mutlu/eğlenceli hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“İyi hissediyor olabilirler.” (Ö 4)

“Olumsuz duygular” kategorisinde “Kötü, kızgın, pişman, nefsiyle baş edemeyen hissetme” (f = 6) kodu yer almaktadır. “Kötü, kızgın, pişman, nefsiyle baş edemeyen hissetme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Onlar bence zorbalık yaptıkları için kendilerini güçsüz hissedip kendilerine kızıyor olabilirler.” (Ö 29)

“Karmaşık algı” kategorisinde “Güçlü hissetme, gülme, umursamazlık” (f = 3) kodu yer almaktadır. “Güçlü hissetme, gülme, umursamazlık” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Bence biz cüceymişiz de onlar çok güçlüymüş gibi hissediyor olabilirler.” (Ö 23)

“Belirsizlik/kararsızlık” kategorisinde “Kararsızlık, emin olmama” (f = 2) kodu yer almaktadır. “Kararsızlık, emin olmama” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Bilmem ama bazıları bilerek yaptığı için üzgün ya da kötü hissetmiyordur. Ama bazıları da akran zorbalığı yaptığını bilmediği için ne yaptığını fark etmiyor olabilir.” (Ö 5)

Uygulama öncesinde öğrenciler, zorbalık yapan kişilerin kendilerini çoğunlukla iyi, mutlu, eğlenceli hissedeceğini ifade etmiştir. 16 öğrenci bu doğrultuda olumlu duygular belirtmiş, yalnızca 5 öğrenci kötü, pişman veya bencil hissettiklerini söylemiştir. 6 öğrenci ise zorbalık yapanların ne hissettiklerini bilemediğini ifade ederek kararsız kalmıştır. Genel olarak ifadeler yüzeysel düzeyde kalmış ve davranışın ardındaki psikolojik süreçlere dair sınırlı bir kavrayış sergilenmiştir.

Uygulama sonrasında ise benzer şekilde çoğunluk (20 öğrenci) zorbalık yapanların kendilerini iyi, mutlu, eğlenmiş hissettiğini belirtmiştir. Ancak bu ifadeler daha çok gözlem ve çıkarıma dayalı hâle gelmiş, örneğin öğrenciler onların “iyi bir şey yaptıklarını zannettiklerini”, “komik olduklarını düşündüklerini” veya “hoşlarına gittiği için güldüklerini” söyleyerek zorbalık yapanların bilişsel süreçlerine de işaret etmişlerdir. Bunun yanında, 6 öğrenci zorbalık yapanların kendilerini kötü, kızgın, pişman ya da nefsiyle baş edemeyen biri olarak hissettiklerini ifade etmiştir. Yeni olarak, 3 öğrenci zorbalık yapanların kendilerini güçlü, umursamaz veya komik hissettiklerini belirterek “karmaşık algılar” kategorisine katkı sunmuştur. Bu durum, öğrencilerin zorbalık yapan kişilerin motivasyonlarını daha katmanlı ve çok boyutlu değerlendirdiklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, her iki dönemde de olumlu duygular baskın görünse de uygulama sonrasında öğrencilerin zorbalık yapanların iç dünyasına dair daha derinlikli, yorumlayıcı ve bağlamsal farkındalık taşıyan ifadeler kullandıkları dikkat çekmektedir. Bu değişim, eğitimin öğrencilerin empatik bakış açılarını ve psikolojik çözümleme becerilerini geliştirdiğini göstermektedir.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?”

Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 23’de verilmiştir:

Tablo 23. Katılımcıların uygulama sonrası “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tepki B biçimleri			43	
	Yardım arama		15	
		Öğretmene / aileye / bir büyüğe söyleme	14	Ö3, Ö9, Ö10, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö18, Ö19, Ö23, Ö25, Ö26, Ö27, Ö28
		Yardım isteme	1	Ö 17
	Zorbayı uyarmak / konuşmak		13	
		Uyarma / konuşarak anlatma	13	Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö12, Ö13, Ö18, Ö19, Ö22, Ö24, Ö29
	Kendini savunma		9	
		Kendini koruma / karşı gelme	9	Ö2, Ö3, Ö8, Ö10, Ö12, Ö13, Ö21, Ö22, Ö29
	Kaçma / uzaklaşma		4	
		Kaçma / hızla uzaklaşma / korku	4	Ö13, Ö17, Ö20, Ö21
	Karşılık verme		2	
		Zorbalık yapma/aynısını yapma	2	Ö7, Ö11

Tablo 23 incelendiğinde katılımcıların “Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, beş kategori, altı kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 43 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tepki B biçimleri” temasında “Yardım arama” (f = 15), “Zorbayı uyarmak / konuşmak” (f = 13), “Kendini savunma” (f = 9), “Kaçma/uzaklaşma” (f = 4), “Karşılık verme” (f = 2) kategorileri bulunmaktadır. “Yardım arama” kategorisinde “Öğretmene / aileye / bir büyüğe söyleme” (f = 14) ve “Yardım isteme” (f = 1) kodları yer almaktadır. “Öğretmene / aileye / bir büyüğe söyleme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Önce onu uyarırım ama devam ederse size anlatırım.” (Ö 19)

“Yardım isteme” kodu ile ilgili Ö 17’nin görüşü şu şekildedir:

“Önce kaçarım, peşimden gelirse birinden yardım isterim.” (Ö 17)

“Zorbayı uyarmak / konuşmak” kategorisinde “Uyarma / konuşarak anlatma” (f = 13) kodu yer almaktadır. “Uyarma / konuşarak anlatma” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Ona yaptığının kötü bir şey olduğunu ve yapmaması gerektiğini söylerim.”
(Ö 6)

“Kendini savunma” kategorisinde “Kendini koruma/savunma” (f = 9) kodu yer almaktadır. “Kendini koruma/savunma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Ona karşı çıkarım.” (Ö 2)

“Kaçma/uzaklaşma” kategorisinde “Kaçma / hızla uzaklaşma / korku” (f = 4) kodu yer almaktadır. “Kaçma / hızla uzaklaşma / korku” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Dur derim, bana yaklaşılamazsın derim ve hızla oradan uzaklaşıyorum.” (Ö 21)

“Karşılık verme” kategorisinde “Zorbalık yapma/aynısını yapma” (f = 2) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapma/aynısını yapma” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Ben de aynısını ona yaparım.” (Ö 11)

Uygulama öncesi verilerde öğrencilerin en sık başvurduğu tepki biçimi, zorbalık karşısında yardım arama olmuştur. 17 öğrenci öğretmene, aileye, bir büyüğe ya da bir arkadaşına söyleyeceğini ifade etmiştir. Bunun dışında kendini savunma (6 öğrenci), zorbayı uyarma/konuşma (7 öğrenci), kaçma/uzaklaşma (4 öğrenci) ve daha az oranda karşılık verme (2 öğrenci) eğilimleri görülmektedir. Yardım arama davranışı çoğunlukla “öğretmene giderim” gibi kısa ve doğrudan ifadelerle sınırlı kalmıştır. Savunma veya uyarma gibi davranışlar ise daha yüzeysel ve çoğunlukla içgüdüsel düzeyde dile getirilmiştir.

Uygulama sonrasında ise yine en sık görülen tepki yardım arama davranışı olmuş (14 öğrenci), ancak bu defa ifadelerde farklı bağlamlar (nöbetçi öğretmen, müdür, anne-baba) daha açık biçimde belirtilmiştir. Ayrıca kendini savunma ve zorbayı uyarmak/konuşmak davranışları belirgin şekilde artmıştır. Öğrenciler, zorbalığa karşı sadece pasif bir yardım arayışında kalmamış, aynı zamanda duygularını açıkça ifade eden, zorbalığa doğrudan ve sözlü tepkilerle karşılık veren ifadeler kullanmıştır. Örneğin: “Tatlı bir dille söylerim”, “Sen bana neden böyle kötü bir şey yapıyorsun?”, “Bu yaptığın çok yanlış”.

Uygulama sonrası ayrıca “net kelimelerle bir daha yapmamasını söylerim” gibi kendine güvenen ve sınır koyan tepkiler daha görünür hale gelmiştir. Zorbalık karşısında aktif iletişim becerileri ve empati temelli uyarı cümleleri uygulama öncesine göre belirgin şekilde gelişmiştir.

Sonuç olarak, her iki dönemde de yardım arama davranışı baskın olsa da uygulama sonrasında öğrenciler daha karmaşık, etkili ve çok yönlü stratejiler geliştirmiştir. Bu değişim, uygulamanın sadece farkındalık değil aynı zamanda problem çözme ve iletişim becerilerini de artırdığını göstermektedir.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 24’de verilmiştir:

Tablo 24. Katılımcıların uygulama sonrası “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Tepkiler	Paylaşım kanalları		84	
			84	
		Anne-baba	26	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö18, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö28, Ö29
		Öğretmen	26	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö27, Ö28, Ö29
		Arkadaş	16	Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö10, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö23, Ö24, Ö26
		Müdür / müdür yardımcısı	10	Ö3, Ö9, Ö10, Ö13, Ö22, Ö24, Ö26, Ö28
		Rehberlik servisi	3	Ö10, Ö13, Ö28
		Kardeş / abi	3	Ö1, Ö20, Ö23

Tablo 24 incelendiğinde katılımcıların “Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, bir kategori, altı kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 84 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Akran Zorbalığına Tepkiler” temasında “Paylaşım kanalları” (f = 84) kategorisi bulunmaktadır. “Paylaşım kanalları” kategorisinde “Anne-baba” (f = 26), “Öğretmen” (f = 26), “Arkadaş” (f =

16), “Müdür/müdür yardımcısı” (f = 10), “Rehberlik servisi” (f = 3) ve “Kardeş/abi” (f = 3) kodları yer almaktadır. “Anne-baba” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“En başta öğretmenime, babama, anneme ve sır tutan arkadaşlarıma anlatırım.” (Ö5)

“Öğretmen” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Anneme, babama ve öğretmenime anlatırım.” (Ö 6)

“Arkadaş” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Öğretmene, müdüre, müdür yardımcısına, rehberlik servisine ve arkadaşlarıma bir de izleyicilere anlatırım.” (Ö 10)

“Müdür/müdür yardımcısı” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Öğretmenime, müdüre, müdür yardımcısına, anneme ve babama anlatırım.” (Ö 9)

“Rehberlik servisi” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Annemle, babamla, öğretmenimle, müdürle, müdür yardımcısıyla ve rehberlik öğretmeniyle paylaşıyorum.” (Ö 13)

“Kardeş/abi” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Size, en yakın arkadaşıma, anneme, babama ve kardeşime anlatırım.” (Ö 23)

Uygulama öncesi dönemde öğrencilerin akran zorbalığını en çok anne-baba (f=20) ve öğretmen (f=18) ile paylaşacaklarını belirttikleri görülmektedir. Bu iki kanal açık ara en çok tercih edilenlerdir. Ayrıca bazı öğrenciler arkadaşları (f=10), müdür veya müdür yardımcısı (f=4) ve kardeş/abi (f=2) gibi seçenekleri de dile getirmiştir. Görüşlerin çoğunda, paylaşım tercihi sadece kişi düzeyinde belirtilmiş olup bu kişilere güven vurgusu ön plandadır (örn. “Annemle ve babamla paylaşıyorum.”).

Uygulama sonrası ise bu eğilim güçlenerek devam etmiştir. Anne-baba (f=26) ve öğretmen (f=26) ile paylaşma tercihi daha da yaygınlaşmıştır. Ayrıca arkadaş (f=16) ve müdür/müdür yardımcısı (f=10) gibi diğer kanallar da daha sık dile getirilmiştir.

Önemli bir değişim olarak, uygulama sonrasında rehberlik servisine (f=3) de başvurulabileceği belirtilmiş ve paylaşım biçimleri daha ayrıntılı ve çok yönlü hale gelmiştir. Katılımcı ifadelerinde çok sayıda kişiyle birlikte paylaşma, güven duyulan çevrenin genişlemesi ve destek arama bilincinin artması dikkat çekmektedir (örn. “Öğretmene, müdüre, müdür yardımcısına, rehberlik servisine ve arkadaşlarıma anlatırım.”).

Bu bulgular uygulama sonrasında öğrencilerin sosyal destek kaynaklarını daha çok fark ettiklerini, sadece aile ya da öğretmenle sınırlı kalmaksızın daha çeşitli ve uygun paylaşım kanalları geliştirdiklerini göstermektedir. Ayrıca, bu kanallarla ilgili güven ifadeleri daha güçlü bir şekilde dile getirilmiş, paylaşım davranışı daha bilinçli ve planlı hale gelmiştir. Bu yönüyle uygulama, öğrencilerin zorbalıkla başa çıkmada yalnız olmadıklarını hissetmelerine ve destek sistemlerini etkin biçimde kullanmalarına katkı sağlamıştır.

Katılımcıların Uygulama Sonrası “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” Sorusuna İlişkin Görüşleri

Katılımcıların uygulama sonrası “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri Tablo 25’de verilmiştir:

Tablo 25. Katılımcıların uygulama sonrası “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Frekans	Katılımcılar
Zorbalığa Tepkiler			33	
	Uyarı		15	
		Zorbalık yapma uyarma	15	Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö20, Ö22, Ö28
	Öğretmene bildirme		11	
		Öğretmene ya da yetkiliye söyleme	11	Ö3, Ö5, Ö7, Ö14, Ö18, Ö22, Ö23, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29
	Yardım etme		5	
		Mağdura yardım etme	5	Ö8, Ö19, Ö21, Ö24, Ö29
	Şiddetle karşılık verme		2	
		Zorbalık yapana zorbalık yapma	2	Ö7, Ö26

Tablo 25 incelendiğinde katılımcıların “Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna ilişkin görüşleri kapsamında bir tema, dört kategori, dört kod ve bu görüşlere ilişkin toplam 33 ifade ortaya çıktığı görülmektedir. “Zorbalığa Tepkiler” temasında “Uyarı” (f = 15), “Öğretmene bildirme” (f = 11), “Yardım etme” (f = 5), “Şiddetle karşılık verme” (f = 2), kategorileri bulunmaktadır. “Uyarı” kategorisinde “Zorbalık yapanı uyarma” (f = 15) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapanı uyarma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Yanına gidip yaptığının doğru bir şey olmadığını anlatmaya çalışırım.” (Ö 15)

“Öğretmene bildirme” kategorisinde “Öğretmene ya da yetkiliye söyleme” (f = 11) kodu yer almaktadır. “Öğretmene ya da yetkiliye söyleme” kodu ile ilgili örnek görüş şu şekildedir:

“Bırak arkadaşımı yoksa seni öğretmene söyleyeceğim.” (Ö 25)

“Yardım etme” kategorisinde “Mağdura yardım etme” (f = 5) kodu yer almaktadır. “Mağdura yardım etme” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Arkadaşım olsa da olmasa da neden arkadaşıma böyle bir şey yapıyorsun diyerek onu korurum.” (Ö 24)

“Şiddetle karşılık verme” kategorisinde “Zorbalık yapana zorbalık yapma” (f = 2) kodu yer almaktadır. “Zorbalık yapana zorbalık yapma” kodu ile ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Sessiz kalmam, arkadaşımın yanına gidip arkadaşına ne yapıyorsa ben de aynısını ona yaparım.” (Ö 7)

Uygulama öncesi dönemde öğrencilerin zorbalığa tanık olduklarında verdikleri tepkiler beş ana davranış kategorisine ayrılmıştır: zorbalık yapanı uyarma (f=10), mağdura yardım etme (f=6), öğretmene bildirme (f=10), şiddetle karşılık verme (f=1) ve pasif tutum (f=1). Görüşlerde genellikle “yapma derim”, “öğretmene söylerim” gibi kısa ve doğrudan cümleler kullanılmıştır. Bazı katılımcılar aynı anda hem yardım etme hem de uyarma davranışı göstereceğini ifade etmiştir.

Uygulama sonrasında öğrencilerin ifadeleri daha duygusal, empatik ve bilinçli hale gelmiştir. Uyarı cümleleri daha net ve açıklayıcı olmuş, öğretmene bildirme kararları daha sistematik ve kararlı şekilde ifade edilmiştir. Örneğin “Seni öğretmenime söylerim” ya da “Yanına gidip yaptığının doğru bir şey olmadığını anlatmaya çalışırım” gibi hem açık hem de karşıdakini düşündüren ifadeler yer almaktadır.

Uygulama sonrası görüşlere ilişkin kelime bulutu Şekil 4’te verilmiştir:



117

Uygulama öncesi ve sonrası kelime bulutları incelendiğinde, “görüşme”, “çalışma”, “zorbalık”, “kötü”, “davranışların”, “saldırganlık”, “güvenirsin” ve “hissederim” gibi temel kavramların her iki dönemde de yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu benzerlikler, öğrencilerin zorbalık konusundaki genel farkındalıklarının uygulama öncesinde de mevcut olduğunu göstermektedir. Ayrıca, “öğretmenim”, “anneme”, “babamla”, “paylaşıyorum” gibi destek arama yollarına dair ifadelerin her iki görselde de yer alması, öğrencilerin yardım alma eğilimlerinin sürekliliğini ortaya koymaktadır. “Uyarırım”, “anlatırım”, “korurum”, “isterim” gibi eylem belirten fiillerin her iki bulutta yer alması da çocukların zorbalık karşısında çözüm odaklı tutumlarını sürdürdüklerine işaret etmektedir.

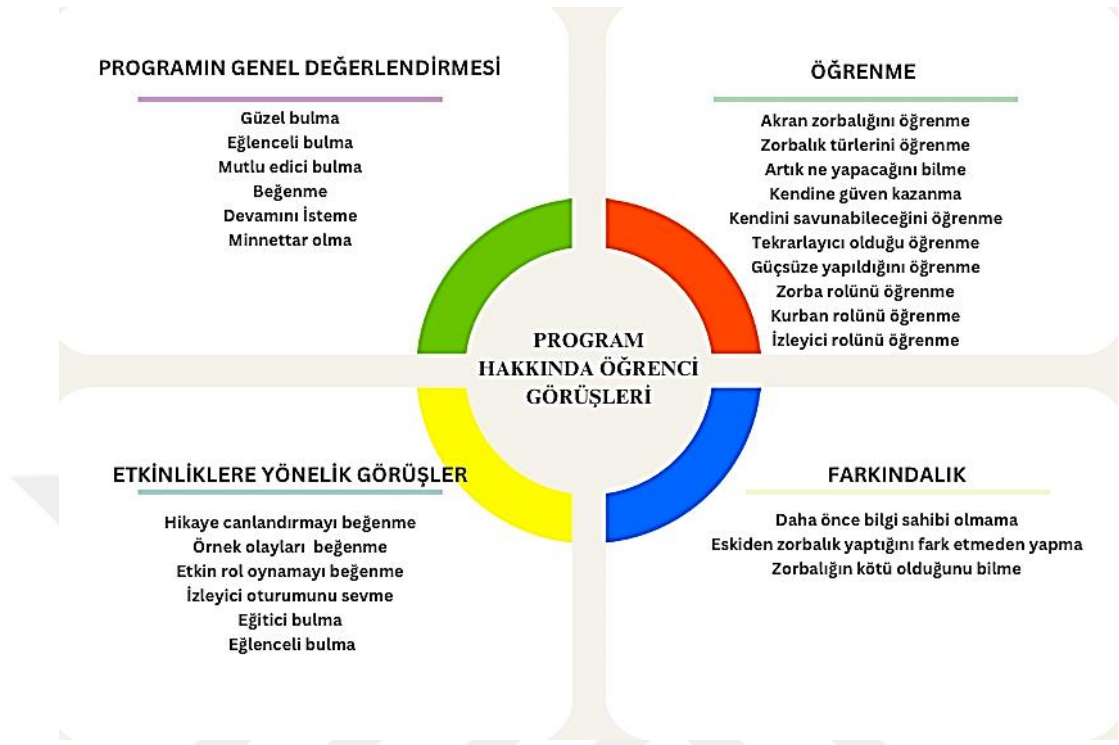
Uygulama sonrası kelime bulutunda, “müdür”, “müdürle”, “nöbetçi”, “teneffüs”, “öğretmenimle” gibi okulun kurumsal yapısına ilişkin ifadelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin zorbalığı bireysel bir sorun olarak değil, aynı zamanda okul ortamında ele alınması gereken yapısal bir mesele olarak görmeye başladıklarını göstermektedir. Ayrıca, “tekrar”, “sürekli”, “bilerek”, “kasıtlı”, “zorla” gibi ifadelerin öne çıkması, öğrencilerin zorbalığın süreklilik ve kasıt boyutlarını daha net bir şekilde tanımladıklarını ortaya koymaktadır. “Küçüklere”, “güçsüzlere”, “doğru”, “yardımcı”, “yanlış” gibi yeni kavramların eklenmesi ise çocukların daha empatik, eleştirel ve değerlendirici bir bakış açısı geliştirdiklerini düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, uygulama sonrasında öğrencilerin zorbalık konusundaki farkındalıklarının daha derinlikli ve yapılandırılmış hâle geldiği görülmektedir. Bireysel duygusal ifadelerden kurumsal sorumluluklara ve davranışsal ayrıntılara doğru bir geçiş söz konusudur. Zorbalığın sürekliliği, niyeti ve toplumsal etkileri gibi boyutların daha açık bir şekilde tanımlanması, uygulamanın öğrencilerin düşünsel gelişimlerine ve çözüm üretme becerilerine olumlu katkı sağladığını göstermektedir.

4.5. 5. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik öğrenci görüşleri nelerdir? olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri içerik analizi yapılarak

değerlendirilmiştir. Şekil 5'te öğrencilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” sorusuna verilen yanıtların içerik analizi gösterilmektedir.



Şekil 5. Öğrencilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” Sorusuna Verilen Yanıtların İçerik Analizi

Yapılan içerik analizine göre öğrencilerin program ile ilgili görüşleri dört kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler programın genel değerlendirilmesi, öğrenme, etkinlikler ve farkındalık kategorileridir.

Kategori 1: Programın Genel Değerlendirmesi

- Güzel bulma
- Eğlenceli bulma
- Mutlu edici bulma
- Beğenme
- Devamını İsteme
- Minnettar olma

Kategori 2: Öğrenme

- Akran zorbalığını öğrenme
- Zorbalık türlerini öğrenme
- Artık ne yapacağını bilme
- Kendine güven kazanma
- Kendini savunabileceğini öğrenme
- Tekrarlayıcı olduğu öğrenme
- Güçsüze yapıldığını öğrenme
- Zorba rolünü öğrenme
- Kurban rolünü öğrenme
- İzleyici rolünü öğrenme

Kategori 3: Farkındalık

- Daha önce bilgi sahibi olmama
- Eskiden zorbalık yaptığını fark etmeden yapma
- Zorbalığın kötü olduğunu bilme

Kategori 4: Etkinliklere Yönelik Görüşler

- Hikâye canlandırmayı beğenme
- Örnek olayları beğenme
- Etkin rol oynamayı beğenme
- İzleyici oturumunu sevmeye
- Etkinlikleri eğitici bulma

Öğrencilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” sorusuna verilen yanıtların aşağıda belirtilmiş ve yorumlanmıştır.

Çocuklardan gelen “*En çok canlandırmalar güzeldi. ... Keşke biraz daha canlandırma olsaydı.*”, “*Son olarak çok eğlenceliydi. ... Önceden de kendimi savunacağımı biliyordum.*”, “*4. oturumu çok sevdim. ... Çok eğlenceliydi.*”, “*En güzel bölümü canlandırmalar olduğu yerlerdi. ... Çok eğlenceliydi.*”, “*Bence en güzel kısmı örnek hikayelerdi. Çok eğlenceliydi.*”, “*En beğendiğim şey tiyatro yapmaktı. Çok*

eğlenceliydi.”, “En sevdiğim oturum 3. oturumdu. ... Çok eğlenceliydi.”, “Ben Mehmet’in hikayesini sevdim. ... Tiyatroları çok sevdim.”, “En çok tiyatroyu beğendim.”, “Okuduğumuzu canlandırmak çok güzeldi.”, “En güzel bölüm çikolatayı zorla aldığı canlandırmaydı.”; ifadeleri öğrencilerin büyük çoğunluğunun, eğitimin canlandırma ve tiyatro bölümlerini “en etkili” veya “en eğlenceli” bulduğunu göstermektedir. Bu da etkileşimin ve çocuğun aktif rol aldığı etkinliklerin akran zorbalığı gibi soyut bir konuyu somut örneklerle aktarmada ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

“Ben bilmiyordum sonra öğrendim. Akran zorbalığını öğrendim. Sürekli yapılırsa akran zorbalığı olur.”, “Ben de eskiden zorbalığı öğrenmek isterdim. İyi ki öğrenmişim.”, “Bilmiyordum. Faydalı oldu.”, “Akran zorbalığının ne olduğunu öğrendim. Zorbalığa uğradığımızda ne yapacağımız hakkında çok faydalı olacak.”, “Akran zorbalığının ne olduğunu öğrendim.”, “Artık akran zorbalığının ne olduğunu anladım. Çok eğlenceliydi.”, “Akran zorbalığı tekrarlayıcıdır. Zorbalığa uğrarsam zorbaya bu yaptığın iyi bir davranış değil derim.”, “Akran zorbalığı sürekli yapılan davranıştı. Akran zorbalığının ne olduğunu öğrendim.”, “Zorbalığı hiç bilmiyordum ama artık öğrendim.”, “Zorbalığın sürekli ve kendimizden güçsüzlere yapıldığını öğrendim.”, “Aynı kişi yapıldığını öğrendim. Kendinden güçsüzlere yapıldığını öğrendim. Bilerek yapıldığını öğrendim. Zorbalıkta zorba olduğunu öğrendim. Zorbalıkta kurbanlar olduğunu öğrendim. Zorbalıkta izleyiciler olduğunu öğrendim.” yanıtları birçok öğrencinin, programdan önce “zorbalığın ne olduğu” konusunda bilgisizken; dersler sayesinde tanımını, zorbalığın tekrarlayıcı olma özelliğini ve hedefinin güçsüzler olduğunu öğrendiğini göstermektedir. Bu bulgular, programın temel amacı olan “farkındalık kazandırma” hedefine ulaştığını göstergesidir.

“Çok güzeldi.”, “Güzeldi. Bence etkiliydi.”, “Çok güzeldi. Hepsi çok güzeldi.”, “Bence çok güzeldi.”, “Çok güzeldi. Bence güzeller güzeli bir şeydi.”, “Bence çok güzeldi. Bana çok faydalı oldu. En güzel bölümü canlandırmalar olduğu yerlerdi. Çok mutlu oldum. Çok eğlenceliydi.”, “Akran zorbalığı çok eğlenceliydi.”, “Bence çok güzeldi. Çok yararlı oldu. Bilmediğim şeyleri öğrendim. Çok eğlendim. Bari azıcık daha devam etseydi.”, “En beğendiğim şey tiyatro yapmaktı. Çok eğlenceliydi. Dersler çok güzeldi. Akran zorbalığı eğitimi çok güzel bir eğitimdi. Akran zorbalığını herkes bilmeli. Eğitim devam etmeli.”, “Bu eğitim güzeldir. Ben

Mehmet'in hikayesini sevdim. Bütün oturumları sevdim. Tiyatroları çok sevdim. Bence büyüyünce işimize yarar. Bir de büyüyünce çocuklarımıza öğretiriz.", "Güzeldi. Ne yapacağımızı öğrendik. Çok eğleneliydi. Bence eğleneliydi. En çok tiyatroyu beğendim.", "Beğendim.", "Oldukça eğleneliydi. Öğretmenim bunları bize öğrettiğiniz için teşekkür ederim.", "Bence çok faydalı oldu. Akran zorbalığı dersleri güzeldi. Bu derslerde çok eğlendik.", "Benim için çok güzeldi.", "Tüm oturumları beğendim. Çok eğleneliydi. Hepsi çok güzeldi.", "Dersler çok güzeldi. Derslerde mutlu olduk.", "Faydalı geldi. Güzeldi.", "Güzeldi. Çok eğleneliydi. İyi ki öğrendim." öğrenci ifadelerinde sıkça tekrarlanan "güzel", "eğleneli" ve "mutlu olduk" gibi vurgular, öğrencilerin derse duyuşsal olarak da olumlu yaklaştığını gösteriyor. Eğitimin samimi ve neşeli bir atmosferde geçtiği, bu sayede ilgilerini çektiği söylenebilir.

"Keşke devam etseydi.", "Bari azıcık daha devam etseydi.", "Eğitim devam etmeli.", "Devam etsin." öğrenci ifadeleri programın öğrenciler tarafından faydalı ve eğleneli bulunduğunu; yapılacak ek oturumların ya da yeni eğitimlerin öğrencileri son derece memnun edeceğini göstermektedir.

"Önceden de kendimi savunacağımı biliyordum.", "İyi ki öğrenmişim çünkü öğrenmeseydim farkında varmadan zorbalık yapabilirdim. Oldukça eğleneliydi. Öğretmenim bunları bize öğrettiğiniz için teşekkür ederim.", "Zorbalar zorbalığı kendinden güçsüzlere yaparlar. Zorbalar bize zorbalık yaparsa savunuruz. Zorbalığa uğrarsak üzgün hissederiz. Zorbalık kendinden küçüklere yapılır. Akran zorbalığı tekrarlayıcıdır. Zorbalığa uğrarsam zorbaya bu yaptığın iyi bir davranış değil derim.", "Artık bazılarında ne zaman zorbalık yapılacağını anladım. Akran zorbalığının ne olduğunu öğrendim.", "Artık zorbalığa uğrarsam ne yapacağımı bilirim." ifadeleri, programın öğrencilere "zorbalığa nasıl tepki verecekleri" ve "kimlerin kurban ya da zorba rolünde olabileceği" konularında bilinçlendirme ve farkındalık kazandırmada etkili olduğunu göstermektedir. Programın hem zorbalığa "maruz kaldıklarında" hem de "kendilerinin istemeden zorba olmayacakları" konularında etkili olduğu öğrenci ifadelerinden anlaşılmaktadır.

"En çok Ali'nin komik hikayesini beğendim.", "Zorbalık çok kötüdür. Parasını zorla istemek zorbalıktır.", "En güzel bölüm çikolatayı zorla aldığı canlandırmaydı.", "Zorla yemeğini almak zorbalıktır. Sırasını almak zorbalıktır. Derslerde mutlu olduk."

Dersler çok güzeldi. İtmek ve vurmak zorbalıktır.” ifadeleri, öğrencilerin eğitimdeki somut örnek ve hikâyeleri ne kadar iyi benimsediğini göstermektedir. Günlük yaşamdan alınan “parasını zorla istemek” veya “yemeğini zorla almak” gibi örneklerle zorbalığın açıklanması, bilginin kalıcı hâle gelmesine önemli katkı sağlamıştır. Örnek olay, hikâye, drama ve rol oynama gibi etkinlikler, öğrenciler için hem eğlenceli hem de kalıcı öğrenmeyi destekleyici yöntemler olmuştur.

Yapılan içerik analizine göre, öğrencilerin “Akran Zorbalığı Farkındalık Programı’na ilişkin görüşleri genel olarak olumlu yöndedir. Öğrenciler programı eğlenceli, öğretici ve faydalı olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların çoğu daha önce akran zorbalığı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, bu eğitim sayesinde konuyla ilgili hem kavramsal bilgi edindiklerini hem de ne zaman, nasıl tepki vermeleri gerektiğini öğrendiklerini ifade etmiştir. Zorbalığın tekrarlayıcı olduğu, aynı kişi tarafından yapıldığı, güç dengesizliği içerdiği gibi temel özelliklere dair bilgilerin öğrenciler tarafından doğru şekilde dile getirilmesi, programın bilişsel hedeflerine ulaştığını göstermektedir. Ayrıca tiyatro, canlandırma ve hikâye anlatımı gibi etkinliklerin öğrenciler tarafından özellikle beğenilmesi, öğrenmenin eğlenceli ve kalıcı hale geldiğine işaret etmektedir. Bazı öğrencilerin programın devam etmesini istemesi ve benzer etkinlikleri tekrar talep etmesi, farkındalık eğitiminin öğrenci ihtiyaçlarıyla örtüştüğünü ve eğitim ortamlarında sürdürülebilir olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yapılan değerlendirme sürecinde, öğrencilerden negatif veya eleştirel bir görüş bildirilmemiştir; bu durum, öğrencilerin programı genellikle olumlu bir deneyim olarak değerlendirdiklerini ortaya koymakla birlikte, eleştirel ifadelerin yetersizliği analizde dikkatle not edilmiştir. Tüm bu bulgular, programın öğrencilerde hem bilişsel hem de duyuşsal düzeyde etkili olduğunu göstermektedir.

4.6. 6. Alt Problem ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın altıncı alt problemi “Akran Zorbalığı Farkındalık Programı uygulamasına yönelik veli görüşleri nelerdir?” olarak ifade edilmiştir. Bu amaçla velilere; program hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları, programın öğrencilere faydalı olduğunu düşünüp düşünmedikleri, program sonunda çocuklarında herhangi bir olumlu değişiklik gözlemleyip gözlemedikleri, eğer gözlemlerinde bu değişikliğin ne olduğu, evde çocuklarıyla akran zorbalığı hakkında konuşup konuşmadıkları, akran zorbalığı gibi konulara yönelik çalışmaların gelecekte

yapılmasını isteyip istemedikleri ve genel olarak program hakkındaki görüşlerinin neler olduğu sorulmuştur. Velilerin Akran Zorbalığı Farkındalık Programı'na ilişkin görüşlerinden oluşan yanıtlar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çevrim içi olarak hazırlanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Veli Geri Bildirim Formu'nu yanıtlayan veli sayısı 20'dir. Velilerin program hakkındaki görüşleri şekil 6'da gösterilmiştir.



Şekil 6. Velilerin “Akran zorbalığı farkındalık programı ile ilgili görüşleri nedir?” Sorusuna Verilen Yanıtların İçerik Analizi

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 80,0) programın içeriği hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Bu, araştırmaya katılan bireylerin büyük bir kısmının programı tanıdığını göstermektedir. “Kısmen” yanıtını veren katılımcı sayısı 3 kişi (% 15,0) olup, bu grup programla ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğunu ifade etmektedir. “Hayır” yanıtını veren yalnızca 1 kişi (% 5,0) olup, bu katılımcı programın içeriğini bilmediğini belirtmiştir.

Katılımcıların %80'i programı öğrenciler açısından “çok faydalı” bulduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, programın öğrenciler üzerinde genel olarak olumlu bir etki yarattığı yönünde güçlü bir kanaat olduğunu göstermektedir. “Kısmen faydalı” olduğunu düşünenler %15 oranındayken, yalnızca %5'lik küçük bir grup programın faydalı olmadığını belirtmiştir.

Velilerin %70,6'sı programın ardından çocuklarında olumlu bir değişiklik gözlemlediklerini belirtmiştir. %17,6'sı emin olmadığını, %11,8'i ise herhangi bir olumlu değişiklik gözlemediğini ifade etmiştir. Bu sonuç, katılımcı velilerin çoğunluğunun programın çocuk üzerindeki olumlu etkilerini fark ettiğini göstermektedir.

“Çocuğunuzda program sonrasında gözlemlediğiniz herhangi bir olumlu değişiklik oldu mu?” sorusuna 7 veli açık uçlu yanıt da eklemiştir. Bu yanıtlar aşağıda belirtilmiş ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

“Zorbalık ne demektir, zorba nedir, mağdur nedir bütün kalıpları öğrendi.” yanıtını veren veli, çocukların zorbalıkla ilgili kavramları tanıma ve anlamlandırma düzeylerinin arttığını ifade etmiştir.

“Çevresindekilerden zorbalık görürse bana gelip anlatabiliyor, ne olduğunu farkında.” ve *“TV’de kavga eden ve birbiriyle dalga geçen kişileri gördüğünde ‘bunlar akran zorbalığı yapıyor’ diyor.”* yanıtlarını veren iki veli, çocukların çevrelerindeki zorbalık durumlarına yönelik farkındalık geliştirdiğini ve olayları ayırt ederek aileyle paylaşabildiğini ifade etmiştir.

“Kendini biraz daha iyi savunduğunu düşünüyorum.” ve *“Herhangi bir zorbalığa rastladığında korkup içine kapanmıyor, mücadele ediyor; bende korkmuyorum, ona da öyle cevap veriyorum; susmuyorum diyor.”* yanıtlarıyla iki veli, program sonrasında çocukların özgüven ve kendini savunma becerilerinde belirgin bir gelişme yaşadığını ifade etmiştir.

“Eğitimin çok güzel olmasından bahsetmesi beni çok mutlu etti.” yanıtını veren veli, programın genel kalitesinden duyduğu memnuniyeti vurgulamış ve çocuklarının olumlu duygular sergilemesinden mutluluk duyduğunu belirtmiştir.

Velilerin %75,0'i evde akran zorbalığı konusunda çocukları ile konuşma yaptığını belirtmiştir. %15,0'lik oran konuşma yapmadığını, %10,0'lik oran ise hatırlamadığını ifade etmiştir. Bu sonuç, katılımcı velilerin büyük bir kısmının program sonrasında evde de zorbalıkla ilgili bilinçlendirme amacıyla iletişim kurduğunu göstermektedir.

Velilerin tamamı (%100) akran zorbalığına yönelik çalışmaların gelecekte de sürdürülmesini talep etmiştir. Bu sonuç, katılımcı velilerin bu konunun önemine dair ortak bir görüşe sahip olduğunu ve programın etkinliğinin devam ettirilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir.

Genel olarak program hakkındaki görüşleriniz nelerdir? sorusuna gelen yanıtlar aşağıdaki başlıklar altında toplanmış ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

“Maalesef ki çağımızın vebası gibi bir duruma dönüştü bu konu. Benim çocuğum da sınıf arkadaşından zorbalık gören bir öğrenci. [...] Herhangi bir zorbalığa rastladığında korkup içine kapanmıyor, mücadele ediyor [...] En önemlisi korkmayıp öğretmenine anlatabiliyor. Ben programın faydasının olduğunu düşünüyorum. Emekleri için teşekkür ederim öğretmenimize.” yanıtını veren veli, zorbalıkla mücadele stratejileri öğreten program içeriğinin; çocuğun korkmadan tepki vermesine, kendini savunmasına ve öğretmenine anlatmasına olumlu katkıları olduğunu; kısacası programın çocuğunda özgüven artışı sağladığını ifade etmiştir.

“Akran zorbalığı her okulda kesinlikle uygulanması gereken bir program olmalıdır. Şiddete eğilimli çocuklar her okulda, sınıfta ve her yaş grubunda görülmesi muhtemeldir. [...] Velilere de aşılanmalıdır. Buda toplantılarla mümkün olabilir. Konuyla yakından ilgilenen hocamıza çok teşekkür ediyorum.” yanıtıyla veli, programın sadece çocuklar için değil aynı zamanda tüm okul-aile ortamı için kritik olduğunu vurgulamış, programın gerekliliği ve toplumsal farkındalık yaratması açısından önemini ifade etmiştir.

“Çocukların birbirleri ile iletişim kurmaları, arkadaşları ile nasıl konuşmaları gerektiğini ve bir sorun ile karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmeleri konusunda güzel bir çalışma. Bu bilinçle yetişen çocuklar insani değerlerinde farkına varabilmeleri konusunda da yardımcı olacaktır inşallah. Teşekkür ederiz hocam, başarılar.” yanıtını veren veli; programın iletişim becerilerine, empati kurabilme yetisine ve insani değerlere dikkat çekmesine sağlayacağı katkıları vurgulamıştır.

“Toplumsal yaygınlaşmış bir hastalığı olduğunu düşünüyorum. Etrafımdaki çocukların da şahit olduğum durumları oldu; umarım çözüme ulaşır ve herkes sizin

gibi daha duyarlı, daha araştırmacı davranarak çocuklarımıza güzel eğitimler verir. Teşekkür ederim.” ve “Ben, öncelikle çocuğum ve diğer çocuklar adına faydalı buluyorum. Sağlıklı nesiller için çocuklarımızla ilgilenen ve bilinçlendiren öğretmenimize teşekkürler dilerim.” yanıtlarını veren veliler, programın toplumsal soruna dikkat çektiğini ve çocukları bilinçlendirdiğini ifade ederek, araştırmacıya şükranlarını sunmuştur.

“Herkes kendine düşen sorumluluğu bilip çocuklarına aktarırsa faydalı olacağını düşünüyorum.”, “Çocuklar için önemli bir konu üstünde durulması çok faydalı olacaktır; empati yapabilirler.”, “Faydalı bir program olduğunu düşünüyorum; farkındalık oluştu bence.”, “Çocuklar için etkileyici, akılda kalıcı bir çalışma oldu.” ifadeleri bir kısım velinin programın özellikle empati ve farkındalık oluşturma konusunda etkili bulunduğunu göstermektedir.

“Çok güzel bir çalışma; emeğinize sağlık.”, “Çok faydalı, etkili bir program olması.”, “Güzel” yanıtlarını veren veliler, programın içeriğinin genel etkisinden övgüyle bahsetmiştir.

Programa dair geliştirme önerileri ve eleştiriler ve aşağıda belirtilmiş ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

“Öğretmenlerin sürece daha etkin dahil olması gerekiyor. Çocuklar vakitlerinin çoğunu okulda geçiriyor. Dolayısıyla zorbalığın fark edilmesi yalnızca aileye bırakılmamalı.” ifadesiyle veli, programda öğretmen katılımının artırılması gerektiğini, zorbalığın erken fark edilmesi ve müdahalesinde bunun ön koşul olduğunu vurgulamaktadır.

“Yanlış tavsiyeler, zorbalar cezalandırılmalı.” ifadesi, bu yanıtını veren velinin ceza olmazsa öğrenci üzerinde caydırıcı bir etki olmayacağını, zorbalık yapan cezalandırılırsa kurban ve zorba arasında adaletin sağlanabileceğini, cezanın zorbalık davranışı üzerinde engelleyici bir sınır olabileceğini düşünmektedir. Bu veli, zorbalık davranışının altında yatan nedenlerin olabileceğine dair bir farkındalığa sahip olmadığını ve cezanın kısa vadede etkili gibi görünse de uzun vadede davranış değişikliği sağlamada yetersiz kalabileceğini öngöremediğini göstermektedir. Ayrıca, cezanın zorbalık davranışını ortadan kaldırmak yerine aksine artırma riski taşıdığının da bilincinde olmadığı anlaşılmaktadır.

5. BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi ve uygulanan farkındalık programının bu farkındalık üzerinde bir değişiklik oluşturup oluşturmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma problemine uygun olarak sonuçlar ilgili alanyazına uygun olarak tartışılmış ve öneriler getirilmiştir. Araştırma problemine uygun olarak, sonuçlar ilgili alan yazın doğrultusunda tartışılmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

5.1 Öğrencilerin Uygulama Öncesinde Akran Zorbalığı Rollerine Yönelik Algıları ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Ön test sonuçlarına göre öğrenciler, zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarına göre dört farklı gruba ayrılmıştır. Bazı öğrenciler yalnızca zorbalık yapanlar arasında yer alırken, bir kısmı sadece zorbalığa maruz kalanlar olarak değerlendirilmiştir. Diğer bazı öğrenciler ise hem zorbalık yapan hem de zorbalığa uğrayan özellikler göstermiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ise her iki duruma da dâhil olmamış ve tarafsız bir konumda kalmıştır. Bu çalışmanın bulguları dünyadaki diğer ülkelerde ve ülkemizde yapılan çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir (Hamurcu,2020; Sarı ve Demirbağ, 2019; Hilooğlu ve Cenkseven Önder, 2010; Kapıcı, 2004; Olweus,1991; Center for Disease Control, 2012; TIMMS, 2020; NCES, 2013). Bu bulgular, öğrencilerin önemli bir kısmının doğrudan zorbalık süreçlerine dâhil olmadığını; ancak kayda değer bir oranın farklı roller üstlenerek zorbalıkla ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Zorbalığa karışan öğrencilerin toplam oranının %41,4 olması, okul ortamında akran zorbalığına ilişkin farkındalık ve müdahale programlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle zorba/kurban grubunun dikkat çekici büyüklüğü, zorbalık yapma ve mağdur olma dinamiklerinin iç içe geçebileceğini ve bu öğrenciler için bütüncül destek yaklaşımlarının önem taşıdığını göstermektedir. Sonuçlar, eğitim-öğretim sürecinin erken dönemlerinde bile öğrenciler arasında zorbalıkla ilgili çeşitli rollerin benimsendiğini ve bu durumun okul iklimine olan etkisinin göz ardı edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

5.2. Öğrencilerin Uygulama Sonrasında Akran Zorbalığı Rollerine Yönelik Algıları ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada uygulanan ön test ve son test sonuçları, nötr, kurban, zorba ve toplam puanlara ilişkin veriler üzerinden, eşleştirilmiş gruplar için t-testi ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, nötr boyutunda son testte ön testten daha yüksek puanlar elde edilmiştir. Kurban boyutunda da benzer şekilde son test puanları artış göstermiştir. Zorba boyutunda da bir yükselme gözlemlenmiştir. Toplam puanlar incelendiğinde ise genel olarak son test sonuçlarının ön test sonuçlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Tüm bu farklılıklar $p<0.05$ istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Araştırma kapsamında uygulanan eğitim programı sonrasında hem zorba hem de kurban boyutlarındaki puanlarda istatistiksel olarak anlamlı artışlar gözlemlenmiştir. İlk bakışta bu artış, programın zorbalığı azaltma hedefiyle çelişkili gibi görünse de bu sonuç öğrencilerin zorbalıkla ilgili farkındalık düzeylerinin arttığını göstermektedir. Eğitim öncesinde öğrenciler, maruz kaldıkları ya da uyguladıkları zorbalık davranışlarını tanımlamakta zorlanırken; eğitim sonrasında bu davranışları daha bilinçli şekilde tanımlayıp ifade edebildikleri görülmüştür. Bu bağlamda, çalışmanın bulguları, öğrencilerin zorbalık algılarında artış tespit edilen Midgett ve Doumas (2016), Gaete vd. (2017), Clarkson vd. (2019), Newgent (2016), Espelage vd. (2013), Karataş ve Öztürk (2020), Baydar Hasırcı (2024), Şimşek (2023), Çakmak (2024) ve Kutlu ve Hamiden Karaca (2021)'nin çalışmalarındaki bulgularla örtüşmektedir. Çalışmanın bulguları öğrencilerin zorbalık davranışlarını daha iyi algılayabilmeleri, tanımlayabilmeleri ve farkında olmaları bağlamında olumlu bir farkındalık kazanımıdır ve literatürdeki okul temelli zorbalık karşıtı eğitim programlarını destekler. Bu yönüyle çalışma, zorbalıkla mücadelede farkındalık kazandırmanın davranış değişiminin ön koşulu olabileceğine dair önemli bir bulgu sunmaktadır. Zorbalık türlerini tanıma ve ayırt etme becerilerinin geliştiğini gösteren mevcut çalışmalar dikkate alındığında, farkındalık temelli yaklaşımların zorbalıkla mücadelede etkili bir temel oluşturduğu söylenebilir. Zorbalığı tanıyan, ayırt edebilen ve bu konuda bilinç kazanan öğrencilerin zamanla bu tür davranışlardan uzaklaştıkları ve daha olumlu sosyal ilişkiler geliştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, araştırma bulguları, zorbalıkla mücadelede bilişsel farkındalık ile davranışsal değişimin birlikte ele alınmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

5.3. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Uygulama Öncesi Akran Zorbalığına Yönelik Farkındalık Düzeyleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Uygulama öncesinde öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış ve elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin zorbalık kavramını ağırlıklı olarak fiziksel şiddet (vurma, itme, dövme) ve doğrudan gözlemlenebilen zarar verici davranışlar üzerinden tanımladıkları görülmüştür. Tanımlar, çoğunlukla davranışsal düzeyde ve tek boyutlu bir çerçevede şekillenmiş; güç dengesizliği, süreklilik ve kasıtlılık gibi Olweus'un (1997) zorbalık tanımında yer alan temel unsurlara ise büyük ölçüde yer verilmemiştir. Sözel saldırı, dışlama ya da tehdit gibi dolaylı ve daha az görünür zorbalık biçimlerine değinen öğrenci sayısının sınırlı olması, öğrencilerin kavramsal farkındalığının sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle araştırma Rendon (2019) ve Macaroğlu Akgül ve Uzun'un (2025) araştırmalarını desteklemektedir. Uygulama öncesi yapılan görüşmelerde, öğrencilerin büyük bir bölümü olumsuz davranışların tamamını zorbalık olarak tanımlamış; bu tanımlar genellikle "Evet" veya "Evet, hepsinin zorbalık olması" gibi kısa ve genelleyici ifadelerle dayanmaktadır. Çocukların kötü olarak algıladıkları davranışların her zaman zorbalık olamayabileceği ayrımını yapan öğrenci sayısı ise yalnızca birkaç kişiyle sınırlı kalmıştır. Bu bulgular, eğitime başlamadan önce öğrencilerin zorbalığı mutlak ve genelleyici bir biçimde algıladıklarını göstermektedir. Uygulama öncesi görüşmelerde öğrenciler, zorbalığa maruz kaldıklarında genellikle "kötü hissetme" ve "üzülme" gibi kısa ve genel ifadeler kullanarak yoğun olumsuz duygular (üzgünlük, korku, kalp kırıklığı) dile getirmiş; yalnızca az sayıda öğrenci yalnızlık, dışlanma veya kalp kırıklığı gibi daha özgül duygusal tanımlara yer vermiştir. Çözüm önerileri bakımından belirgin bir yapı ortaya konmamış; arkadaşlarının zorbalığa uğradığını gördüklerinde de ağırlıklı olarak üzülme ve şaşırma tepkisi sergilenmiş, müdahale ya da öğretmene bildirme gibi aktif davranışları ifade edenlerin sayısı ise oldukça sınırlı kalmıştır. Bu bulgular, öğrencilerin duygusal tepkilerinin pasif ve içe dönük düzeyde gerçekleştiğini ve davranışsal müdahalelere yönelik farkındalıklarının sınırlı olduğunu göstermektedir. Uygulama öncesi görüşmelerde öğrenciler, zorbalık yapanların duyguları hakkında genellikle yüzeysel yanıtlar vermiş; yarısından fazlası bu kişilerin "iyi", "mutlu" veya "eğlenceli" hissettiğini düşünürken, yalnızca az sayıda öğrenci "kötü", "pişman" veya "bencil" olabileceklerini; bazıları ise ne hissettiklerinden emin

olamadıklarını belirtmiştir. Benzer biçimde, zorbalığa uğradıklarında veya arkadaşlarının mağduriyetine tanık olduklarında büyük çoğunluk, öncelikle bir yetişkine (öğretmen, anne-baba) başvurma eğiliminde olduğunu; daha azı akran desteği aramayı veya sözlü uyarıda bulunmayı; çok küçük bir grup ise zorbalığa karşılık vermeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Öğrencilerin hem zorbalık yapanların motivasyonuna dair kavrayışlarının hem de baş etme stratejilerinin yüzeysel düzeyde kaldığı; yaşadıkları olumsuz deneyimleri güvendikleri anne-baba ve öğretmenlerle paylaşma eğilimlerinin öne çıktığı görülmüştür. Bu bulgular, Kartal'ın (2008) sonuçlarını destekler niteliktedir. Uygulama öncesi dönemde öğrencilerin zorbalık durumlarına verdikleri tepkiler incelendiğinde, büyük çoğunluğun müdahale etmeyi, zorbalık yapanı uyarmayı veya durumu öğretmene bildirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu tepkileri, mağdura yardım etme davranışı takip etmiştir. Görüşmelerde öğrenciler genellikle “yapma derim” veya “öğretmene söylerim” gibi kısa, doğrudan ifadelerle yanıt vermiş; bazıları ise bu iki yaklaşımı bir arada kullanacaklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, çok az sayıda öğrenci zorbalığa şiddetle karşılık verebileceğini ya da duruma kayıtsız kalacağını ifade etmiştir. Tüm bu veriler, öğrencilerin zorbalık kavramını uygulama öncesinde sınırlı biçimde tanımladıklarını, her ne kadar duygusal olarak yoğun biçimde etkilenseler de çözüm üretme ve baş etme stratejileri konusunda hâlâ gelişim alanlarının bulunduğunu ortaya koymaktadır.

5.4. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Uygulama Sonrasında Akran Zorbalığına Yönelik Farkındalık Düzeyleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalık düzeylerindeki değişimi anlayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları uygulama sonrası çalışma grubuna yeniden sorulmuştur. Elde edilen nitel veriler, uygulama öncesi ve sonrası arasında öğrencilerin zorbalık kavramını algılama ve değerlendirme biçimlerinde belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

“*Sence akran zorbalığı nedir?*” sorusuna verilen yanıtlarda, uygulama öncesinde tanımların büyük ölçüde fiziksel şiddet (itmek, vurmak, dövmek) ve olumsuz davranışlara (kötü söz söylemek, dışlamak) odaklandığı görülmüştür. Uygulama sonrasında öğrenciler, zorbalığı, bu alanda ilk çalışmaları yapan Olweus'un (1997) tanımladığı biçimiyle; sistematik, kasıtlı, tekrar eden ve güç dengesine dayalı

bir davranış biçimi olarak tanımlamaya başlamışlardır. Bu durum, kavramsal düzeyde daha gelişmiş ve akademik tanıma daha yakın bir anlayış geliştirdiklerini göstermektedir. Özellikle, uygulama sonrasında çoğu öğrencinin zorbalığı kasıt, süreklilik ve güç dengesizliği gibi temel özellikleriyle birlikte tanımlamaları, programın kavramsal farkındalık üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Kutlu ve Hamiden Karaca'nın (2021) çalışmasını destekler niteliktedir.

“ *Sence şiddet, saldırganlık gibi kötü davranışlar her zaman zorbalık mıdır?* ”

“ sorusuna; uygulama sonrasında öğrenciler, şiddet ve saldırganlığın her zaman zorbalık olmadığı; bunun niyete, sürekliliğe ve güç dengesine bağlı olarak değerlendirilebileceği görüşünü ağırlıklı biçimde benimsemiştir. Tanımlar uygulama öncesine kıyasla daha analitik hâle gelmiş, öğrenciler zorbalığın “süreklilik”, “kast”, “yanlışlıkla olma durumu” gibi boyutlarını dile getirerek kavramın bağlamsal yapısını daha iyi kavradıklarını göstermişler, eleştirel, duruma bağlı ve çok boyutlu bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu farklılık, uygulamanın öğrencilerin kavramsal ayırım yapma becerisini önemli ölçüde güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

“*Zorbalığa uğrarsan ne hissedersin?*” sorusuna uygulama öncesinde verilen yanıtlar genellikle üzgün, kötü, korkmuş ve kırılmış gibi temel olumsuz duygularla sınırlıyken, uygulama sonrasında öğrencilerin duyguları çeşitlenmiş ve derinleşmiştir. Artık kırgınlık, güçsüzlük, kızgınlık ve istenmeme gibi özgül duygular da ön plana çıkarken, öğrenciler duygusal tepkilerini sosyal destek varlığına göre değerlendirmeye başlamış, ayrıca yardım isteme, destek arama ve kendini savunma gibi baş etme stratejileri geliştirmişlerdir. Bu değişim, eğitimin öğrencilerin zorbalık deneyimine yönelik farkındalıklarını artırarak, duygusal çeşitlilik ve bağlamsal duyarlılık kazanmalarına önemli katkı sağladığını göstermektedir. Eğitim öncesinde ve sonrasında çok az sayıda öğrencinin zorbalığa zorbalıkla karşılık vereceğini ifade etmesi, bu tutumun zorbalığa yönelik ebeveyn yaklaşımlarından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgu, ebeveyn tutumlarının hem risk hem de koruyucu faktörler içerdiğini ortaya koyan Lereya, Samara ve Wolke'nin (2013) meta-analiz çalışmasıyla örtüşmektedir. Söz konusu meta-analizde, 'değiştirilebilir' ebeveyn ilgisi ve sıcaklığının önemli belirleyiciler olduğu vurgulanmıştır.

“*Bir arkadaşına zorbalık yapıldığını görünce ne hissedersin?*” sorusuna verilen yanıtlar da benzer bir gelişim göstermiştir. Uygulama öncesinde daha çok

rahatsızlık, üzüntü ve şaşkınlık gibi duygular ifade edilmişken; uygulama sonrasında öğrencilerin empati düzeylerinde artış gözlenmiş, zorbalığa uğrayan kişiye destek olma, zorbalık yapanı uyarma ve durumu yetkililere bildirme gibi bilinçli ve yapıcı davranışlara yöneldikleri belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, Macaroğlu Akgül ve Uzun'un (2025) çalışmasında elde edilen; uygulama sonrasında çocukların baş etme yöntemlerinde yapıcı ve olumlu stratejiler kullanmaya başlamaları ile empati kurma becerilerinde gözlemlenen olumlu değişimi desteklemektedir.

“Sence zorbalık yapanlar ne hissediyor olabilir?” sorusuna ilişkin olarak, uygulama öncesinde öğrencilerin çoğu, bu kişilerin eğlendiği, güçlü hissettiği ya da mutlu olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak uygulama sonrasında bu algının daha karmaşık ve çok yönlü hale geldiği; bazı öğrencilerin, zorbalık yapan bireylerin pişmanlık, güçsüzlük veya içsel çatışmalar yaşayabileceğini düşündükleri gözlemlenmiştir. Bu durum, empatik düşünme becerilerinde gelişim olduğunu göstermektedir. *“Birisi sana zorbalık yaparsa ne yaparsın?”* sorusuna verilen yanıtlarda, uygulama öncesinde çoğu öğrenci bir yetişkine başvurmayı, zorbalık yapanı uyarmayı ya da kendini savunmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Uygulama sonrasında ise yardım isteme, kendini ifade etme ve yapıcı çözüm yolları üretme gibi daha bilinçli ve çözüm odaklı stratejilerin öne çıktığı görülmüştür. Bu yönüyle çalışma, Karataş ve Öztürk'ün (2020) araştırmasında eğitim sonrasında öğrencilerin daha yapıcı baş etme yöntemlerine yöneldiğine dair elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Bununla birlikte, az sayıda öğrenci zorbalığa zorbalıkla karşılık verebileceğini ifade etmiştir. Bu durumun, bazı aile bireyleri tarafından doğrudan ya da dolaylı yollarla çocuklara öğretilmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, ailelerin çocuklara sağlıklı baş etme stratejileri kazandırmaları ve şiddet içermeyen çözüm yollarını modellemeleri konusunda bilgilendirilmeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda, akran zorbalığı konusunda yalnızca öğrencilere değil, ailelere yönelik de farkındalık artırıcı eğitim programlarının planlanması ve uygulanması önerilmektedir.

“Bu durumu kimlerle paylaşırsın/kimlere güvenirsin?” sorusuna verilen yanıtlar, uygulama öncesinde öğrencilerin öncelikle aile bireyleri ve öğretmenlere güvendiklerini gösterirken, uygulama sonrasında bu güven ilişkilerinin güçlendiği ve genişlediği görülmüştür. Öğrenciler artık yalnızca aile ve öğretmenle sınırlı kalmayıp, arkadaşlar, müdür/müdür yardımcısı ve rehberlik servisi gibi farklı destek kaynaklarını

da paylaşım kanalları olarak kullanılmaktadır. Çoklu ve ayrıntılı paylaşım biçimleri geliştiren öğrenciler, sosyal destek ağlarını daha geniş ve bilinçli şekilde tanımakta; mahremiyet, destek arama ve duygusal güvenlik konularında daha farkındalıklı hale gelmektedir. Bu gelişmeler, uygulamanın öğrencilerin zorbalıkla başa çıkarken kendilerini yalnız hissetmemelerini sağladığını ve destek sistemlerini etkin biçimde kullanmalarına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

“Birisine zorbalık yapıldığını görürsen ne yaparsın?” sorusuna verilen yanıtlar, uygulama öncesinde genellikle müdahale etme, bir yetişkine haber verme veya zorbalık yapanı uyarmaya yönelik tepkilerin öne çıktığını gösterirken, uygulama sonrasında bu davranışların daha sistematik ve bilinçli bir hal aldığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin empati, savunuculuk ve sosyal sorumluluk duygularının güçlendiği; zorbalık yapanı uyarma ve öğretmene bildirme davranışlarının artmasıyla pasif tutumun tamamen ortadan kalktığı belirlenmiştir. Mağdura yardım etme sıklığında anlamlı bir artış görülmemekle birlikte, daha çok *“Arkadaşımı cesaretlendiririm ve ona güç vermeye çalışırım”* gibi duygusal destek içeren ifadeler ön plana çıkmıştır. Şiddetle karşılık verme eğiliminde ise anlamlı bir değişiklik olmamıştır. Genel olarak, öğrencilerin ifadeleri daha empatik, bilinçli ve duygu yüklü bir nitelik kazanmış; uyarı ve bildirme kararları netleşip sistematikleşmiş, *“Seni öğretmenime söylerim”* ya da *“Yaptığının yanlış olduğunu anlatmaya çalışırım”* gibi açık ve düşündürücü ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Bu bulgular, Stephenson’ın (2019) anti-zorbalık programları ile ilgili tespitlerini destekler nitelikte olup, öğrencilerin pasif gözlemci konumundan çıkarak aktif, yapıcı ve çok yönlü müdahale stratejileri geliştirdiklerini ve programın farkındalık yanında eyleme geçme cesareti ve çözüm odaklılık kazandırdığını göstermektedir.

Tüm bu nitel bulgular, uygulama öncesi ve sonrası arasında öğrencilerin zorbalık konusundaki farkındalıklarının sadece bilgi düzeyinde değil, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda da anlamlı biçimde geliştiğini göstermektedir. Program sayesinde öğrenciler zorbalık kavramını daha doğru ve kapsamlı tanımlamış, olaylara daha empatik yaklaşmış ve zorbalıkla başa çıkma becerilerinde olumlu değişimler göstermiştir. Başlangıçta bireysel ve yüzeysel duygusal tepkiler ağırlıkta iken, uygulama sonrası tanımlar bağlamsal, niyet ve süreklilik boyutlarını içeren, toplumsal etkiler ve kurumsal sorumlulukları da kapsayan daha derin ve kapsamlı bir nitelik

kazanmıştır. Bu sonuçlar, programın öğrencilerin bilişsel yapısını zenginleştirerek düşünsel gelişimlerine katkıda bulunduğunu ve çözüm üretme becerilerini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

5.5. Öğrencilerin Uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Hakkında Görüşleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Akran Zorbalığı Farkındalık Programı'na katılan öğrenciler, programı genel olarak olumlu değerlendirmiştir. Öğrenciler; programı eğlenceli, öğretici ve faydalı bulduklarını belirtmiş, kendilerine farkındalık kazandırdığını ve akran zorbalığı kavramını öğrendiklerini ifade etmişlerdir. İçerik analizine göre öğrencilerin görüşleri dört ana kategoride toplanmıştır. “Programın Genel Değerlendirmesi” kategorisinde öğrenciler programı güzel, eğlenceli ve mutlu edici bulduklarını, beğendiklerini, devamını istediklerini ve minnettar olduklarını ifade etmişlerdir. “Öğrenme” kategorisinde öğrencilerin akran zorbalığını, zorbalık türlerini ve süreçteki rolleri (zorba, kurban, izleyici) öğrendikleri; kendilerini savunabileceklerine dair güven kazandıkları ve zorbalıkla karşılaştıklarında ne yapacaklarını bildikleri anlaşılmıştır. “Farkındalık” kategorisinde bazı öğrenciler daha önce konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, bazen farkında olmadan zorbalık yaptıklarını ve program sayesinde zorbalığın kötü bir davranış olduğunu fark ettiklerini ifade etmişlerdir. “Etkinliklere Yönelik Görüşler” kategorisinde ise hikâye canlandırmaları, örnek olaylar, rol oynama ve izleyici oturumları gibi etkinliklerin öğrenciler tarafından eğitici ve eğlenceli bulunduğu görülmüştür. Programın katılımcı ve uygulamalı yapısı öğrenmeyi desteklemiş, öğrencilerin ilgisini çekmiştir. Ancak öğrencilerden neredeyse hiç eleştirel görüş gelmemesi, programın büyük ölçüde olumlu deneyimlendiğini göstermesine rağmen, geri bildirim süreçlerinin daha çok yönlü düşünmeyi ve eleştirel ifadeleri destekleyecek biçimde yapılandırılması gerektiğini düşündürmektedir.

5.6. Velilerin, Uygulanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Hakkında Görüşleri ile İlgili Sonuç ve Tartışma

Veli geri bildirimlerine göre, Akran Zorbalığı Farkındalık Programı genel olarak olumlu karşılanmıştır. Velilerin büyük çoğunluğu, programın öğrenciler için faydalı olduğunu ve çocuklarında zorbalıkla ilgili farkındalık geliştiğini ifade etmiştir. Veliler, çocuklarının zorbalık kavramlarını öğrendiğini, kendilerini daha iyi

savunabildiklerini ve yaşadıkları ya da tanık oldukları durumları paylaşma konusunda daha istekli hâle geldiklerini belirtmiştir. Programın, yalnızca öğrencileri değil, aile içi iletişimi de olumlu yönde etkilediği; birçok velinin çocuklarıyla bu konu üzerine konuşma fırsatı bulduğu görülmüştür. Bununla birlikte, çok az sayıda velinin program içeriğinin zaman zaman yüzeysel kaldığını; özellikle zorbalığa maruz kalan ya da zorbalık yapan çocuklara yönelik çözüm önerilerinin yetersiz olduğunu ve öğretmenlerin sürece daha aktif katılımının sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, zorbalığın fark edilmesinin yalnızca velilere bırakılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu görüşler, Craig, Pepler ve Blais'in (2007) doğal gözlem temelli araştırmasında ortaya konan, öğretmen gözetimi altında dahi sınıf ve teneffüs alanlarında zorbalığın devam ettiğini ve pedagojik müdahalelerin yetersiz kaldığını gösteren bulgularla örtüşmektedir. Tüm bu veriler doğrultusunda, zorbalık davranışının yalnızca aile, öğretmen ya da öğrenci odaklı eğitim ve farkındalık çalışmalarıyla tam olarak engellenemeyeceği; bu alanda etkili sonuçlar elde edebilmek için bütüncül yaklaşımlara gereksinim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak, akran zorbalığının toplumsal bir sorun hâline geldiğine dikkat çeken veliler, bu tür farkındalık programlarının hem öğrencilere hem de velilere yönelik olarak daha kapsamlı, sürekli ve derinlemesine biçimde yürütülmesi gerektiğini önermiştir.

6.BÖLÜM: ÖNERİLER

- ✓ Programda uygulanan drama, rol oynama ve hikâye anlatımı gibi etkinlikler öğrencilerin ilgisini çekmekte ve kalıcı öğrenmeyi desteklemektedir. Bu tür yöntemlere gelecekte tasarlanacak programlarda da daha sıkça yer verilmelidir.
- ✓ Öğrenciler eğitimi eğlenceli, yararlı ve keyifli bulmuştur. Bu nedenle, bundan sonra yapılacak çalışmalarda katılımcı ve neşeli öğrenme atmosferi korunmalıdır.
- ✓ Bazı öğrencilerin zorbalığa zorbalıkla yanıt verme eğilimi, velilerin tutumlarıyla ilişkili olabilir. Bu nedenle, veliler sürece etkin şekilde dâhil edilmelidir.
- ✓ Öğrencilerin zorbalığa uğradıklarında ya da zorbalığa şahit olduklarında sahip olabilecekleri karmaşık duygular ve beklentiler doğru bilgilendirmelerle yönetilmelidir.
- ✓ Yalnızca öğrencilere değil; öğretmenlere, velilere ve tüm okul personeline yönelik farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- ✓ Velilere, doğru iletişim ve empati temelli yaklaşımlar sunan rehber materyaller hazırlanmalı; ceza yerine destekleyici yöntemlerin önemi anlatılmalıdır.
- ✓ Zorbalığın fark edilmesinin yalnızca aileye bırakılmaması gerektiğini vurgulayan veli görüşüne paralel olarak, tüm okul topluluğuna zorbalık konusunda farkındalık kazandırılmalı ve çalışanların rol ve sorumlulukları netleştirilmelidir.
- ✓ Veli ve öğrencilerin, benzer eğitimlerin gelecekte de devam etmesi yönündeki talepleri doğrultusunda; zorbalık karşıtı eğitimlerin tek seferlik değil, yıl boyunca periyodik ve sistematik şekilde sürdürülmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aguayo, I. H., Vergara, O. F., Calderón, N. G., Rojas, F. V., Guzmán, J. R., Cañas, C. C., . . . Hermoso, A. G. (2019). Can a before-school physical activity program decrease bullying victimization in disadvantaged children? The Active-Start Study. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 3(19), 237-242. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2019.05.001>
- Ahmed, G. K., Metwaly, N. A., Elbeh, K., Galal, M. S., & Shaaban, I. (2022). Prevalence of school bullying and its relationship with attention deficit-hyperactivity disorder and conduct disorder: a cross-sectional study. *The Egyptian journal of neurology, psychiatry and neurosurgery*, 58(1), 60. <https://doi.org/10.1186/s41983-022-00494-6>
- Ahtola, A., Haataja, A., Kärnä, A., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2012). For children only? Effects of the KiVa antibullying program on teachers. *Teaching and Teacher Education*, 6(28), 851-859. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.03.006>
- Akay, Y. (2019). İlkokul öğrencilerine yönelik geliştirilen duygusal farkındalık etkinliklerinin akran zorbalığını önlemede etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 44(200), 205–227. <https://doi.org/10.15390/EB.2019.8093>
- Aksu., E., & Yılmaz, Y. (2018). Dijital zorbalık ve okulda şiddet : Türkiye örneği. *Teknoloji ve Eğitim Dergisi*, 4(21), 321-335.
- Al-Ketbi, A., Elkonaisi, I., Abdullahi, A. S., Elbarazi, I., Hamada, B. A., & Grivna, M. (2024). Bullying victimization in schools in the United Arab Emirates: a cross-sectional study. *BMC public health*, 24(1), 3025. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-20392-1>
- Alrokban, A. H., Alzaidi, R. M., Alqahtani, S. A., Almoayad, F., & Fiala, L. E. (2019). Bullying and its risk factors among elementary school children in Riyadh, Saudi Arabia. *International Research Journal of Public and Environmental Health*, 6(6), 105–114. <https://doi.org/10.15739/irjpeh.19.013>
- Altuntaş, Z., & Sulak, S. E. (2022). İlkokullarda yaşanan akran zorbalığının sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 128–143. <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1058580>
- Arënliu, A., Strohmeier, D., Yanagida, T., Konjufca, J., & Burger, C. (2020). Empowering the Peer Group to Prevent School Bullying in Kosovo: Effectiveness of a Short and Ultra-Short Version of the ViSC Social Competence Program. *Int Journal of Bullying Prevention*(2), 65–78. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s42380-019-00052-4>
- Atik, G., & Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları

ve fiziksel öz yeterliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 198–206.

Avşar, F. (2020). *10-11 yaş grubu öğrencilerde STAC stratejilerinin akran zorbalığı öğrenci savunuculuğuna etkisi / The effect of STAC strategies on peer advocacy in peer bullying in 10-11 age students*. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara: Gazi Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=5jve_GJctm77jBJza8tSlA&no=nS5BswGnZrXwviJO3jQzLg adresinden alındı

Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *öğrenci Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 316-324.

Bachmann, I., & Moroney, R. (2005). Web tabanlı anket platformlarının araştırma süreçlerindeki rolü. *Journal of Online Research Methods*, 2(1), 15–28.

Barik, E. (2020). *İlkokullarda akran zorbalığını önleme stratejileri ve karşılaşılan güçlüklerle ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

Baydar Hasırcı, H. (2024). *Mindfulness temelli akran zorbalığını azaltma psikoeğitim programının etkisi* (Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Başar, B., & Yıldız, C. (2013). Türkiye’de okullarda zorbalık : Bir karşılaştırmalı inceleme. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 168(38), 94-110.

Bekiroğlu, D., & Ütkür Güllühan, N. (2022). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin deneyimleri: Fenomenolojik bir çalışma. 2. *Uluslararası Dicle Bilimsel Araştırmalar ve Yenilik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 370–380. <https://www.researchgate.net/publication/361255463>

Black, S. A., & Jackson, E. (2007). Using bullying incident density to evaluate the Olweus Bullying Prevention Programme. *School Psychology International*, 5(28), 623-638. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0143034307085662>

Bollen, K. A. (1989). *Structural equations with latent variables*. NY: Wiley.

Bosworth, K., Espelage, D. L., & Simon, T. R. (1999). Factors Associated with Bullying Behavior in Middle School Students. *The Journal of Early Adolescence*, 19(3), s. 341-362. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0272431699019003003>

Bowes, L., Aryani, F., Ohan, F., Haryanti, R. H., Winarna, S., Arsianto, Y., & Minnick, E. (2019). The development and pilot testing of an adolescent bullying intervention in Indonesia – the ROOTS Indonesia program. *Global Health Action*, 1(12). <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/16549716.2019.1656905>

- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136–162). Sage.
- Buchanan, E. A., & Hvizdak, E. E. (2009). Online Survey Tools: Ethical and Methodological Concerns of Human Research Ethics Committees. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics: An International Journal*, 4(2), 37–48. <https://doi.org/10.1525/jer.2009.4.2.37>
- Burns, K. E. A., Duffett, M., Kho, M. E., Meade, M. O., Adhikari, N. K. J., Sinuff, T., & Cook, D. J. (2008). A guide for the design and conduct of self-administered surveys of clinicians. *Canadian Medical Association Journal*, 179(3), 245–252. <https://doi.org/10.1503/cmaj.080372>
- Cantek, G., & Öztürk, M. (2009). Okullarda Zorbalık : Yayımlanan bir araştırma incelemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 235-252.
- Center for Disease Control, National Center for Injury Prevention and Control (2012). Understanding bullying. Retrieved from: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/bullyingfactsheet2012-a.pdf>.
- Charlton, K. (2024). Reflecting on and managing the emotional and ethical challenges of letter writing as a method of data collection with prisoners. *International Journal of Qualitative Methods*, 23. <https://doi.org/10.1177/16094069241272210>
- Chaux, E., Molano, A., & Podlesky, P. (tarih yok). Socio-economic, socio-political and socio-emotional variables explaining school bullying: A country-wide multilevel analysis. *Aggressive*, 6(35), 520-529. https://scholar.harvard.edu/files/andresmolano/files/20320_ftp_0.pdf adresinden alındı
- Clarkson, S., Charles, J. M., Saville, C. W. N., Bjornstad, G. J., & Hutchings, J. (2019). Introducing KiVa school-based antibullying programme to the UK: A preliminary examination of effectiveness and programme cost. *School Psychology International*, 40(4), 347–365. <https://doi.org/10.1177/0143034319841099>
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24(1), 123–130. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(97\)00145-1](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(97)00145-1)
- Craig, W. M., Pepler, D., & Blais, J. (2007). Responding to bullying: What works? *School Psychology International*, 28(4), 465–477. <https://doi.org/10.1177/0143034307084136>

- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks: CA: Sage.
- Cross, D., Barnes, A., Cardoso, P., Hadwen, K., Shaw, T., Campbell, M., & Slee, P. T. (2017). Cyber-Friendly Schools. *Reducing cyberbullying in schools: International evidence-based best practices* (s. 95-108). içinde Elsevier Academic Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-811423-0.00007-9>
- Cross, D., Shaw, T., Hadwen, K., Cardoso, P., Slee, P., Roberts, C., . . . Barnes, A. (2016). Longitudinal impact of the Cyber Friendly Schools program on adolescents' cyberbullying behavior. *Aggressive behavior*, 2(42), 166–180. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/ab.21609>
- Çağlar, E. E., Kurtça, T. T., & Özcan, Y. S. (2019). Akran zorbalığı ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2(28), 584-595. <https://doi.org/doi: 10.24106/kefdergi.693410>
- Çakmak, Ş. K. (2024). *Erken çocuklukta zorbalığa yönelik farkındalık programının çocuk ve öğretmen açısından incelenmesi* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi).
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.
- Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: Öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2547–2568. <https://doi.org/10.26466/opus.644848>
- Çelik, S., & Karaküçük, S. (2021). Türkiye'de okullarda zorbalık oranlarının artış sebepleri. *Eğitimde Güncel Yaklaşımlar*, 3(15), 205-220.
- Çoban, A., & Çakmak, Ş. K. (2023). Erken çocuklukta zorbalığa yönelik farkındalık programı geliştirmede önemli bir adım: Pilot uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 6(1), s. 265-284. <https://doi.org/https://doi.org/10.33400/kuje.1244246>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları. *Pegem Akademi Yayıncılık*.
- Çölmekçi, S. (2022). *Öğretmen perspektifinden akran zorbalığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demircioğlu, A. (2024). *İlkokul öğrencilerinde akran zorbalığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Dhabhar, F. S. (2014). Effects of stress on immune function: the good, the bad, and the beautiful. *Immunol Res*(58), 193–210. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s12026-014-8517-0>
- Donoghue, C., Rosen, D., Almeida, A., & Brandwein, D. (2015). When is peer aggression “bullying?” An analysis of elementary and middle school student discourse on bullying at school. *Qualitative Research in Education*, 4(1), 26–44. <https://doi.org/10.4471/qre.2015.55>
- Doumas, D., Sears, D., Lundquist, A., Hausheer, R., & Midgett, A. (2015). A Bystander Bullying Psychoeducation Program With Middle School Students: A Preliminary Report. *The Professional Counselor*, 4(5), 486–500. <https://doi.org/doi:10.15241/am.5.4.486>
- Doğan, A., & Vural Yüzbaşı, D. (2021). *AKRAN ZORBALIĞI Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlar için Kitapçık*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Doğan, A., Strohmeier, D., Kızıltepe, R., Gümüştten, D., & Yanagida, T. (2020). Effectiveness of the ViSC Social Competence Program in Turkish Elementary Schools. *International Journal of Developmental Science*, 3-4(14), 49-61. <https://doi.org/https://doi.org/10.3233/DEV-200289>
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim.
- Edwards, P. J., Roberts, I., Clarke, M. J., DiGuseppi, C., Wentz, R., Kwan, I., ... Pratap, S. (2009). Methods to increase response to postal and electronic questionnaires. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (3). <https://doi.org/10.1002/14651858.MR000008.pub4>
- Elmacıgil, Y. A. (2021). *İlkokul çağındaki çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı ile akran zorbalığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Eroğlu Demirhan, B. (2023). *Taşımalı ve birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilkokullarda akran zorbalığı* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Espelage, D. L., Low, S. K., Polanin, J. R., & Brown, E. C. (2013) .The impact of a middle school program to reduce aggression, victimization, and sexual violence. *Journal of Adolescent Health*, 53(2), 180–186. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.02.021>
- Evans, J. R., & Mathur, A. (2005). The value of online surveys. *Internet Research*, 15(2), 195–219. <https://doi.org/10.1108/10662240510590360>
- Eysenbach, G. (2004). Improving the quality of web surveys: The checklist for reporting results of Internet e-surveys (CHERRIES). *Journal of Medical Internet Research*, 6(3), e34. <https://doi.org/10.2196/jmir.6.3.e34>

- Fei, L., Liao, M., Ke, L., Zou, Y., Li, X., Chen, Y., & Zhang, R. (2022). School bullying among Chinese third to fifth grade primary school students in a cross-sectional study: The protective effect of psychological resilience. *PloS one*, 17(12), e0278698. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0278698>
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using SPSS* (4th ed.). SAGE Publications
- Gaete, J., Valenzuela, D., & Salmivalli, C. (2017). Implementation of the KiVa anti-bullying program in Chile: Challenges and opportunities. *Journal of School Violence*, 16(4), 456–467.
- Garcia Rendon, M. (2019). *Bullying awareness within elementary school children* (Yüksek lisans tezi, California State University, Monterey Bay). Capstone Projects and Master's Theses, 494. https://digitalcommons.csumb.edu/caps_thes_all/494
- Garnett, B. R., Becker, K., Mongeon, L., DiCenzo, D., Gleason, C., & Vierling, D. (2017). A mixed-methods evaluation of the Move it Move it! before-school incentive-based physical activity programme. *Health Education Journal*, 1(76), 89-101. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0017896916652432>
- George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS, SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Pearson Education.
- Gouveia, P., Leal, I., & Cardoso, J. (2018). Preventing and reducing school violence: development of a Student and Family Office—a pilot study. *Educational Psychology in Practice*, 1(35), 67–81. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/02667363.2018.1532875>
- Grading, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2016). Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators. *Aggressive behavior*, 2(42), 181–193. <https://doi.org/10.1002/ab.21631>
- Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2017). *Statistics for the Behavioral Sciences* (10th ed.). Cengage Learning.
- Gusfre, K. S., Yanagida, T., Støen, J., & Fandrem, H. (2024). Teacher bullying—Does it have an impact on peer bullying victimization? *International Journal of Bullying Prevention*. <https://doi.org/10.1007/s42380-024-00273-2>
- Gürel, E. (2024). *Okul öncesi dönemdeki çocukların duygu düzenleme becerileri ile akran zorbalığına uğrama düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güven, S. (2011). Okullarda zorbalığın artışı ve nedenleri üzerine bir araştırma. *Çocuk ve Gençlik Psikolojisi Dergisi*, 3(19), 210-225.

- Hamurcu, S. (2020). İlkokul öğrencilerinde akran zorbalığı: Ankara Pursaklar örneği. *OPU Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16, 5540–5564.
- Hawkins, D. L., Pepler, D. J., & Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, 512–527. <https://doi.org/doi:10.1111/1467-9507.00178>
- He, Y., Xie, G., Xie, G. D., Chen, L. R., Zhang, T. T., Yuan, M. Y., . . . Su, P. Y. (2022). Bidirectional associations among school bullying, depressive symptoms and sleep problems in adolescents: A cross-lagged longitudinal approach. *Journal of affective disorders, Pt A*(298), 590–598. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.11.038>
- Herge, W. M., La Greca, A. M., & Chan, S. F. (2016). Adolescent peer victimization and physical health problems. *Journal of Pediatric Psychology*, 1(41), 15–27.
- Hilooğlu, S., & Cenkseven-önder, F. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Zorbalığı Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü. *İlköğretim Online*, 9(3), 1159-1173.
- <https://friendlyschools.com.au/>. (tarih yok). Aralık 20, 2024 tarihinde <https://friendlyschools.com.au/>: <https://friendlyschools.com.au/wp-content/uploads/2022/02/9.-Cyber-Friendly-Schools-2008-2012.pdf> adresinden alındı
- <https://www.kivaprogram.net/>. (2024, Aralık 21). (University of Turku) <https://www.kivaprogram.net/materials-for-schools/> adresinden alındı
- Jansen, P. W., Verlinden, M., Dommisse-van Berkel, A., Mieloo, C., van der Ende, J., Veenstra, R., Verhulst, F. C., Jansen, W., & Tiemeier, H. (2012). Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?. *BMC public health*, 12, 494. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-494>
- Jeny Femila Devi, K., Vesca Yulianandra, P., & Hendarman. (2023). The Implementation of Roots Program in Overcoming Bullying in Schools: A Case Study in Jakarta. *KnE Social Sciences*, 11(8), 80-100. <https://doi.org/https://doi.org/10.18502/kss.v8i11.13540>
- Kale, M., & Demir, S. (2017). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(3), 74–85.
- Kapıcı, G. E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37, 1–13.
- Karataş, H. (2011). *İlköğretim okullarında zorbalığa yönelik geliştirilen programın etkisinin incelenmesi* [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü].

- Karataş, H., & Öztürk, C. (2020). Examining the effect of a program developed to address bullying in primary schools. *The Journal of Pediatric Research*, 7(3), 243–249. <https://doi.org/10.4274/jpr.galenos.2019.37929>
- Kartal, H., & Bilgin, A. (2013). İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR ZORBALIK KARŞITI PROGRAM UYGULAMASI: OKULU ZORBALIKTAN ARINDIRMA PROGRAMI. *Eğitimde Kuram Ve Uygulama*, 3(2), s. 207-227.
- Kartal, H. (2008). İlköğretim Okullarında Zorbalık Yapanlar ve Zorbalığa Uğrayanlar. *Education Sciences*, 3(4), 712-730. <https://doi.org/10.12739/10.12739>
- Kocuk, M. (2022). İlkokul öğrencileri arasındaki akran zorbalığına ilişkin öğretmen görüşleri. *International Journal of Trends and Developments in Education*, 2(1), 84–105.
- Kozasa, S., Oiji, A., Kiyota, A., Sawa, T., & Kim, S. Y. (2017). Relationship between the experience of being a bully/victim and mental health in preadolescence and adolescence: a cross-sectional study. *Annals of general psychiatry*, 16, 37. <https://doi.org/10.1186/s12991-017-0160-4>
- Kutlu, F. (2005). *Zorbalık davranışları ile başa çıkma eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin zorba davranışları üzerindeki etkisi* (Doctoral dissertation, Middle East Technical University).
- Kutlu, M., & Karaca, N. H. (2022). 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Çocuk Ve Gelişim Dergisi*, 4(8), 18-45. <https://doi.org/10.36731/cg.1017059>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T., Poskiparta, E., Alanen, E., & Salmivalli, C. (2011). Going to scale: a nonrandomized nationwide trial of the KiVa antibullying program for grades 1-9. *Journal of consulting and clinical psychology*, 6(79), 796–805. <https://doi.org/10.1037/a0025740>
- Kärnä, A., Voeten, R., Little, T., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4–6. *Child development*, 1(82), 311-330. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01557.x>
- Kırık, E. (2017). *Beş-altı yaş çocuklarına yönelik zorbalığı önleme programının çocukların zorbalık davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kırsadal, G. (2022). İlkokullarda akran zorbalığının yordayıcısı olarak hoşgörü değerinin incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting influences on bullying and victimisation: A meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 37(3), 1187–1205.

- Limber, S. P., & Snyder, M. (2006). What works and doesn't work in bullying prevention and intervention. *The State Education Standard*, 24-28.
- Limber, S. P., Nation, M., Tracy, A. J., Melton, G. B., & Flerx, V. (2004). Implementation of the Olweus Bullying Prevention Program in the Southeastern United States. P. K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Dü) içinde, *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (s. 55-79). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Limber, S., Olweus, D., Wang, W., Masiello, M., & Breivik, K. (2018). Evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program: A large scale study of U.S. students in grades 3–11. *Journal of School Psychology*, 6(69), 56-72. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2018.04.004>
- Macaroğlu Akgül, E., & Uzun, H. (2025). Developing peer bullying awareness and reducing bullying behaviors with temperament-appropriate strategies among preschool children: An action research. *The Universal Academic Research Journal*, 7(1), 16–25.
- Mandira, M. R., & Stoltz, T. (2021). Bullying risk and protective factors among elementary school students over time: A systematic review. *International Journal of Educational Research*, 109, 101838. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101838>
- Menesini, E., & Nocentini, A. (2012). Peer education intervention: face-to-face versus online. A. Costabile, & B. Spears (Dü) içinde, *The impact of technology on relationships in educational settings* (s. 139–150). London: ROUTLEDGE.
- Menesini, E., Nocentini, A., & Palladino, B. E. (2012). Empowering Students Against Bullying and Cyberbullying: Evaluation of an Italian Peer-led Model. *International Journal of Conflict and Violence*, 2(6), 313–320.
- Menesini, E., Palladino, B. E., & Nocentini, A. (2016). Noncadiamointrappola! Let's not fall into the trap!: Online and school-based program to prevent cyberbullying among adolescents. T. Völlink, F. Dehue, & C. McGuckin (Dü) içinde, *Cyberbullying: From theory to intervention* (s. 156–175). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Menesini, E., & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: The state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(Suppl 1), 240–253. <https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>
- Midgett, A., & Adkins, B. (2024). <https://www.boisestate.edu/>. Aralık 16, 2024 tarihinde <https://www.boisestate.edu/healthsciences-counselored/stac/> adresinden alındı
- Midgett, A., & Dumas, D. M. (2019). The Impact of a Brief Bullying Bystander Intervention on Depressive Symptoms. *Journal of Counseling & Development*(97), 270-280. <https://doi.org/10.1002/jcad.12267>

- Midgett, A., Dumas, D. M., & Johnston, A. D. (2017). Establishing School Counselors as Leaders in Bullying Curriculum Delivery: Evaluation of a Brief, School-Wide Bystander Intervention. *Professional School Counseling, 1*(21). <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/2156759X18778>
- Midgett, A., Dumas, D. M., Trull, R., & Johnson, J. (2017). Training Students Who Occasionally Bully to Be Peer Advocates: Is a Bystander Intervention Effective in Reducing Bullying Behavior? *Journal of Child and Adolescent Counseling, 1*(3), 1-13. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/23727810.2016.1277116>
- Midgett, A., Dumas, D., & Trull, R. (2016). Evaluation of a Brief, School-Based Bullying Bystander Intervention for Elementary School Students. *Professional School Counseling, 1*(20). <https://doi.org/https://doi.org/10.5330/1096-2409-20.1.172>
- Midgett, A., Dumas, D., Sears, D., Lundquist, A., & Hausheer, R. (2015). A Bystander Bullying Psychoeducation Program With Middle School Students: A Preliminary Report. *The Professional Counselor, 4*(5), 486-500. <https://doi.org/doi:10.15241/am.5.4.486>
- Midgett, A., Dumas, D., Trull, R., & Johnston, A. D. (2017). A Randomized Controlled Study Evaluating a Brief, Bystander Bullying Intervention with Junior High School Students Junior High School Students. *Journal of School Counseling, 9*(15). <https://www.boisestate.edu/healthsciences-counselored/wp-content/uploads/sites/537/2020/09/A-Randomized-Controlled-Study-Evaluating-a-Brief-Bystander-Bullying-nelsontr-Midgett-revised-2.pdf> adresinden alındı
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Monks, C. P., Smith, P. K., & Swettenham, J. (2005). Psychological correlates of peer victimisation in preschool: Social cognitive skills, executive function and attachment profiles. *Aggressive Behavior, 31*(6), 571-588. <https://doi.org/10.1002/ab.20099>
- Mutlu Yılmaz, N. (2023). *İlkokulda akran zorbalığı ve okula bağlılık* [Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Nakamoto, J., & Schwartz, D. (2010). Is Peer Victimization Associated with Academic Achievement? A Meta-Analytic Review. *Social Development, 2*(19), 221-242. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2009.00539.x>
- Nengsi, R., & Subaedah. (2024). Prevention of Bullying Behavior through the Roots Program. *Tafkir: Interdisciplinary Journal of Islamic Education, 3*(5), 508-522. <https://doi.org/https://doi.org/10.31538/tijie.v5i3.1129>

- Newgent, R. A., Beck, M. J., Kress, V. E., & Watkins, M. C. (2016). Social and relational aspects of bullying and victimization in elementary school: Strength-based strategies for prevention. *Journal of Creativity in Mental Health*, 11(3-4), 285–297. <https://doi.org/10.1080/15401383.2016.1222921>
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school-based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *The development and treatment of child aggression* (pp. 411–448). Erlbaum.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying. *Educational Leadership*(March 2003), 12-17.
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010a). Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus. *American journal of Orthopsychiatry*, 1(80), 124-134. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01015.x>
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010b). The Olweus Bullying Prevention Program: Implementation and evaluation over two decades. S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Dü) içinde, *The handbook of school bullying: An international perspective* (s. 277-402). New York: Routledge.
- Oppenheimer, D. M., Meyvis, T., & Davidenko, N. (2009). Instructional manipulation checks: Detecting satisficing to increase statistical power. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(4), 867–872. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.03.009>
- Öksüz, Y., Çevik, C., & Kartal, A. (2012). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi (Rize ili örneği). *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 1911–1934.
- Önder, F. C., & Sarı, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık ve Okul Yaşam Kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914.
- Özbek, Ö. Y., & Taneri, P. O. (2022). İlkokullar İçin Akran Zorbalığı Önleme Modülünün Tanıtımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), s. 55-87. <https://doi.org/https://doi.org/10.54558/jiss.995077>
- Özbilen, M. F., Canbulat, T., & Soylu, Y. (2017). Okul zorbalığı ve sınıf içi istenmeyen davranışlara ilişkin öğretmen tutumlarının değerlendirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1, 1–15.
- Özdemir, M. (2017). Okullarda zorbalık ve şiddetin artışı : Toplumsal bir sorun. *Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 112-129.
- Öztürk, İ., & Traş, Z. (2024). İnternet Oyun Oynama Bozukluğuna ve Duygu Düzenleme Becerilerine Dayalı Zorbalığa Müdahale Programının İlkokul

Öğrencilerinin Zorbalık Davranışlarına Etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 25(4), s. 341-353. <https://doi.org/doi:10.51982/bagimli.1434294>

Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive behavior*, 2(42), 194–206. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/ab.21636>

Paluck, E. L., Shepherd, H., & Aronow, P. M. (2016). Changing climates of conflict: A social network experiment in 56 schools. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 3(113), 566-571. <https://doi.org/https://doi.org/10.1073/pnas.1514483113>

Patel, V., & Khandeparkar, P. (tarih yok). *www.sangath.in*. Aralık 19, 2024 tarihinde *www.sangath.in*: <https://www.sangath.in/projects/seher> adresinden alındı

Pateraki, L., & Houndoumadi, A. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21(2), 167–175. <https://doi.org/10.1080/01443410020043869>

Pekel, N. (2004). *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pişkin, M. (2003). Okullarda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı. In N. Bilgiç (Ed.), *Eğitimde şiddet* (ss. 8–22). Altan Matbaacılık.

Pişkin, M. (2010). *Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Pişkin, M., & Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı belirleme ölçeği-Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*(23), s. 1-13.

Poskiparta, E., Kaukiainen, A., Pöyhönen, V., & Salmivalli, C. (2012). Anti-bullying computer game as part of the KiVa program: Students' perceptions of the game. *The Impact of Technology on Relationships in Educational Settings: International Perspectives*, 158-168.

Román, M., & Murillo, F. J. (2011). Latin America: School bullying and academic achievement. *CEPAL review*(104), 37-54. <https://doi.org/DOI:10.18356/b5132944-en>

Russell, D. W. (2002). In Search of Underlying Dimensions: The Use (and Abuse) of Factor Analysis in Personality and Social Psychology Bulletin. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1629-1646. <https://doi.org/10.1177/014616702237645>

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 1(22), 1-15.

- Salmivalli, C., Kärnä, A., & Poskiparta, E. (2011). Counteracting bullying in Finland: The KiVa program and its effects on different forms of being bullied. *International Journal of Behavioral Development*, 5(35), 405-411. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0165025411407457>
- Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*(40), 668–676. <https://doi.org/doi:10.1080/15374416.2011.597090>
- Salmivalli, C., & Poskiparta, E. (2012). KiVa Antibullying Program: Overview of Evaluation Studies Based on a Randomized Controlled Trial and National Rollout in Finland. *International Journal of Conflict and Violence*, 2(6), 294-302. <https://doi.org/https://doi.org/10.4119/ijcv-2920>
- Salmivalli, C., Garandeau, C. F., & Veenstra, R. (2012). KiVa anti-bullying program: Implications for school adjustment. A. M. Ryan, & G. W. Ladd içinde, *Peer relationships and adjustment at school* (s. 279-305). IAP Information Age Publishing.
- Sarı, C., & Demirbağ, C. (2019). İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: İlçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(3), 119–131.
- Shinde, S., Pereira, B., Khandeparkar, P., Sharma, A., Patton, G., Ross, D., . . . Patel, V. (2017). The development and pilot testing of a multicomponent health promotion intervention (SEHER) for secondary schools in Bihar, India. *Global Health Action*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/16549716.2017.1385284>
- Shinde, S., Weiss, H. A., Varghese, B., Khandeparkar, P., Pereira, B., Sharma, A., . . . Patel, V. (2018). Promoting school climate and health outcomes with the SEHER multi-component secondary school intervention in Bihar, India: a cluster-randomised controlled trial. *Lancet*(392(10163)), 2465–2477. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31615-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31615-5)
- Sica, C., & Ghisi, M. (2007). The Italian versions of the Beck Anxiety Inventory and the Beck Depression Inventory-II: Psychometric properties and discriminant power. In M. A. Lange (Ed.), *Leading-edge psychological tests and testing research* (pp. 27–50). Nova Science Publishers.
- Siegel, C. (2008). *School-Wide Positive Behavior Support Programs in Elementary Schools*. Online Submission.
- Singla, D. R., Shinde, S., Patton, G., & Patel, V. (2021). The Mediating Effect of School Climate on Adolescent Mental Health: Findings From a Randomized Controlled Trial of a School-Wide Intervention. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 1(69), 90-99. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.09.030>

- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), s. 376–385. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Smokowski, P. R., & Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 2(27), 101–110. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/cs/27.2.101>
- Stamper, C. (2020). *Letter writing: Life in letters—A method of qualitative inquiry*. In J. Ward & H. Shortt (Eds.), *Using arts-based research methods* (ss. 177–208). Palgrave Macmillan.
- Stephenson, M. S. (2019). *Bullying prevention and awareness in the school environment* (Doctoral dissertation, St. Thomas University). ProQuest Dissertations Publishing.
- Straub, R. H., & Cutolo, M. (2018). Psychoneuroimmunology developments in stress research. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 3-4(168), 76–84. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s10354-017-0574-2>
- Strohmeier, D., Hoffmann, C., Schiller, E. M., Stefanek, E., & Spiel, C. (2012). ViSC Social Competence Program. *New directions for youth development*(133), 71–84. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/yd.20008>
- Sönmez, A. (2021). *Hayat bilgisi ders kitaplarının zorbalık konusuna yer verilmesi bakımından incelenmesi* (Master's thesis, Bursa Uludağ University (Turkey))
- Şanal, İ. N. (2024). *Okul öncesi dönemde öğretmen ve ailelerin akran zorbalığına ilişkin algıları* [Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şimşek, M. (2023). *Yaratıcı drama temelli akran zorbalığını önleme programının okul öncesi öğrencilerin zorbalık davranışlarına etkisi* (Doktora tezi, Fırat Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.
- Şener, R. (2023). *Okul sosyal hizmeti bağlamında saldırganlık eğilimi ve akran zorbalığı gösteren çocuklarda davranış değiştirmeye yönelik eğitici drama programı*[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yalova Üniversitesi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Pearson
- Taşkın , S. Z. (2018). *Okul çağı çocuklarının mindfulness seviyelerinin ölçülmesi: BAU Çocuklar için Mindfulness Ölçeğinin (BAU-ÇMÖ) geliştirilmesi, geçerlik*

ve güvenilirlik çalışması (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tekce, T. (2019). *İlkokul çocuklarında akran zorbalığı ve arkadaşlık niteliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

TIMSS. (2020). 2019 Türkiye ön raporu. Erişim adresi: http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/08202713_No15_TIMSS_2019_Turk_ye_On_Raporu.pdf

Türk, H., & Kılıç, S. (2020). Dijital zorbalık ve okullarda şiddet davranışları : Artış nedenleri ve çözüm önerileri. *Çocuk ve Aile Çalışmaları Dergisi*, 2(9), 146-161.

U.S. Department of Education, National Center for Educational Statistics (2013). *Student reports of bullying and cyber-bullying: Results from the 2011 school crime supplement to the national crime victimization survey*. Retrieved from: <http://nces.ed.gov/pubs2013/2013329.pdf>.

University of Turku. (tarih yok). *KiVa is effective*. Aralık 21, 2024 tarihinde www.kivaprogram.net: <https://www.kivaprogram.net/kiva-is-effective/> adresinden alındı

Uysal, B. (2011). *60-72 aylık çocuklarda akran zorbalığı davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

Üneri, Ö. Ş., & Tanıdır, C. (2012). Evaluation of internet addiction in a group of high school students: A cross-sectional study. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 24(4), 265–272.

Üstün, E., & Şahin, F. (2016). Okullarda zorbalık vakalarının artışına etki eden faktörler. *Eğitimde Psikolojik Yaklaşımlar*, 1(12), 45-59.

Üstündağ Şener, N., Başar, M., Şen, B., Göncü, A. (2015). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin Zorba Davranışlara Başvurma Düzeyleri ve Öğrenme Ortamlarının İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 41(41), 157-173. <https://doi.org/10.15285/ebd.22661>

van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. State University of New York Press.

Varşova Sosyal ve Beşeri Bilimler Üniversitesi. (2015). *BULLYING PREVENTION PROGRAM FOR MIDDLE SCHOOL TRANSITION*. Aralık 18, 2024 tarihinde <https://swps.pl/>: https://swps.pl/images/2015/dokumenty/Anti_bullying_middle_school_transition_programm.pdf adresinden alındı

- Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence. *Educational Psychology Review*, 23(3), 329–358. <https://doi.org/10.1007/s10648-011-9153-z>
- Wang, C., & Goldberg, T. S. (2017). Using children's literature to decrease moral disengagement and victimization among elementary school students. *Psychology in the Schools*, 3(54). <https://doi.org/DOI:10.1002/pits.22042>
- Williford, A., Boulton, A., Noland, B., Little, T., Kärnä, A., & Salmivalli, C. (2012). Effects of the KiVa anti-bullying program on adolescents' depression, anxiety, and perception of peers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2(40), 289–300. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s10802-011-9551-1>
- Wright, K. B. (2019). Researching Internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(3), JCMC1034. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2005.tb00259.x>
- Wójcik, M., & Kozak, B. (2015). Bullying and exclusion from dominant peer group in Polish middle schools. *Polish Psychological Bulletin*, 1(46). <https://doi.org/https://doi.org/10.1515/ppb-2015-0001>
- Wójcik, M., & Helka, A. M. (2019). Meeting the Needs of Young Adolescents: ABBL Anti-Bullying Program During Middle School Transition. *Psychological Reports*, 3(122), 1043-1067. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0033294118768671>
- Yağız, M. (2024). Okul yöneticiliği bağlamında ortaokul öğrencilerinin yaşadıkları akran zorbalığı ile sosyal kaygı ilişkisinin incelenmesi.
- Ye, L., Wang, L., Ferdinando, H., Seppänen, T., & Alasaarela, E. (2020). A Video-Based DT-SVM School Violence Detecting Algorithm. *Sensors*, 7(20). <https://doi.org/https://doi.org/10.3390/s20072018>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2001). *The relationship of bullying, family environment and popularity* [Unpublished master's thesis]. Middle East Technical University.
- Yurtal, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. In *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu*, Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF İşbirliği, İstanbul.

EKLER

EK-1: Akran Zorbalığı Ölçeği

Sevgili Öğrenciler,

Bu anket ilköğretim öğrencilerinin arkadaşlarıyla ve çevresiyle ilişkilerinde ne tür davranışlar yaptıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin her maddesinde bir durum verilmiştir. Kendinizi düşünerek verilen durumların, size ne kadar uyduğunu ya da uymadığını, başında verilmiş olan

“1- Hiç Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3- Katılıyorum, 4- Tümüyle Katılıyorum”

seçeneklerinden birini seçip o madde için verilen sayıyı işaretleyin. **Unutmayın bu bir doğru-yanlış testi değildir. Önemli olan sizin gerçek düşünce ve duygularınızı belirtmenizdir.**

Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

	<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Tümüyle Katılıyorum</i>
1- Diğer çocuklar bana yumruk atar/vurur.	1	2	4	5
2- Şarkı söylemeyi severim.	1	2	4	5
3- Diğer çocuklar bana kızar/öfkelenir.	1	2	4	5
4- Müzik dinlemeyi severim.	1	2	4	5
5- Ben diğer çocuklara yumruk atarım/vururum.	1	2	4	5
6- Diğer çocuklar benim oyunumu bozar.	1	2	4	5
7- Film seyretmeyi severim.	1	2	4	5
8- Diğer çocuklar benim giysilerim ve/veya eşyalarım ile alay eder.	1	2	4	5
9- Diğer çocuklar beni tehdit eder.	1	2	4	5
10- Diğer çocuklar bana küfür eder.	1	2	4	5
11- Arkadaşıma espri yapmayı severim.	1	2	4	5
12- Diğer çocukları istediklerimi yaptırmak için tehdit ederim.	1	2	4	5

13- Diğer çocuklar beni oynadıkları oyuna katmazlar.	1	2	4	5
14- Diğer çocuklara küfür ederim.	1	2	4	5
15- Sınıf aktivitelerine katılmayı severim.	1	2	4	5
16- Diğer çocuklar beni iter/çelme takar.	1	2	4	5
17. Kavga çıkarırım.	1	2	4	5
18- Diğer çocuklara kötü adlar takarım.	1	2	4	5
19- Diğer çocukları iterim/çelme takarım.	1	2	4	5

Nötr Maddeler: 2, 4, 7, 15

Kurban olma maddeleri: 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 16

Zorbalık maddeleri: 5, 12,14, 17, 18, 19

EK-2: Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Etkinlik Kağıdı Öğrenci Formu
Form 2 (1. ve 2. sınıflar için)

FORM 2

**AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIK PROGRAMI-
ETKİNLİK KAĞIDI ÖĞRENCİ FORMU (1-2.sınıflar için)**

AŞAĞIDAKİ OLAYLARI OKUYUNUZ VE AKRAN ZORBALIĞI OLUP OLMADIĞINI X İLE İŞARETLEYİNİZ.

	AKRAN ZORBALIĞI	AKRAN ZORBALIĞI DEĞİL
1. Emir okul bahçesinde koşarken istemeyerek Özgür'e çarptı. Özgür yere düştü ve dizleri kanamaya başladı.		
2. Üst sınıflardan Mehmet adlı bir öğrenci her teneffüste okul kantini alışverişi için sıraya geçen kendinden küçük çocuklardan zorla para istiyor. Vermeyenleri ise tehdit ediyor.		
3. Anıl sınıfına gitmek için merdivenlerden yukarı koşarken ayağı takıldı ve sırt çantasını düşürdü. Buse ona güldü.		
4. Ece konuşma problemi yaşayan bir öğrencidir. Üst sınıflardan bu durumu fark eden Gizem teneffüslerde Ece'nin konuşmasıyla dalga geçmeye başlar. Ece bu durumdan rahatsız olduğunu söylemesine rağmen Gizem dalga geçmeye devam eder. Bunun sonucunda Ece, Gizem'le karşılaşmamak için teneffüse çıkmamaya başlar.		
5. Murat kısa boylu bir öğrencidir. Tolga ve sınıftaki birkaç arkadaşı Murat'a "Cüce Murat!" diye bir lakap takarak sürekli onunla dalga geçmektedir.		
6. Nöbetçi öğrenci Koray, teneffüste arkadaşlarını dışarı çıkartmaya çalışırken Asya sınıftan çıkmak istememektedir. Koray, Asya'yı çıkartmak için kovalamaya başlar. Bu sırada Asya sınıf arkadaşlarından Celil'in suluğuna yanlışlıkla çarparak suluğu yere düşürür ve suluk kırılır.		
7. Eda oldukça başarılı ve sınıf arkadaşları tarafından çokça sevilen bir öğrencidir. Ancak Yeşim, Eda'yı her teneffüs rahatsız etmekte ve eşyalarını, özellikle kalem kutusunu sürekli çöpe atmaktadır.		

EK-3: Veli Geri Bildirim Formu: Akran Zorbalığı Farkındalık Programı

Programın içeriği hakkında bilginiz var mı?

Programın öğrencilere faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?

Çocuğunuzda program sonrasında gözlemlediğiniz herhangi bir olumlu değişiklik oldu mu?

Akran zorbalığı hakkında çocuğunuzla evde bir konuşma yaptınız mı?

Akran zorbalığı gibi konulara yönelik çalışmaların gelecekte de yapılmasını ister misiniz?

Genel olarak program hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

EK-4: Etik Kurul Onayı

Evrak Tarihi ve Sayısı: 13.12.2024-E.249813



T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-89784354-050.99-249813
Konu : Karar

13.12.2024

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Perihan ŞARA HÜRSOY
Eğitim Fakültesi Dekanlığı - Öğretim Üyesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 05.12.2024 tarih ve 2024-229 sayılı kararı ekte yer almaktadır.
Bilgilerini rica ederim.

Başkan

Ek:2024-229 (1 Sayfa)

EK-5: Farkındalık Programı Uygulama ve Form Kullanım İzni

FC

Kime: Siz

[Yanıtla](#) [Tümünü yanıtla](#) [İlet](#) [...](#)

22.10.2024 Sal 21:43

Mehmet Öğretmenin merhaba,
Bugün beni aramışsınız. Ancak yoğun bir gündü size dönüş yapamadım. Bunun için üzgünüm. Özel kalemim mesaj gönderdiğinizizi söyleyince kontrol ettim. Ne yazık ki kurumsal adresimde sık sık mesajlar spama düşüyor. Sizin mesajınız da spam olarak işaretlenmişti bu nedenle farketmemişim. Farkındalık programını uygulamanızdan mutluluk duyarım. Sonuçları konusunda bana da yazarsanız sevinirim. Etkililiğini de yaş grubuna uygun ölçme araçları ile ölçebilirsiniz. Bir başka seçenek öğrencilerle görüşme yapmak (kazanım ifadelerinden yararlanarak yapılandırılmış bir form hazırlayabilirsiniz) ya da gözlemek de olabilir tabi. Kolaylıklar diliyorum.

Mehmet Varol ÖZBEK
16 Eki 2024 Çar, 09:56 tarihinde şunu yazdı:

Fulya hocam selamlar,
Ben Samsun'da görev yapan bir sınıf öğretmeniyim. Aynı zamanda Uşak Üniversite Sınıf Eğitimi Tezli yüksek lisans öğrencisiyim ve tez dönemindeyim. Akran zorbalığı konusunda çalışmak istiyorum. Bu sebeple tarama yaparken ilkokullar için hazırlanan Akran Zorbalığı Farkındalık Programı'nı gördüm. Bu programdaki formları, çocuklarıma vereceğim Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitimi'nden önce ve sonra ön test-son test olarak uygulamak ve öğrenci farkındalıklarıyla verdiğim eğitimin ne kadar etkili olduğunu ölçmek istiyorum. Sizin kıymetli fikirlerinize de sonuna kadar açığım. İzin verir misiniz ya da bana verebileceğiniz öneriler olur mu Fulya hocam. Şimdiden teşekkür ediyorum, iyi çalışmalar diliyorum.

Mehmet Varol Özbek
Sınıf Öğretmeni

EK-6: Ölçek Kullanım İzni

FK

Kime: Siz

[Yanıtla](#) [Tümünü yanıtla](#) [İlet](#) [...](#)

28.11.2024 Per 09:10

Merhaba,

Ölçek 6-7. sınıflarla çalışılmıştır. Bu nedenle amacınıza tam uygun mudur bilemiyorum. Çalışmak istediğiniz yaş grubu ile güvenilirlik-geçerlik çalışması yapılabilir, ancak ifadelerin yaş grubuna uygunluğu sizin tarafınızdan incelenmelidir. TOAD üzerinden ölçeğe ulaşabilirsiniz. Ayrıca doktora tezime Ulusal Tez Merkezinden ulaşarak uzun versiyonuna da bakabilirsiniz. Öğrencinin statüsünün belirlenmesi ile ilgili doktora tezime bakabilirsiniz.

Nötr Maddeler: 2, 4, 7, 15
Kurban olma maddeleri: 1, 3, 6, 8, 9, 10, 13, 16
Zorbalık maddeleri: 5, 12, 14, 17, 18, 19

FORM 4 AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIK PROGRAMI- AKRAN ZORBALIĞI BULMACASI (1-2. sınıflar için)

Aşağıdaki akran zorbalığı ile ilgili öğrendiğiniz kelimelerin üstünü karalayın. En sonunda boşta kalan kelimelerle acaba ortaya ne çıkacak?

BULUNACAK KELİMELER:

ZORBALIK-SÜREKLİ-İSİM TAKMA-MUTSUZ-KASITLI-ALAY ETME-
VURMA-ARKADAŞLIK-GÜÇLÜ-GÜÇSÜZ-UTANMIŞ-DALGA GEÇMEK-
YARDIM ETMEK-SAYGI-DİŞLAMA-İTME

E	Z	O	R	B	A	L	I	K	L	S	E
A	L	A	Y	E	T	M	E	L	M	Ü	İ
A	G	E	V	U	R	M	A	V	U	R	S
R	Ü	K	A	S	I	T	L	I	T	E	İ
K	Ç	E	İ	T	M	E	R	E	S	K	M
A	L	D	I	Ş	L	A	M	A	U	L	T
D	Ü	L	S	A	Y	G	I	İ	Z	İ	A
A	M	Z	O	R	B	A	L	I	Ğ	İ	K
Ş	G	Ü	Ç	S	Ü	Z	Y	E	N	E	M
L	L	İ	U	T	A	N	M	I	Ş	M	A
I	D	A	L	G	A	G	E	Ç	M	E	K
K	Y	A	R	D	I	M	E	T	M	E	K

Z O R B A L I Ğ I

EK-8: Form 5 - Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Formu (Örnek Olay 1-2-3)

FORM 5 **AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIK PROGRAMI-
AKRAN ZORBALIĞI DURUMLARIYLA BAŞA ÇIKMA FORMU**

Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Etkinliği

Örnek Olay 1:
Ali her teneffüs kantinde Mehmet'i iterek sırasını almaktadır.

Sizce Mehmet ne hissetmiştir?

.....
.....
.....

Mehmet ne yapabilir?

Olumlu davranış

.....
.....
.....

Olumsuz davranış

.....
.....
.....

Bu yaptığı davranışın sonucu ne olabilir?

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Etkinliği

Örnek Olay 2:

Elif gözlük takan bir çocuktur. Sınıfındaki Ayşe onu her gördüğünde "Dört göz" diyerek onunla dalga geçmektedir.

Sizce Elif ne hissetmiştir?

.....
.....
.....

Elif ne yapabilir?

Olumlu davranış

.....
.....
.....
.....

Olumsuz davranış

.....
.....
.....
.....

Bu yaptığı davranışın sonucu ne olabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Akran Zorbalığı Durumlarıyla Başa Çıkma Etkinliği

Örnek Olay 3:
Hakan, Arda'yı dışlayarak hiçbir oyuna almamaktadır.

Sizce Arda ne hissetmiştir?

.....
.....
.....

Arda ne yapabilir?

Olumlu davranış

.....
.....
.....
.....

Olumsuz davranış

.....
.....
.....
.....

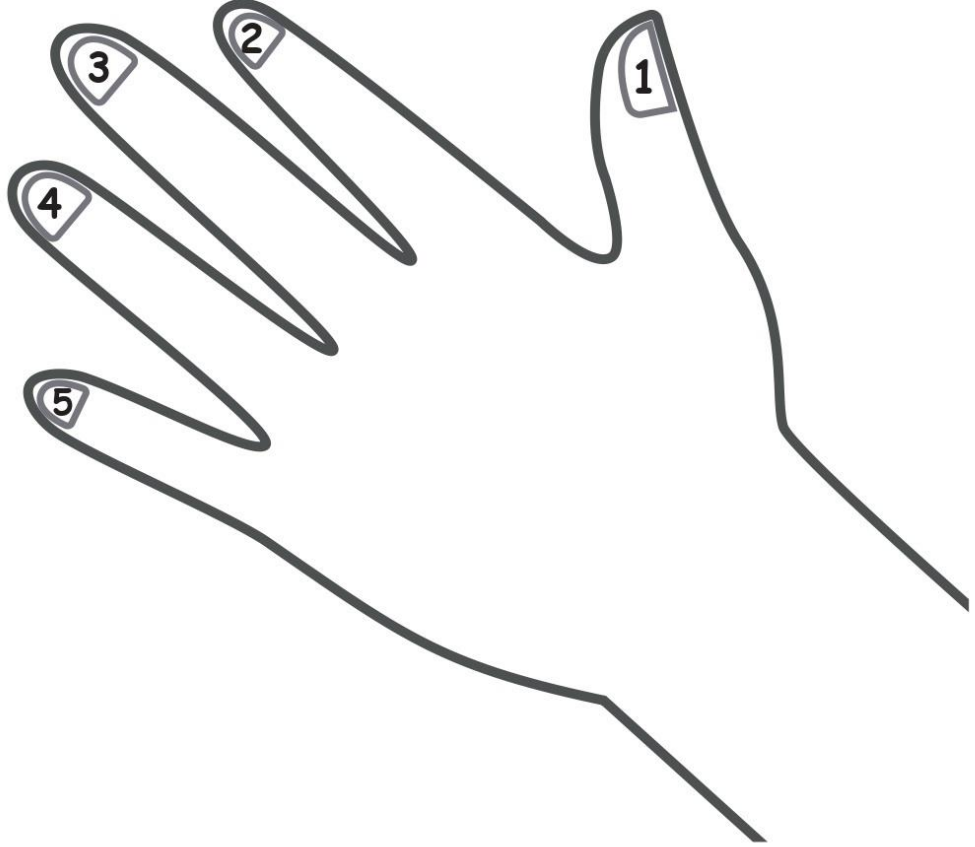
Bu yaptığı davranışın sonucu
ne olabilir?

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

EK-9: Form 7- Akran Zorbalığı Farkındalık Programı Güvenebileceğimiz Kişiler Etkinlik Formu

FORM 7 AKRAN ZORBALIĞI FARKINDALIK PROGRAMI
GÜVENEBİLECEĞİMİZ KİŞİLER ETKİNLİK FORMU



Bir akran zorbalığı durumunu paylaşabileceğiniz/anlatabileceğiniz kişilerin ismini yazınız.